

Marcin Kleban

**PAKIET METODYCZNY DLA
NAUCZYCIELI JĘZYKÓW OBCYCH
II ETAPU EDUKACYJNEGO**

Marcin Kleban

**PAKIET METODYCZNY DLA
NAUCZYCIELI JĘZYKÓW OBCYCH
II ETAPU EDUKACYJNEGO**

Warszawa 2014

Publikację przygotowano w ramach projektu systemowego „Podnoszenie jakości nauczania języków obcych na I, II, i III etapie edukacyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów defaworyzowanych”.

Projekt jest realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w partnerstwie z Uniwersytetem Warszawskim.

Wydawca:

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. +48 22 345 37 00

faks +48 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

Warszawa 2014

Redakcja merytoryczna: Anna Elżbiaciak-Stec

Projekt okładki: Studio Kreatywne Małgorzaty Barskiej

Korekta, opracowanie graficzne, łamanie i skład: Katarzyna Grabarczyk

Publikacja rozpowszechniana bezpłatnie.

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPOJNOŚCI

Publikacja jest współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
1. Nauczanie języków obcych na II etapie edukacyjnym	7
1.1. Charakterystyka uczniów	7
1.2. Style uczenia się.....	9
1.3. Strategie uczenia się	12
1.4. Strategie motywacyjne	13
2. Planowanie i organizacja zajęć	16
2.1. Planowanie i realizacja celów edukacyjnych na lekcjach języka obcego	16
2.2. Praca w parach i grupach	19
2.3. Zarządzanie klasą	21
3. Metody i techniki nauczania.....	27
3.1. Metody nauczania	27
3.2. Wybrane techniki nauczania	31
3.3. Zasady i techniki nauczania sprawności słuchania ze zrozumieniem	35
3.4. Zasady i techniki nauczania sprawności czytania ze zrozumieniem.....	37
3.5. Zasady i techniki nauczania sprawności mówienia	39
3.6. Zasady i techniki nauczania sprawności pisania	42
3.7. Nauczanie zintegrowanych sprawności	45
3.8. Zasady i techniki nauczania słownictwa.....	46
3.9. Zasady i techniki nauczania gramatyki	48
3.10. Nauczanie wymowy.....	52
4. Pozaformalne i nieformalne sposoby kształcenia językowego.....	55
4.1. Pozaformalne sposoby kształcenia językowego	55
4.2. Nieformalne sposoby kształcenia językowego	59
5. Ocenianie.....	61
5.1. Funkcje oceny.....	62
5.2. Testy: cechy dobrego testu i techniki testowania.....	62
5.3. Alternatywne formy oceniania.....	66
5.4. Ewaluacja procesu nauczania i refleksja nauczycielska	70
Bibliografia.....	74

Wstęp

Nauczanie języków obcych to niewątpliwie potrzeba naszych czasów. Komunikowanie się w różnych językach jest podstawą obiegu informacji i funkcjonowania w dzisiejszych społeczeństwach, które tworzą coraz bardziej zglobalizowaną wspólnotę. Zatem znajomość języków obcych oznacza posiadanie narzędzi niezbędnych do komunikowania się/porozumiewania się pomiędzy ludźmi, zrozumienia ich kultur czy funkcjonowania na rynku pracy. Między innymi do takich celów mają przygotowywać młodych ludzi współczesne systemy edukacji. Dlatego też nauczanie języków to jeden z priorytetów polityki Unii Europejskiej.

W Polsce, pomimo coraz bardziej powszechnej znajomości języków i dostępności edukacji językowej, nauczanie języków obcych na obszarach defaworyzowanych nie jest tak efektywne jak na obszarach miejskich. Istnieje zatem ryzyko, że rozwarstwienie społeczeństwa w tej dziedzinie edukacji może stać się faktem. Zadaniem władz i ośrodków edukacyjnych jest przeciwdziałać narastaniu takich zjawisk. Z takiej właśnie potrzeby wynika konieczność wsparcia edukacji językowej na obszarach defaworyzowanych.

Edukacja w szkole podstawowej wydaje się kluczowa dla rozbudzania motywacji do nauki języków obcych i skuteczności nauczania na dalszych etapach kształcenia. Etap II ma charakter przejściowy: od edukacji wczesnoszkolnej, nakierowanej głównie na osłuchiwanie się z językami i wypracowanie pozytywnego stosunku do nauki języka obcego, do etapu nauki akademickiej, kiedy z jednej strony zwiększają się umiejętności intelektualne ucznia, później studenta, a z drugiej rosną wymagania wobec niego.

W dużej mierze wykształcone podczas II etapu edukacyjnego strategie uczenia się, stopień autonomii w posługiwaniu się językiem, jak również motywacja i stosunek do nauki języków zdecydują, w jaki sposób uczniowie będą przygotowani do nauki w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych, a co za tym idzie, jakie będą osiągalni wyniki na egzaminach podsumowujących poszczególne etapy edukacyjne.

Wiemy, że nauka języka obcego to proces skomplikowany, na który wpływają czynniki indywidualne, a także czynniki społeczne związane z otoczeniem ucznia. Dlatego też w procesie wspomagania umiejętności posługiwania się językiem obcym za kluczowe uznać należy następujące działania nauczycielskie:

- mówienie w języku docelowym i zapewnienie jak największego kontaktu z nim w klasie;
- zachęcanie uczniów do jak najczęstszego kontaktu z językiem docelowym i osobami posługującymi się nim poza klasą, w sytuacjach nieformalnych i pozaformalnych;
- motywowanie uczniów do aktywnego zaangażowania się w naukę języków obcych poprzez dobór odpowiednich do wieku i zainteresowań zadań, tematów i materiałów, prezentujących pozytywny obraz utożsamianych z nimi kultur;
- motywowanie uczniów poprzez przekazywanie pozytywnej informacji zwrotnej, jako reakcji na wysiłek włożony w wykonanie zadań;
- dostosowywanie trudności zadań do aktualnych możliwości uczniów i ocenianie postępów w zależności od tych możliwości;

Celem niniejszego poradnika jest podsumowanie aktualnej wiedzy dydaktycznej, dotyczącej nauczania języków obcych, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania na II etapie

edukacyjnym. Koncepcja poradnika zakłada, że nauczyciele, do których jest on kierowany, posiadają już określoną wiedzę i doświadczenia w zakresie nauczania języków obcych, stąd wiele zagadnień omówionych jest tutaj skrótowo, na zasadzie pewnego przypomnienia zdobytej wcześniej wiedzy.

Innym, nie mniej ważnym, celem poradnika jest przedstawienie pomysłów, jak wiedzę teoretyczną zastosować w praktyce, z jednoczesnym odwołaniem się do przykładów „dobrych praktyk” w nauczaniu języków angielskiego, francuskiego i niemieckiego. Omówione tutaj praktyczne działania nie mogą stać się jednak dla pedagogów substytutem kreatywności i chęci poszukiwania coraz to nowych rozwiązań. Owe pomysły i przykłady dobrych praktyk stanowią jedynie drogowskaz oraz zachętę dla nauczycieli chcących rozwijać własne umiejętności dydaktyczne. Uczestnictwo w doskonaleniu zawodowym jest z kolei jednym ze środków do osiągnięcia najważniejszego celu, którym są skuteczna pomoc uczniom w zakresie edukacji językowej oraz zmotywowanie ich, zwłaszcza tam, gdzie jest to szczególnie potrzebne, do nauki języków obcych.

Niniejszy poradnik składa się z pięciu rozdziałów, w których omówiono zagadnienia istotne dla nauczania języków obcych na II etapie edukacyjnym polskiego systemu oświaty. Pierwszy rozdział porusza tematykę uwarunkowań nauczania języków obcych na II etapie edukacyjnym. W drugim poruszono zagadnienia dotyczące planowania lekcji i organizacji zajęć. W rozdziale trzecim omówiono metody i techniki przekazywania wiedzy i rozwijania sprawności językowych. Czwarty rozdział został poświęcony pozaformalnej i nieformalnej nauce języków obcych. Z kolei piąty obejmuje swoim zakresem tematykę oceniania i refleksji nauczycielskiej. Ostatnią część poradnika stanowi bibliografia, zawierająca literaturę wykorzystaną do niniejszego opracowania, a także wykaz źródeł dla wybranych materiałów dydaktycznych dostępnych w sieci internetowej.

1. Nauczanie języków obcych na II etapie edukacyjnym

Kształcenie obcojęzyczne na każdym etapie edukacyjnym powinno uwzględniać ogólne mechanizmy przyswajania języka obcego, a także uwarunkowania rozwojowe i środowiskowe dotyczące uczniów w danym wieku. Odpowiednie zrozumienie tych procesów oraz umiejętne zastosowanie tej wiedzy, w połączeniu ze znajomością potrzeb i mechanizmów rozwoju dzieci, mogą dać pozytywne efekty w postaci postępów uczniów w nauce języków obcych.

1.1. Charakterystyka uczniów

II etap edukacyjny to ważny i trudny okres w życiu uczniów. Jest to bowiem czas przejściowy pomiędzy młodszym wiekiem szkolnym a okresem nastoletnim. Do klas 4-6 szkół podstawowych uczęszczają obecnie uczniowie w wieku między 10 a 13 rokiem życia, a niebawem, w związku z obniżeniem obowiązkowego wieku szkolnego, będą to dzieci w wieku 9-12 lat. Jest to zatem czas intensywnego rozwoju obejmującego każdą sferę życia dziecka.

Rozwój dziecka w niewątpliwy sposób wpływa na przebieg procesu uczenia się. Przejawia się on w różnych sferach życia: fizycznej, poznawczej, emocjonalnej, społecznej i moralnej. W porównaniu do okresu wczesnoszkolnego dziecko jest w stanie wytrzymać większy wysiłek związany z nauką w szkole: dłuższe pisanie, siedzenie w ławce, a także dłużej skupić uwagę, więcej zapamiętać, myśleć także kategoriami abstrakcyjnymi, lepiej rozumieć swoje emocje i emocje innych oraz wyrażać je na różne sposoby. Rośnie również zdolność do współpracy i zrozumienia innych ludzi. Wszystkie te umiejętności są użyteczne także w procesie nauczania języka obcego.

Intensywny rozwój fizyczny, przypadający na ten okres, pozwala nauczycielowi na postawienie innych, wyższych wymagań uczniom niż te z okresu wczesnoszkolnego. Można także pozwolić sobie na zastosowanie szerszej gamy narzędzi nauczania.

Uwzględnić należy jednak, że rozwój fizyczny przebiega inaczej dla obu płci. Na przykład proces kostnienia nadgarstka, który przypada na okres 10-13 lat, może przebiegać u dziewczynek szybciej niż u chłopców, stąd u dziewczynek bardziej precyzyjne ruchy, staranność i dokładność w pisaniu, wycinaniu, rysowaniu. U chłopców następuje intensywny przyrost masy mięśniowej i stąd również potrzeba intensywnego ruchu.

Na rozwój dzieci obu płci wpływają także czynniki społeczne związane ze sposobem wychowania. Niektórzy badacze (Vasta, Haith i Miller 1995) zwracają uwagę na intensywniejszą, niż to dzieje się w przypadku chłopców, interakcję werbalną rodziców z dziewczynkami.

Z różnic wynikających z rozwoju fizycznego, a także z kulturowo utrwalanych ról społecznych, wynikają różnice dotyczące preferencji co do zadań związanych z nauczaniem języka pomiędzy obiema płciami. Dziewczynki mogą preferować zadania wymagające precyzji, pisanie, chłopcy zaś mogą chętniej wybierać zadania ruchowe. Chcąc zadbać w równym stopniu o potrzeby obu płci, nauczyciel powinien różnicować zadania językowe tak, aby odpowiadały one swoim charakterem zarówno dziewczynkom, jak i chłopcom. Z jednej strony warto zaplanować zadania wymagające ruchu, aktywności fizycznej, takie jak zadania dramatyczne czy projektowe, podczas których uczniowie będą aktywni fizycznie. Przykładami takich zadań są:

ćwiczenia wymagające odgrywania scenek na podstawie przeczytanego tekstu z podręcznika lub wysłuchanego nagrania, projekty opisujące szkołę czy okolicę, wymagające poruszania się i zdobycia dokumentacji na temat klasy czy szkoły lub zorganizowania wycieczki po najbliższym otoczeniu. Z drugiej strony trzeba również zaplanować zadania bazujące na cierpliwości, skupieniu i dokładności, takie jak: zadania opierające się na sprawnościach manualnych, np. tych związanych z wykonywaniem prac plastycznych czy wykorzystujących sprawność pisania, czytanie i rozumienie ze słuchu. Należy pamiętać, że zarówno jeden, jak i drugi rodzaj ćwiczeń mogą przypaść do gustu dziewczynkom i chłopcom, a co za tym idzie, nie należy promować tylko jednego rodzaju zadań jako bardziej lub mniej odpowiedniego dla jednej płci.

W związku z rozwojem fizycznym w młodszym wieku szkolnym (7-12 lat) dokonuje się także intensywny rozwój poznawczy. Wpływają nań między innymi coraz lepsze zdolności percepcji słuchowej i wizualnej. Na przykład twierdzi się, że dziecko w wieku 9-12 lat potrafi lepiej niż na poprzednim etapie rozwojowym rozróżnić dźwięki werbalne (Matczak 2003: 52). Dla rozwoju umiejętności językowych oznacza to zwiększone w stosunku do okresu wczesnoszkolnego możliwości, jeśli chodzi o nauczanie rozumienia ze słuchu oraz wymowy języka obcego. Nauczyciel może wymagać więcej od dziecka w zakresie rozpoznawania dźwięków, wyrazów i całych wypowiedzi w języku obcym. Na przykład uczniowie w tym wieku są w stanie dostrzec różnice pomiędzy długimi i krótkimi samogłoskami w języku angielskim, a w konsekwencji rozróżniać znaczenie wyrazów różniących się tylko jedną samogłoską, np. *this* i *these* w języku angielskim.

Wiek 10-12 lat to faza tak zwanych operacji formalnych, a zatem u uczniów pojawia się zdolność do myślenia abstrakcyjnego oraz operowania pojęciami abstrakcyjnymi, takimi jak: przyjaźń, wiedza, koleżeństwo itd. (Matczak 2003). Wielu uczniów będzie już potrafiło zrozumieć zasady gramatyczne. Jednocześnie jednak ważne jest, aby wyjaśnienia teoretyczne zawsze szły w parze z przykładami użycia oraz ich nauczaniem w kontekście. Należy zdawać sobie sprawę, że nie każde dziecko osiąga umiejętność operowania pojęciami abstrakcyjnymi na tym etapie. Dlatego warto posługiwać się konkretnymi przykładami, dając szansę rozumienia mechanizmów funkcjonowania języka na podstawie bezpośredniego doświadczenia.

Na interesującym nas etapie rozwoju usprawnieniu podlegają także mechanizmy pamięciowe, co pozwala dziecku efektywniej uczyć się języków. Nauka może teraz bazować nie tylko na pamięci mechanicznej, lecz także w coraz większym stopniu na pamięci logicznej. Inaczej mówiąc, dziecko dysponuje znacznie lepszym niż na wcześniejszym etapie edukacyjnym aparatem poznawczym, wykorzystywanym w nauce języka.

Wiadomo również, że na naukę języka obcego wpływa także stosunek emocjonalny ucznia do nauczanych treści. Reakcje emocjonalne dziecka, które kształtują się także w tym okresie, powinny być przedmiotem troski nauczycieli. Jeśli chodzi o ten aspekt rozwoju, to warto wzmacniać u dzieci poczucie własnej wartości oraz tak zwane poczucie skuteczności własnego działania (ang. *self-efficacy*, Bandura 1977), które pozwala budować pozytywny obraz siebie jako osoby uczącej się języka obcego. A zatem warto chwalić uczniów za chociażby najdrobniejsze sukcesy i wysiłek włożony w naukę. Taka pozytywna informacja zwrotna może przyjąć różnorakie formy: od pochwał werbalnych do nagród przyznawanych przez nauczyciela za pracę na lekcjach. Pozytywne wzmocnienie będzie procentować w postaci zwiększonego wysiłku wkładanego przez uczniów w naukę języka.

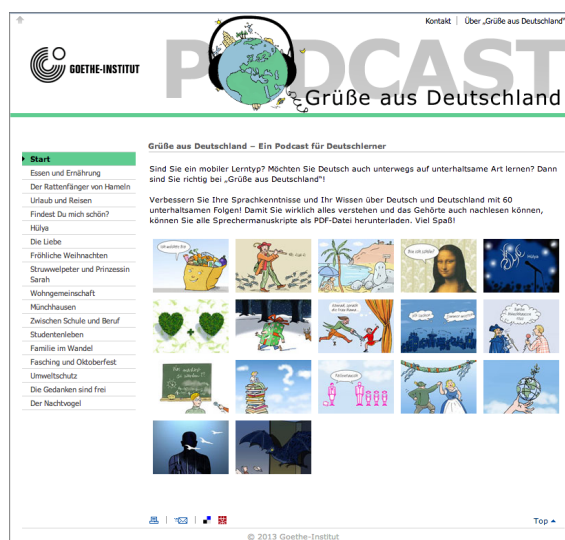
Kolejnym aspektem rozwoju dziecka, który ma wpływ na naukę języka obcego, jest rozwój społeczny. W wieku około 10-12 lat uzewnętrznia się rozumienie przyczyn, dla których ludzie podejmują określone działania. Zwiększają się także możliwości i umiejętności współdziałania i pracy w zespole. Kształtuje się świadomość własnej pozycji w grupie (Malczak 2003). W konsekwencji zwiększa się repertuar form organizacji pracy na lekcjach językowych. Możliwa jest efektywna praca w parach i grupach.

1.2. Style uczenia się

Wraz z procesem dojrzewania ostatecznie wykształcają się także style uczenia się. Są to, najogólniej mówiąc, indywidualne preferencje w zakresie przetwarzania informacji w celu opanowania umiejętności lub zdobycia wiedzy. Istnieje wiele typologii stylów uczenia się, ale poradnik niniejszy skupia uwagę na dwóch klasyfikacjach, które wydają się mieć najbardziej praktyczne zastosowanie w kontekście nauczania języków obcych. Chodzi o percepcyjne/perceptywne style uczenia się oraz inteligencje wielorakie.

Za pomocą nauczycielskiej obserwacji zachowań uczniów, stosunkowo najłatwiej dostrzec style percepcyjne/perceptywne. Podział na style perceptualne oznacza np., że niektórzy uczniowie będą preferować zadania słuchowe, inni lepiej będą uczyć się z zadań opartych na informacji podanej za pomocą środków graficznych, a jeszcze inni będą preferować zadania ruchowe, kinestetyczne lub styl dotykowy.

Dla słuchowców odpowiednie będą zadania oparte na różnego rodzaju bodźcach dźwiękowych. Dlatego w przypadku takich uczniów dobrze jest wykorzystywać na lekcji różnego rodzaju nagrania, piosenki, stwarzać jak najczęstsze możliwości wypowiedzenia się. Tego rodzaju materiały mogą być z powodzeniem stosowane w każdej fazie lekcji, a więc podczas prezentacji nowego materiału językowego, w ćwiczeniach kontrolnych, a także podczas fazy zadań komunikacyjnych. Można zachęcać uczniów o przewadze stylu słuchowego do prezentowania na lekcjach ulubionych nagrań audio w języku docelowym. Mogą to być piosenki lub nagrania wideo z serwisów internetowych. Ponadto można też zaproponować uczniom słuchanie cyklicznych nagrań audio dostępnych w sieci, tzw. podcastów.

Rysunek 1. Podcasty ze strony internetowej Instytutu Goethego. Źródło: <http://www.goethe.de/lrn/prj/gad/deindex.htm> (data dostępu: 2.10.2013 r.).

Rysunek 2. Wideo z kanału YouTube British Council. Źródło: <http://www.youtube.com/watch?v=D9vLf1MuPg&feature=c4-overview&list=UU-qWJlvaPME3MWvrY-yjXeA> (data dostępu: 2.10.2013 r.).

Źródła podcastów odpowiednich dla uczniów na omawianym etapie edukacyjnym to np. nagrania w języku niemieckim dostępne na stronie Instytutu Goethego (Rysunek 1.). Filmy wideo z kanału YouTube BritishCouncil w języku angielskim (Rysunek 2.) to właściwie vodcasty (zbitka słów *video i podcast*) cykliczne audycje wideo, mające na celu wspomaganie nauki języka.

Osoby, które preferują styl wzrokowy, będą lepiej korzystać z zadań opartych na materiałach graficznych, takich jak: obrazki, komiksy, animacje, fotografie czy nagrania wideo. W czasie lekcji warto też jak najczęściej korzystać z tablicy tradycyjnej lub interaktywnej w celu zapisywania najważniejszych zwrotów i wyjaśnień, które powinny pozostać widoczne dla uczniów przez całą lekcję. Przydatnym działaniem będzie także umieszczenie w klasie plakatów, zdjęć przykładowych zdań w języku docelowym wraz z ilustracjami wyjaśniającymi ich znaczenie.

W związku z intensywnym rozwojem uczniowie w tym wieku potrzebują częstej aktywności fizycznej. Dotyczy to obu płci, ale w szczególności sposób chłopców. Dlatego niezbędne jest zaplanowanie na każdej lekcji zadań, które umożliwią uczniom poruszanie się po klasie. Można w tym celu zastosować zadania typu „sonda” wśród kolegów i koleżanek, czyli zadawanie pytań i uzyskiwanie odpowiedzi od wszystkich uczniów w klasie, czy gier i zabaw, podczas których uczniowie muszą podejść do tablicy czy wyjść z ławek. Dobrym pomysłem jest także zaplanowanie lekcji w plenerze lub na boisku. Takie lekcje dobrze zaplanować wcześniej, w klasie, przygotowując uczniów do wykonania zadań językowych w terenie poprzez nauczanie potrzebnych do ich wykonania elementów językowych. Pomysły na lekcje poza klasą można znaleźć np. na stronach internetowych: www.onestopenglish.com lub na portalu: www.interklasa.pl, które oferują bogaty pakiet materiałów i scenariuszy lekcji języka angielskiego, niemieckiego i francuskiego. Formy edukacji pozaformalnej będą omówione w szerszym zakresie w rozdziale czwartym.

Z kolei w nauczaniu grupy uczniów ze stylem dotykowym pomocne będą zadania plastyczne, a także wykorzystujące sprawność pisania. Projekty, które integrują różne sprawności oraz umiejętności, w których elementem są prace plastyczne, takie jak: sporządzenie plakatów na określony temat, dekoracji do przedstawienia, będą dodatkową zachętą dla takich uczniów.

Różnorodność preferencji edukacyjnych podkreśla także teoria wielorakich inteligencji wysnuta przez amerykańskiego badacza Howarda Gardnera. Gardner wyróżnił osiem podstawowych inteligencji: językową, logiczno-matematyczną, przestrzenną, muzyczną, kinestetyczną, intrapersonalną, interpersonalną, naturalistyczną, a także rozważał istnienie dziewiątej inteligencji egzystencjalnej. Teoria Gardnera wskazuje na potrzebę dostrzeżenia różnorodnych „talentów” oraz na preferencje uczących się w zakresie sposobów uczenia się. Z przyjęciem tego rodzaju poglądów na proces uczenia się wiąże się konieczność urozmaicenia działań nauczycielskich tak, aby w jak największym stopniu dostosować je do strategii preferowanych przez uczniów o różnych inteligencjach. Przyjęcie takiego poglądu nie oznacza konieczności planowania na każdej lekcji zadań odpowiadających każdemu typowi inteligencji. Chodzi raczej o refleksję i podjęcie działań mających na celu wykorzystanie różnych typów inteligencji w czasie zajęć i zatroszczenie się, aby w czasie trwania nauki żadna z nich nie była zaniedbana.

Uczniowie o rozwiniętej inteligencji językowej mogą być szczególnie zmotywowani zadaniami związanymi z zabawami językowymi, zapamiętywaniem wierszyków lub ciekawych zwrotów, słuchaniem i czytaniem opowiadań oraz rozwiązywaniem rebusów językowych.

Dobrze rozwinięta inteligencja logiczno-matematyczna może być z powodzeniem wykorzystana w rozwiązywaniu zadań językowych wymagających logicznego myślenia, obserwacji i wysnuwania wniosków. Tego rodzaju zadaniem może być np. indukcyjne nauczanie gramatyki. Zadanie, w przypadku którego uczniowie muszą zaobserwować prawidłowości w użyciu struktury, a następnie wyodrębnić na tej podstawie zasadę gramatyczną. Sprawdzać się tutaj będą także wszelkie dryle gramatyczne¹ wymagające analizy językowej, jak również zadania dotyczące rozumienia tekstu wymagające wnioskowania z kontekstu.

Uczniowie z rozwiniętą inteligencją przestrzenną skorzystają z ćwiczeń opartych na modalności wzrokowej. A zatem przydatne tutaj będzie łączenie zadań językowych z projektami plastycznymi, wykorzystywaniem materiałów graficznych, obrazków, zdjęć czy plakatów. Na przykład przy okazji omawiania tematu związanego z opisywaniem pomieszczeń w domu i sprzętami znajdującymi się w nim uczniowie mogą wykonać plakat ilustrujący projekt domu lub wybranego pomieszczenia albo przygotować jego model przestrzenny, podpisując wybrane elementy w języku obcym.

Inteligencja muzyczna oznacza preferencję do śpiewania piosenek, słuchania dźwięków w nauczaniu językowym. Nauka języka z piosenkami i nagraniami to efektywne sposoby pracy z uczniami charakteryzującymi się dobrze rozwiniętą inteligencją tego typu. Uczniowie obdarzeni inteligencją muzyczną będą zazwyczaj dobrze radzili sobie z wymową języka obcego. Dlatego w przypadku tych uczniów szczególnie warto stosować zadania pozwalające ćwiczyć zarówno pojedyncze dźwięki, jak i intonację. Różnorakie zadania kształtujące wymowę przyniosą najlepsze efekty w postaci opanowania prawidłowej wymowy właśnie w przypadku tych uczniów, którzy są szczególnie do tego predestynowani poprzez swoje naturalne zdolności.

Uczniowie o inteligencji kinestetycznej będą pozytywnie reagowali na zadania wymagające ruchu, takie jak reagowanie całym ciałem. Przydatne także będą tu ćwiczenia dramatyczne, dyktanda biegowe, czyli ćwiczenia polegające na jak najszybszym spisaniu tekstu przez dwie lub więcej grup uczniów po uprzednim dobiegnięciu do zawieszanej na tablicy kartki z dyktandem.

¹ Dryle gramatyczne to ćwiczenia mające na celu ułatwienie opanowania struktur gramatycznych poprzez: powtarzanie, podstawianie odpowiednich form czy rozbudowywanie zdań.

Warto również zaplanować zajęcia poza klasą, w terenie, które w naturalny sposób wymagają aktywności ruchowej. Propozycje tego rodzaju projektów opisane są w rozdziale 4.

By rozwijać inteligencję interpersonalną, należy wykorzystywać zadania wymagające współpracy. Może to być praca w parach lub w grupach, np. związana z różnego rodzaju pracami projektowymi, zadaniami polegającymi na tworzeniu dialogów czy zadaniami dramowymi. Uczniowie charakteryzujący się taką inteligencją będą w stanie dobrze zrozumieć odmienności, będące częścią innych kultur. Tego rodzaju zdolności mogą skutkować zainteresowaniem materiałami o tematyce kulturowej. Z drugiej strony uczniowie o rozwiniętej inteligencji intrapersonalnej mogą wykazywać preferencje do pracy indywidualnej i samodzielnego rozwiązywania zadań językowych. Takim uczniom warto stworzyć jak najwięcej możliwości rozwijania własnych zainteresowań oraz okazji do ich prezentacji w klasie.

Inteligencja naturalistyczna łączy się ze szczególnie pozytywnym stosunkiem do przyrody i zainteresowaniem światem natury. W tym przypadku dobrym rozwiązaniem będzie dobór tematyki przyrodniczej na lekcjach języka obcego. Podobnie skuteczne w budzeniu zainteresowania wśród uczniów o szczególnie rozwiniętej inteligencji naturalistycznej mogą być wycieczki szkolne, lekcje poza klasą, łączące nauczanie języka obcego z tematyką przyrodniczą.

1.3. Strategie uczenia się

Strategie uczenia się to konkretne działania, które uczniowie podejmują w celu wykonania zadań związanych z nauką. Ponieważ wraz z rozwojem poznawczym uczniowie ze szkoły podstawowej dopiero zaznajamiają się ze sposobami uczenia się, można powiedzieć, że II etap edukacyjny to czas wykształcania się indywidualnych strategii uczenia się. W tym okresie kluczową rolę odgrywa nauczyciel, który może przedstawiać i promować stosowanie różnych strategii i zachęcać uczniów do ich wypróbowania. Nauczyciel może również zachęcić uczniów do wypróbowania strategii, przywołując własne doświadczenia w zakresie nauki języków obcych.

W okresie wczesnoszkolnym u dzieci dominowała pamięć mechaniczna, a więc zapamiętywanie informacji w sposób mechaniczny ze zrozumieniem materiału w ograniczonym zakresie lub bez zrozumienia. Dzieci po prostu zapamiętywały wierszyki czy piosenki, rozumiejąc tylko ogólny ich sens lub też jego część. Wraz z rozwojem procesów poznawczych uczniowie coraz częściej wykorzystują pamięć logiczną, pamięć opartą na rozumieniu i kojarzeniu faktów.

Ta umiejętność oznacza, że uczniowie w tym wieku mogą już korzystać z różnorodnych świadomych strategii pamięciowych. W rozwijaniu repertuaru strategii ważną rolę odgrywa nauczyciel, który w toku nauczania powinien prezentować działanie takich technik. Na przykład mogą to być strategie wykorzystujące materiały graficzne, takie jak fiszki językowe, na których uczniowie zapisują słownictwo do nauczenia wraz z tłumaczeniem. Działanie takiej strategii można zaprezentować w trakcie trwania gry *memory*, polegającej na odnalezieniu w zbiorze wielu karteczek dwóch par powiązanych ze sobą (np. słowa w języku obcym i jego polskiego odpowiednika). W tym samym celu można wykorzystać także technikę zapamiętywania całych wyrażenia często stosowanych w języku docelowym. Uczniowie, zapamiętując wyrażenie „*I'd like to...*” w języku angielskim, mogą dopasować jego uzupełnienie w zależności, co chcą wyrazić, np. „*I'd like to have an ice-cream*”.

Nauczyciel może także podzielić się stosowanymi przez siebie technikami efektywnego zapamiętywania słownictwa. Może to być strategia podkreślania za pomocą koloru w zeszytach

najważniejszych słówek lub zwrotów, naklejanie w pokoju na biurku czy na ścianie kolorowych karteczek ze zwrotami do zapamiętania.

Rozwój dziecka stwarza nowe możliwości, jeśli chodzi o strategie poznawcze. Strategie poznawcze pomagają w użyciu języka, jego rozumieniu, jak i produkcji językowej. W tym wieku uczniowie powinni być zapoznawani z umiejętnością posługiwania się słownikami. Najpierw będą to słowniki dwujęzyczne. Ponadto uczniów należy uczyć posługiwania się słownikami elektronicznymi dostępnymi w sieci. Dzieci powinny dowiedzieć się, jak znaleźć nie tylko definicję słowa, lecz także jak sprawdzić jego wymowę, a także wymowę zwrotu, który je zawiera.

Nauka jest także efektywniejsza, jeśli uczniowie potrafią korzystać w sprawny sposób z podręcznika. Zazwyczaj podręcznik zawiera listę słówek, podsumowanie najważniejszych struktur gramatycznych i inne pomocne w nauce elementy. Na początku roku szkolnego nauczyciel powinien nauczyć uczniów, jak korzystać z takich ułatwień w podręczniku, a w czasie wykonywania zadań wskazywać, jak efektywnie z nimi pracować, ułatwiając naukę uczniom.

Nie zawsze uczniowie wiedzą, jak zdobywać informacje, jak zwrócić się o pomoc, kiedy jest ona niezbędna, dlatego zadaniem nauczyciela jest rozwijanie strategii społecznych uczniów. Przygotowując dzieci do pracy w klasie, nauczyciel może zachęcić je do zadawania pytań. W tym celu można nauczyć zwrotów lub zachowań rutynowych, np. w języku angielskim: „*What does ... mean? I don't understand*”, w niemieckim: „*Was bedeutet ... ? I verstehe nicht ...*” i we francuskim: „*Que veut dire ... ? Je ne comprends pas*”.

1.4. Strategie motywacyjne

Posiadanie odpowiedniej motywacji to warunek skutecznej nauki języka obcego. Najczęściej przyjmuje się, że na motywację składają się trzy elementy: świadomy wybór podjęcia danego działania, wola kontynuacji oraz wysiłek wkładany w podjęte działanie. Tylko ci uczniowie, którzy wykazują chęć do nauki języka, będą w stanie się go nauczyć.

Na motywację uczniów wpływają czynniki zewnętrzne i wewnętrzne. Dziecko będzie chętnie uczyć się języka obcego, jeśli wyrobi w sobie pozytywny stosunek zarówno do samego języka, jak i związanej z nim kultury. Wpływ na to mają często czynniki zewnętrzne, takie jak przede wszystkim postawa nauczyciela, nastawienie rówieśników do danego języka obcego, dobór zadań i materiałów.

Na etapie nauki w szkole podstawowej główne źródła motywacji mogą się zmieniać w zależności od etapu rozwoju, na którym znajduje się dziecko. W wieku 9-10 lat głównym źródłem motywacji mogą być jeszcze nauczyciel, jego akceptacja i postawa w stosunku do dziecka. W przypadku nastolatków coraz większą rolę będą odgrywać opinie rówieśników. To oni będą coraz częściej formować opinie, czego warto się uczyć, a czego nie, co jest „modne”, a co nie, kształtując w ten sposób motywację uczniów.

Motywacja wypływa także z czynników integracyjnych oraz instrumentalnych. Pozytywny stosunek do języka i jego kultury może być motorem do nauki. Częściej uczniowie będą jednak motywowani przez czynniki instrumentalne, takie jak chęć otrzymania nagrody od nauczyciela lub rodzica w postaci dobrego stopnia, aprobaty, pochwały czy nagrody materialnej. Motywacją do nauki języka jest także możliwość pełniejszego uczestnictwa w kulturze: słuchania ze zrozumieniem piosenek obcojęzycznych, rozumienia tekstów znalezionych w sieci czy grania w gry komputerowe.

Motywacja nie jest stała. Wiemy, że motywacja uczniów podlega wahaniom. Uczniowie mogą być mniej lub bardziej zmotywowani w różnych fazach lekcji, podczas wykonywania różnych zadań, a także na różnych etapach nauki. Co więcej, istniejącą motywację można również utracić. Dlatego też motywacyjne działania nauczyciela nie mogą się ograniczać do pojedynczych działań podejmowanych tylko raz na jakiś czas. Motywowanie uczniów to proces, który musi być kontynuowany, podtrzymywany i monitorowany.

Według modelu Dörnyei (2001) motywacja dotyczy trzech różnych faz nauki: fazy przed przystąpieniem do działania, fazy w czasie trwania działania oraz fazy po danym działaniu. Przed przystąpieniem do nauki uczeń dokonuje oceny, czy nauka języka będzie dla niego atrakcyjna, opłacalna. Ta ocena dokonuje się m.in. poprzez pryzmat emocjonalnego stosunku ucznia do danego języka, poprzez ocenę proponowanych treści czy korzyści instrumentalnych, jakie może odnieść w czasie nauki. W tym kontekście działanie motywujące ze strony nauczyciela może polegać na zachęceniu uczniów do nauki poprzez własną postawę pełną zaangażowania. Zaproponowanie atrakcyjnych dla uczniów treści i technik nauczania to także argumenty na rzecz podjęcia nauki. Przykłady doboru odpowiednich treści i technik nauczania zostaną omówione w kolejnych częściach niniejszego poradnika.

Podobnie nauczyciel może motywować uczniów w czasie trwania nauki. Istotny będzie wybór pomocy dydaktycznych, metod i technik, które powinny być dobrane do możliwości i zainteresowań uczniów. Ważna będzie także postawa nauczyciela wobec nauczanego języka, a także wobec uczniów. Budowanie relacji zaufania i szacunku pomiędzy uczniami a nauczycielem będzie sprzyjało rozwijaniu motywacji.

Uczniowie oceniają edukację także retrospektywnie, po zakończeniu zadania, lekcji lub semestru. Ocena ta może dotyczyć uzyskanych efektów, dopasowania nauki do zainteresowań, stylu uczenia się i rodzaju informacji zwrotnej, którą uczeń otrzymuje od nauczyciela i rówieśników. I w tym kontekście nauczyciel ma potencjalnie kluczowy wpływ na motywację uczniów do nauki. Szczególnie sprawiedliwa, wspomagająca i pozytywnie wspierająca wysiłki ucznia ocena oraz pomoc ze strony pedagoga mogą wzmocnić motywację.

Dörnyei (2001) podkreśla, że to nauczyciel jest szczególnie istotnym elementem w procesie motywowania uczniów. Poprzez szereg działań nauczyciel może wpłynąć na motywację wewnętrzną ucznia, a także dostarczyć wielu pozytywnych bodźców zewnętrznych. Według Dörnyei'a motywacyjna praktyka nauczycielska składa się z następujących komponentów: kreowanie podstawowych warunków motywacyjnych, stwarzanie początkowej motywacji, podtrzymywanie motywacji oraz zachęcanie do pozytywnej samooceny w retrospektywie. Każdy z tych ogólnych komponentów to zespół konkretnych motywujących działań nauczycielskich, czyli strategii motywacyjnych.

Jeśli chodzi o pierwszą grupę strategii, dotyczących kreowania motywacji, to dotyczą one postawy nauczyciela, stwarzania dobrych relacji z uczniami oraz pozytywnej atmosfery w klasie. Strategie motywacyjne w tym przypadku obejmują takie zachowania, jak okazywanie przez nauczyciela autentycznego zainteresowania materiałem, którego naucza, oraz zaangażowanie w pracę pedagogiczną. Ważne jest także okazywanie uczniom zainteresowania ich postępami w nauce. Uczniowie zareagują w pozytywny sposób na gotowość nauczyciela do kontaktu z nimi. Takie kontakty mogą przybrać formę godzin konsultacji w szkole lub godzin kontaktu za pomocą sieci: e-mejla, Skype'a lub portali społecznościowych. Należałoby przy tym ustalić reguły komunikacji oraz godziny dostępności nauczyciela.

Podstawowe warunki sprzyjające motywacji do nauki oznaczają także stworzenie w klasie atmosfery, która będzie sprzyjać współpracy w grupie i wzajemnemu wspieraniu się uczniów. Aby osiągnąć takie cele, nauczyciel powinien opracować z uczniami kontrakt, w którym zostaną określone reguły zachowań w trakcie zajęć, np. nie wyśmiewamy innych czy nie krytykujemy.

Stwarzanie początkowej motywacji może przybrać wiele form. Jedną z nich jest kreowanie pozytywnego wizerunku języka i wartości związanych z uczeniem się go. Nauczyciel powinien zdiagnozować potrzeby i zainteresowania uczniów i wykorzystać tę wiedzę w toku organizacji zajęć. Na przykład podkreślając wartość znajomości języków we współczesnym świecie, można posłużyć się przykładami sławnych ludzi, którzy znają wiele języków obcych. Do fanów futbolu może przemówić fakt znajomości kilku języków obcych przez znanych piłkarzy, takich jak Zinedine Zidane czy Cristiano Ronaldo. Przykłady tego rodzaju znajdziemy w broszurze *Jak Uczyć się Języków Obcych* (http://ec.europa.eu/languages/documents/publications/learn_pl.pdf).

Wiemy, że istnienie motywacji oraz jej intensywność podlegają zmianom, nie wystarczy więc raz wzbudzić zainteresowania uczniów. Równie istotne jest podtrzymywanie motywacji. Temu zadaniu będą służyć działania wpływające na postrzeganie nauki języka obcego przez ucznia jako interesującej i spełniającej jego oczekiwania. Do takich działań podtrzymujących motywację należą urozmaicenie nauczania i dobieranie odpowiednich technik oraz sposobów oceniania. Strategia unikania monotonii w klasie może polegać na: organizowaniu zadań niestandardowych, np. przeprowadzaniu zajęć w klasie i poza nią, ustalaniu celów nauki i konsekwentnym do nich dążeniu, dobieraniu ćwiczeń o różnym stopniu trudności, aby dać szansę wykazania się wszystkim uczniom, nie tylko tym najzdolniejszym.

Motywację wzmocni także przekonanie ucznia, że pod warunkiem włożenia odpowiedniej pracy, nauka przynosi pozytywne rezultaty. Z tego powodu nauczyciel powinien zachęcać uczniów do samooceny, która prowadzi do wniosku, że wysiłki edukacyjne się opłacają. Temu celowi będzie sprzyjać otrzymywanie regularnej informacji zwrotnej ze strony nauczyciela, na podstawie której uczeń będzie mógł wyrobić sobie swoją opinię na temat pracy.

II etap edukacyjny to okres intensywnego rozwoju i dlatego umiejętności i wiedza, które uczniowie posiadają w danym momencie, nie muszą odzwierciedlać ich potencjału. Szczególnie w szkole podstawowej warto bardziej zwracać uwagę na wysiłek włożony w naukę języka obcego oraz na postępy, które czyni dziecko, niż tylko na stan jego wiedzy i umiejętności w danym momencie. Uzasadnione wydaje się uwzględnienie w ocenie ucznia jego wysiłku i zaangażowania w naukę.

Wiemy, że do sukcesu w edukacji w dużym stopniu przyczyniają się motywacja oraz postrzeganie własnej osoby jako zdolnej do osiągania wyznaczonych celów. Taki obraz musi być regularnie wspierany przez nauczyciela. Można to osiągnąć poprzez wykorzystywanie każdej okazji, aby pochwalić dziecko za nawet najmniejsze pozytywne dokonania w nauce języka. Mogą to być pochwały przekazywane ustnie, może to być również system małych nagród w postaci gwiazdek, plusów lub serduszek dawanych uczniom za dobrze wykonaną pracę. W podtrzymaniu pozytywnego wizerunku własnej osoby jako ucznia może pomóc także możliwość pochwalenia się efektami własnej pracy przed innymi uczniami, nauczycielami w szkole czy rodzicami. W tym celu możemy umieszczać prace językowe czy projekty uczniów na klasowych tablicach i wystawach szkolnych.

2. Planowanie i organizacja zajęć

Niniejszy rozdział opisuje zasady planowania zajęć oraz omawia różne formy interakcji w klasie ze szczególnym uwzględnieniem pracy w parach i grupach. Treść tego rozdziału odnosi się także do organizacji i zarządzania pracą w klasie oraz opisuje podstawowe zasady radzenia sobie z utrzymaniem dyscypliny podczas lekcji.

2.1. Planowanie i realizacja celów edukacyjnych na lekcjach języka obcego

Najważniejszym celem edukacji językowej na II etapie edukacyjnym jest zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego: „(...) porozumiewanie się [w języku obcym] w mowie i w piśmie”, a także: „(...) kształtowanie postaw ciekawości, tolerancji, otwartości wobec innych kultur”. Z takiego zapisu wynika nadrzędność praktycznych umiejętności językowych i posługiwania się językiem obcym w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych bliskich dziecku (dom, szkoła, rodzina, człowiek itd.) nad wiedzą deklaratywną, teoretyczną o języku, czyli np. nad teoretyczną wiedzą na temat zasad gramatycznych. Tak sformułowane cele edukacji językowej wymagają od nauczyciela skupienia się na nauczaniu języka jako narzędzia żywej komunikacji, a także koncentracji na kontekstach i treściach kulturowych.

Planując cele nauczania języków, powinniśmy się skupić na celach ogólnoedukacyjnych, celach językowych, celach motywacyjnych oraz sposobach realizacji tychże celów, czyli na dobraniu treści, zadań i pomocy dydaktycznych. Cele, które możemy nazwać ogólnoedukacyjnymi, są rozwijane na każdym etapie edukacyjnym, dotyczą kompetencji kluczowych, które oprócz umiejętności posługiwania się językami, obejmują umiejętności uczenia się, umiejętności społeczne, umiejętności artystycznego wyrażania się i inne. W nauczaniu języka obcego na tym etapie kształcenia nacisk położony jest na sprawności językowe, rozumienie i posługiwanie się językiem. Istotne jest także rozwijanie umiejętności autonomicznych oraz umiejętności współpracy w grupie.

W kontekście celów ogólnoedukacyjnych warto zwrócić uwagę, że podstawa programowa podkreśla rolę języka obcego w kształtowaniu postaw ciekawości wobec świata i tolerancji dla innych kultur. Na zajęciach językowych chodzi zatem o takie ułożenie treści i wykorzystanie tematów oraz pomocy dydaktycznych do nauki języka, aby poruszyć kwestie obyczajowe, omówić odmienność innych kultur, zachowań ludzkich, a także pokazać inne narody i ich tradycje w kontekście naszego dorobku kulturowego.

Postawy otwartości i ciekawości wobec świata można postrzegać jako szczególnie istotne w przypadku edukacji uczniów z obszarów defaworyzowanych. Brak takiej ciekawości i otwartości, spowodowany czynnikami środowiskowymi, może być przyczyną słabszej motywacji do nauki języków obcych. Brak kontaktu z obcokrajowcami, przedstawicielami innych kultur, może wpływać negatywnie na motywację instrumentalną i integracyjną. Akceptacja odmienności jest również jednym z warunków funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie, coraz częściej wymagającym współpracy ludzi reprezentujących różne kultury. Stąd też wynika wartość tematów oraz materiałów, które poruszają tematy kulturowe.

Według podstawy programowej spośród celów językowych największą uwagę należy zwrócić na naukę komunikacji. W celu skutecznego porozumiewania się niezbędne są: wiedza językowa, to jest znajomość gramatyki czy słownictwa, posługiwanie się zrozumiałą wymową oraz poprawna pisownia. Dlatego też dobrze zaplanowany kurs językowy musi uwzględniać nauczanie zarówno sprawności językowych, jak i elementów wiedzy językowej.

Podstawa programowa dla II etapu edukacyjnego kładzie większy nacisk na płynność niż poprawność językową. Wynika to z faktu, że system języka obcego jest w fazie formowania się i trudno oczekiwać od początkującego ucznia wielkiej poprawności językowej, którą tworzy się dopiero po dłuższym okresie nauki, a także w trakcie wielu prób formowania własnych wypowiedzi ustnych i pisemnych.

Pomimo wyraźnie wynikającego z podstawy programowej nacisku na płynność nie należy całkowicie skupiać się na dążeniu do rozwijania tej cechy języka. Pomimo konieczności priorytetowego traktowania płynności w nauczaniu na II etapie edukacyjnym rozłożenie akcentów pomiędzy płynnością a poprawnością będzie zależało od umiejętności językowych i potencjału poszczególnych uczniów. W szkole podstawowej dla ucznia mniej uzdolnionego sukcesem będzie zrozumiałe przekazanie prostej wiadomości w języku obcym. Popęłnianie błędów gramatycznych czy błędów wymowy niezaburzających rozumienia wypowiedzi nie stanowi większego problemu. Jednak w przypadku uczniów zdolnych nauczyciel może i powinien stawiać wyższe wymagania i bardziej ambitne cele. Wtedy płynność językowa będzie wciąż celem nadrzędnym jednak poprawność językowa, np. w zakresie stosowania struktur gramatycznych, powinna być również celem nauczania.

Planując lekcje, należy również wziąć pod uwagę jej wartość motywacyjną. Wydaje się, że niezależnie od rodzaju motywacji zachęcenie dziecka do nauki języków obcych jest jednym z kluczy do sukcesu. Planowanie celów motywacyjnych powinno opierać się na różnych rodzajach motywacji. Mogą to być zatem bodźce wewnętrzne, zewnętrzne, integracyjne lub instrumentalne. Warto je w świadomy i intencjonalny sposób pobudzać na różne sposoby wymienione już przy okazji omawiania kwestii motywacji.

Nauczyciel jest zobowiązany realizować wybrany lub autorski program nauczania. W praktyce zdarza się, że kieruje się on takimi wyborem materiałów, treści oraz kolejnością ich zaprezentowania, jakie są przedstawiane w wybranym podręczniku. Nie zawsze jednak podręczniki, choć zgodne z podstawą programową i wybranym programem nauczania, są dokładnie dopasowane do wymagań danej sytuacji czy kontekstu edukacyjnego klasy. Może się okazać, że wybór tekstów, nagrań czy tematów, a także ilość zdań i ich charakter, nie do końca są odpowiednie.

Ponadto materiał prezentowany w podręczniku najczęściej reprezentuje jednolity poziom zaawansowania językowego. Z praktyki szkolnej wiemy, że taka sytuacja nie odpowiada rzeczywistości szkolnej, gdzie w jednej klasie mamy do czynienia ze zróżnicowanym poziomem językowym uczniów oraz ich różnymi zdolnościami i umiejętnościami.

W celu efektywnej realizacji celów edukacji językowej, które uwzględniają sytuację w danej klasie, nauczyciel może zastosować następujące strategie pracy z podręcznikiem:

- **modyfikacja zadań z podręcznika.** Tekst opisujący codzienne czynności postaci z podręcznika można zastąpić opisem znanej osoby. Można do tego wykorzystać zdania z podręcznika, zamieniając jedynie imiona i nazwiska. Na przykład zamiast anonimowego Marka tekst może przedstawiać dzień piłkarza Leo Messiego czy innej znanej postaci;

- **opuszczanie zadań nieodpowiadających potrzebom klasy.** Ćwiczenia zbyt łatwe lub niejasne czy zbyt skomplikowane, niewnoszące wielu pożytecznych treści, można po prostu opuścić;
- **uzupełnianie zadań w podręczniku własnymi ćwiczeniami.** Mogą to być gry wprowadzające słownictwo lub inne zadania. Na przykład gry oparte na tym samym materiale językowym, który realizuje podręcznik. Przykładem zadania, które można dopasować do wielu sytuacji, są ćwiczenie polegające na narysowaniu przez uczniów rysunku lub komiksu ilustrującego treść nagrania, lub przeczytanego tekstu, oraz podpisanie wykonanej pracy z użyciem wprowadzonego słownictwa, lub struktury gramatycznej.

Realizując plany lekcyjne, warto trzymać się zasady, że bardziej efektywne, z punktu widzenia zarządzania klasą, są zadania względnie krótkie, których wykonanie można sprawnie i szybko sprawdzić. Na tym etapie uczniowie, pomimo rozwoju umiejętności autonomicznych, potrzebują wiele wsparcia i modelowania, dlatego też w przypadku złożonych zadań lepiej podzielić je na mniejsze części, a po sprawdzeniu jednej części przystępować do wykonania dalszych. Poniżej przedstawiono scenariusz lekcji z zaplanowanymi celami.

Temat: Two day trip to Greenwich [lekcja na podstawie podręcznika *New English Zone 1* (2010), Oxford University Press, autor: Rob Nolasco].

Cele ogólne: Określanie czasu oraz lekcja kulturowa na temat obserwatorium w Greenwich.

Cele szczegółowe:

Uczeń zna/wie: słownictwo pomocne w podawaniu czasów w języku angielskim, znaczenie skrótów: *a.m.* oraz *p.m.*, jakie ciekawe miejsca i zabytki znajdują się w londyńskiej dzielnicy Greenwich.

Uczeń potrafi: podać czas w języku angielskim, określić godzinę w wybranych strefach czasowych, poprawnie wymówić nazwy geograficzne *The Thames* oraz *Greenwich*.

Uczeń rozumie: czym są strefy czasowe, czym jest obserwatorium w Greenwich.

Cele motywacyjne: uczeń poznaje ważne miejsca dla nauki i kultury światowej.

Metody: podejście komunikacyjne i zadaniowe.

Formy interakcji: praca indywidualna, praca w grupach.

Przebieg lekcji:

Rozgrzewka językowa/wprowadzenie (czas: ok. 4 min). Nauczyciel pyta uczniów: „*What time is it now?*” i prosi o odpowiedź. Następnie nauczyciel (N) pyta: „*What time is it in London now? Do you know?*”. Uczniowie odpowiadają. Jeśli nie ma poprawnej odpowiedzi, nauczyciel podaje ją sam. Następnie pyta uczniów, dlaczego tak jest.

N wskazuje na zdjęcie obserwatorium w Greenwich i wyjaśnia, że wg przyjętej konwencji w tym miejscu przebiega południk 0° i dlatego tam znajduje się pierwsza strefa czasowa.

Prezentacja (czas: ok. 4 min). N wyjaśnia, że Greenwich jest w Londynie i leży nad rzeką Tamizą. N wprowadza nazwy *The Thames* i *Greenwich*, wymawia je, a następnie prosi o wspólne i indywidualne powtórzenie. Ponadto pisze na tablicy aktualną godzinę w języku angielskim, np. „*It's 11 a.m.*”, i prosi uczniów o przypomnienie, kiedy używamy skrótu *a.m.*, a kiedy *p.m.*

Zadanie 1 (czas: ok. 10 min). N prosi o przeczytanie tekstu o Greenwich i odpowiedź na pytania do tekstu. Następnie sprawdza wykonanie zadania, prosząc poszczególnych uczniów o udzielenie odpowiedzi.

Zadanie 2 (czas: ok. 7 min). Nauczyciel, korzystając z informacji w tekście, prosi o określenie i zapisanie aktualnego czasu w wybranych strefach czasowych. Następnie sprawdza wykonanie zadania, prosząc uczniów o udzielenie odpowiedzi.

Zadanie 3 (czas: ok. 15 min). W grupach 3-, 4 osobowych uczniowie planują jednodniową wycieczkę do ciekawego miejsca w okolicy. Uczniowie przygotowują rozkład dnia z określeniem czasu odwiedzania poszczególnych przystanków na trasie. Rozwinięcie projektu może być zaplanowane jako praca domowa.

Zadanie pracy domowej (czas: ok. 2 min). Uczniowie mają za zadanie wykonanie plakatu z trasą wycieczki oraz wpisanie godzin odwiedzania poszczególnych miejsc.

Zadanie podsumowujące lekcję (czas: ok. 3 min). N pyta uczniów, która jest w danej chwili godzina. Następnie pyta poszczególnych uczniów, czego nauczyli się podczas tej lekcji.

Tabela 1. Przykładowy scenariusz lekcji.

Planując cele lekcji, warto zastanowić się, czy rzeczywiście nasze priorytety są zgodne z założeniami podstawy programowej. Czy dajemy szansę uczniom, aby rozwinęli umiejętności wykorzystania języka w mowie i w piśmie nawet za cenę błędów słownikowych, gramatycznych czy błędów wymowy? Czy dostatecznie motywujemy uczniów? Czy ustalamy priorytety zgodnie z możliwościami naszych uczniów? Czy nasze lekcje w dostateczny sposób wykorzystują zagadnienia kulturowe nie tylko związane z kulturą materialną, lecz także z odmiennymi postawami, zwyczajami itd.? Czy umożliwiamy uczniom dokonywanie porównań międzykulturowych i budowanie postaw tolerancji i otwartości? Czy stwarzamy w klasie atmosferę budującą zaufanie uczniów do siebie i własnych możliwości? Odpowiedzi na te pytania pomogą ocenić, czy właściwie planujemy nasze działania edukacyjne.

2.2. Praca w parach i grupach

Nauka języka obcego to przede wszystkim nauka komunikacji z innymi ludźmi. Proces uczenia się języka obcego jako narzędzia komunikacji wymaga współpracy. Z tego powodu ważnym sposobem interakcji w klasie będzie praca w parach i w grupach.

Warto przyjrzeć się bliżej tym formom z kilku powodów. Po pierwsze, w starszych klasach szkoły podstawowej uczniowie dopiero uczą się współpracy. Przejście z okresu egocentrycznego do tej fazy rozwoju, kiedy to postawy dzieci charakteryzują się większą empatią, umożliwiającą skuteczniejszą współpracę, wymaga wsparcia ze strony nauczyciela.

Po drugie, interakcja w grupach i w parach stwarza znakomite możliwości kreowania sytuacji komunikacyjnych, w naturalny sposób może przyczyniać się do doskonalenia umiejętności językowych, zwłaszcza sprawności słuchania i mówienia. Praca w parach i grupach umożliwia przećwiczenie strategii komunikacyjnych, takich jak strategie kompensacyjne, które umożliwiają rozumienie i przekazywanie komunikatu w sytuacjach, kiedy brakuje środków językowych, a także skłaniają do rozwijania i wykorzystywania umiejętności autonomicznych, np. korzystania ze źródeł wiedzy czy umiejętności sięgania po pomoc ze strony kolegów, koleżanek lub nauczyciela.

Po trzecie, takie formy interakcji umożliwiają wydłużenie czasu, w którym uczniowie aktywnie posługują się językiem obcym. Konwersacje w wielu parach lub grupach, odbywające się jednocześnie podczas lekcji, dają wszystkim uczniom w tym samym czasie szansę na porozumiewanie się w języku obcym.

Przysposabianie uczniów do pracy w parach i grupach należy rozpocząć od odpowiedniego przygotowania językowego. Przed przystąpieniem do tego, jak i innych zadań, uczniowie powinni dysponować właściwymi środkami językowymi do wykonania zadania, a więc mieć wypisane, np. na tablicy lub zaznaczone w podręczniku, wyrażenia i zwroty, których będą potrzebować. Należy również przekazać w bardzo jasny sposób polecenia. W niektórych przypadkach najefektywniej będzie podać polecenie w języku polskim. W przypadku przećwiczonych poleceń można podać je w języku docelowym.

Pracę w parach najlepiej rozpocząć od wykonania zadania w parze otwartej². W takiej sytuacji najlepiej wybrać dwoje najlepszych uczniów lub sytuację, w której zdolny uczeń prezentuje

² Para otwarta to para, która wykonuje zadanie przed całą klasą. Para zamknięta natomiast to sytuacja, w której dwoje uczniów wykonuje zadanie między sobą.

wykonanie zadania w parze z nauczycielem. Przykład taki stanowi model pomocny pozostałym uczniom. Następnie uczniowie wykonują zadania w parach zamkniętych, a więc ćwiczą z kolegą lub koleżanką z ławki.

Istotne, aby nauczyciel monitorował pracę uczniów, obserwując proces wykonywania zadań. Nauczyciel powinien wspierać pracę uczniów poprzez pomoc w zastosowaniu nauczonych elementów językowych, jak również wspierając emocjonalnie uczniów poprzez zachętę i pozytywną informację zwrotną.

W czasie pracy w parach mogą pojawić się różnego rodzaju trudności. Na przykład uczniowie, zamiast wykonywać zadania w języku docelowym, mogą robić to w języku ojczystym. Sposobem radzenia sobie z takim problemem są częste monitorowanie uczniów i, w razie potrzeby, przypominanie o celu zadania, a więc użyciu języka obcego. Można również zapowiedzieć, że efekty ćwiczenia będą zaprezentowane po jego zakończeniu i że uczniowie muszą być przygotowani na prezentację przed klasą.

W przypadku uczniów uczęszczających do szkoły podstawowej wykonywanie zadań w grupie jest wyzwaniem. Wymagają one bowiem podziału pracy i dobrej współpracy pomiędzy członkami grupy. Tego rodzaju umiejętności przydają się w każdej dziedzinie życia, nie tylko podczas nauki języków obcych. Dlatego rozwijanie ich również w klasie językowej ma bardzo istotne znaczenie. Ponadto podobnie jak w przypadku pracy w parach praca grupowa daje szansę na częstsze użycie języka docelowego niż interakcja pomiędzy nauczycielem a całą klasą lub poszczególnymi uczniami.

Aby praca w grupie przebiegała sprawnie, powinna być starannie przemyślana. Grupa licząca więcej niż 4-5 osób nie wydaje się praktycznym rozwiązaniem. Liczniejsze grupy oznaczają większe wyzwania organizacyjne. Ponadto istnieje ryzyko, że tylko część osób będzie pracować aktywnie, podczas gdy reszta będzie biernie obserwować wysiłki innych.

W celu usprawnienia pracy na zajęciach można również przydzielić uczniom role, które będą odgrywać, pracując w grupach. Zatem możemy ustalić następujące role: osoby organizującej pracę, osoby pilnującej, żeby komunikacja odbywała się w języku docelowym, osoby pilnującej przestrzegania ograniczeń czasowych, osoby odpowiedzialnej za jakość plastyczną pracy (jeśli zadanie tego wymaga) czy osoby, która będzie prezentować efekty pracy grupy. Należy podkreślić, że taki podział odpowiedzialności może być początkowo trudny dla uczniów będących na początku II etapu edukacyjnego, jednak w dłuższej perspektywie uczniowie zachęceni do wzięcia większej odpowiedzialności za własne działania mają szansę lepiej rozwinąć kluczowe w nauce umiejętności autonomiczne.

Z punktu widzenia praktycznej organizacji, pracę w parach i grupach warto zorganizować według następującego schematu:

- **podanie uczniom jasnych i klarownych instrukcji wraz z przykładem.** Przykłady można zapisać na tablicy. Polecenie powinno również określać formę prezentacji efektów pracy oraz ilość czasu przeznaczoną na wykonanie zadania;
- **rozdanie materiałów.** Warto rozdać materiały potrzebne w pracy dopiero po podaniu polecenia. W przeciwnym przypadku uczniowie mogą skupić swoją uwagę na tych materiałach, nie wysłuchując polecenia;
- **monitorowanie procesu wykonywania zadania.** Nauczyciel podchodzi do każdej grupy, oferując pomoc w rozwiązywaniu zadań językowych i organizacyjnych. Nauczyciel przypomina o celu zadania, konieczności użycia języka docelowego oraz przestrzegania

limitu czasowego;

- **sprawdzenie efektów pracy.** Ważne, aby nauczyciel podał uczniom informację zwrotną na temat wykonanej pracy, pochwalił za włożony wysiłek oraz odpowiednio wykonane zadanie. Dobrze jest, jeśli w przekazywaniu pozytywnej informacji zwrotnej uczestniczy także reszta klasy, chwalaąc wysiłki kolegów czy koleżanek lub nagradzając prace oklaskami. Formy ewaluacji efektów pracy mogą zawierać prezentację ustną, prezentację pisemną w zeszytach bądź w podręczniku, wykonanie plakatu czy prezentację multimedialną.

2.3. Zarządzanie klasą

Odpowiednie zarządzanie klasą oraz zajęciami usprawni proces nauczania i uczyni go bardziej efektywnym. Przemyślane decyzje nauczyciela w zakresie organizacji pracy, zapewnienia kontaktu z językiem docelowym, fizycznego wyglądu sali czy monitorowania dyscypliny przyczynią się do ekonomicznego wykorzystania czasu, który jest poświęcony na naukę w szkole.

Jednym z aspektów organizacji lekcji jest zadbanie o dynamikę wydarzeń w klasie. Dobry nauczyciel jest w stanie przewidzieć reakcję uczniów na danej lekcji i odpowiednio się do tego przygotować oraz uwzględnić możliwości uczniów w konkretnym momencie. Dynamika lekcji zależy od ułożenia zadań i zaplanowania sekwencji ćwiczeń, tak aby umiejętnie wspomagać uczniów w opanowywaniu materiału i rozwijaniu sprawności językowych.

Organizując lekcję, należy zaplanować następujące elementy:

- rozgrzewkę językową;
- zadania wprowadzające materiał;
- ćwiczenia dotyczące wprowadzanego materiału;
- zadania pozwalające ćwiczyć komunikację w języku docelowym związane z wprowadzonym materiałem;
- informację zwrotną na temat wykonanego zadania;
- ćwiczenia związane z wprowadzonym materiałem i potencjalnymi problemami;
- pracę domową;
- podsumowanie lekcji.

Rozgrzewka językowa może spełniać kilka funkcji podczas lekcji. Po pierwsze wprowadza uczniów w temat lekcji, na której będą posługiwać się językiem obcym. Jest więc w dosłownym tego słowa znaczeniu rozgrzewką dla umysłu, który musi się przygotować do wykorzystywania zasobów języka obcego. Po drugie rozgrzewka może stanowić narzędzie służące wprowadzaniu dobrej atmosfery na lekcji i nastawiania uczniów pozytywnie do następnych jej części. Wykorzystanie podczas rozgrzewki zabaw, gier, zgadywanek lub innych zadań tego typu może wpłynąć na pozytywne nastawienie uczniów do dalszej części lekcji. Kolejną funkcją tej fazy lekcji jest zapewnienie płynnego przejścia z jednej lekcji do następnej. Dobrze jest, jeśli proces nauki tworzy całość, a materiał wprowadzony na poprzednich lekcjach łączy się logicznie z materiałem i sprawnościami ćwiczonymi podczas kolejnych lekcji. W tym sensie zadania wykonywane podczas rozgrzewki mogą stanowić łącznik pomiędzy poszczególnymi jednostkami.

Ta faza lekcji może także wprowadzać w tematykę lekcji. Wykorzystanie podczas rozgrzewki materiałów nawiązujących do tematu lekcji pomoże uaktywnić wiedzę i doświadczenie posiadane przez uczniów w danym zakresie. Również w ten sposób rozgrzewka zapewnia płynne przejście do głównych faz lekcji.

Kolejną częścią lekcji może być faza wprowadzania materiału. W tym momencie nowy materiał jest wprowadzony w konkretnym kontekście komunikacyjnym. Tę funkcję mogą pełnić tekst, komiks, dialog czy nagranie. Przygotowując uczniów do zadań z tekstem, należy ich zaznajomić z kluczowym słownictwem i strukturami gramatycznymi. Przed przystąpieniem do czytania lub słuchania szczególnie istotne jest wprowadzenie najistotniejszego słownictwa. Wprowadzenie struktury gramatycznej powinno się zawsze odbywać w powiązaniu z kontekstem, w którym dana struktura jest użyta. Więcej uwagi sposobom wprowadzania słownictwa i struktur gramatycznych poświęcono w następnym rozdziale.

Po wprowadzeniu nowego materiału – na podstawie tekstu pisanego lub słuchanego – uzupełnionego objaśnieniami nauczyciela, można przystąpić do ćwiczeń struktur gramatycznych i słownictwa. Uczniowie powinni opanować zarówno znaczenie, jak i formę nowego materiału językowego oraz mieć możliwość wykorzystania wprowadzonego materiału w zadaniach komunikacyjnych. Tego rodzaju zadania komunikacyjne stanowią kolejną fazę lekcji. Na podstawie wprowadzanego materiału można zorganizować zadania pozwalające na ćwiczenie komunikacji ustnej i/lub pisemnej. Rolą nauczyciela jest tutaj monitorowanie pracy uczniów i sprawdzanie wykonania zadania.

Po wykonanym zadaniu nauczyciel powinien podać uczniom informację zwrotną na temat języka użytego w zadaniu. W sytuacjach, kiedy nauczyciel komentuje wykonane zadanie, niezwykle ważne jest skupienie się na przekazaniu pozytywnych treści, które zachęcą ucznia do pracy. Z drugiej jednak strony istotne też jest wskazanie sposobów poprawy jakości wykonywanych ćwiczeń. Zadaniem nauczyciela jest zatem poinformować uczniów, w jaki sposób dane ćwiczenie może zostać zrobione lepiej.

W miarę potrzeby i dysponowania czasem, nauczyciel może przystąpić do dalszych ćwiczeń nad wprowadzonym materiałem. Na podstawie wniosków wysnutych podczas monitorowania pracy uczniów nauczyciel może zaplanować dalsze ćwiczenia wprowadzonego materiału wspomagające naukę. Należy jednak pamiętać, że proces przyswajania języka obcego posiada własną dynamikę, nie zawsze zgodną z kolejnością wprowadzania materiału na lekcji. Oznacza to, że struktury gramatyczne czy materiał leksykalny mogą nie być skutecznie przyswojone w zaplanowanym przez nauczyciela momencie. Efektywna nauka języka zabiera dużo czasu, a także wymaga jego kreatywnego użycia. Tylko w takich warunkach przyswajanie wprowadzanej przez nauczyciela wiedzy językowej ma szansę stać się faktem.

Praca domowa służy między innymi, aby uczeń miał kontakt z językiem docelowym także poza klasą szkolną. Może ona być kontynuacją zadań, nad którymi uczniowie pracowali w szkole. Może być także zorganizowana jako praca projektowa indywidualna lub do wykonania w grupie. Ważne, aby uczniowie byli dostatecznie do niej przygotowani, jeśli chodzi o odpowiedni zasób posiadania wiedzy i umiejętności. Nie warto zostawiać ogłoszenia pracy domowej na ostatni moment lekcji, jako że wtedy uwaga uczniów jest najniższa i często skoncentrowana na zajęciach już pozalekcyjnych.

Istotnym elementem lekcji jest jej podsumowanie. Przypomnienie uczniom, czego nauczyli się w trakcie zajęć, pełni co najmniej dwie funkcje. Z jednej strony pomaga zapamiętać lepiej

wprowadzony materiał, ułożyć raz jeszcze, co było nauczane w czasie lekcji, a z drugiej strony, poprzez osobistą refleksję, może wpłynąć motywująco na postrzeganie wartości lekcji.

Podsumowanie lekcji może przybrać różne formy, jednak ze względu na jego potencjalną wartość motywacyjną najlepiej, aby było to zadanie zachęcające do pozytywnej refleksji na temat nauki języka obcego. Taką funkcję może pełnić zadanie, które zawiera element humoru lub które podkreśla i podsumowuje, czego uczniowie nauczyli się w czasie lekcji. Można tutaj także wprowadzić elementy samooceny, o których będzie mowa w rozdziale piątym. W tej fazie lekcji mogą się znaleźć następujące zadania:

- **gra na zakończenie lekcji.** Nauczyciel może zagrać z uczniami w tzw. wisielca. Nauczyciel pisze na tablicy pierwszą lub jedną, dwie litery z wyrazu, który był wprowadzony podczas lekcji, pozostawiając miejsce na pozostałe. Zadaniem uczniów jest odgadnąć, jaki to wyraz, poprzez podanie brakujących liter. Za każdą błędną odpowiedź nauczyciel rysuje jeden element „szubienicy”. Uczniowie wygrywają, jeśli zdołają odgadnąć wyraz przed narysowaniem przez nauczyciela pełnego kształtu „szubienicy”. Kształt szubienicy można zastąpić jednak dowolnym innym kształtem, takim jak np. kształt domu lub sylwetką clowna;
- **odpowiedź na pytanie: Czego nauczyłam/nauczyłem się w czasie lekcji?** Uczniowie mogą po prostu odpowiedzieć na powyższe pytanie, podsumowując własne wysiłki w klasie;
- **odpowiedź na pytanie: Co najbardziej podobało mi się w czasie lekcji?** Uczniowie odpowiadają na powyższe pytanie, które skłania ich do pozytywnej refleksji nad zadaniami wykonanymi w czasie lekcji. Nauczyciel może zadać takie otwarte pytanie w języku ojczystym, co umożliwi uczniom podanie dowolnej odpowiedzi, lub też w języku docelowym, podając uczniom kilka możliwości, odnoszących się do wykonanych podczas lekcji zadań, do wyboru.

Warto również rozważyć układ zajęć lekcyjnych ze względu na to, w jakim stopniu angażują one ucznia oraz jakiego rodzaju aktywności od niego wymagają. Wiemy, że niektóre zadania wymagają uwagi i koncentracji, inne zaś szybkiego reagowania, a czasami aktywności fizycznej. W szkole podstawowej należy zaplanować lekcje w taki sposób, aby znaleźć miejsce dla obu typów zadań. Będzie to istotne dla wszystkich uczniów w klasie, ale w szczególności dla chłopców, których w większości przypadków charakteryzuje duża potrzeba aktywności ruchowej.

Wydaje się, że poza rozgrzewką językową, na początku zajęć, kiedy uwaga uczniów jest stosunkowo największa, najlepiej zorganizować zadania wymagające uwagi i skupienia. Należą do nich zadania z tekstem, wymagające rozumienia ze słuchu, ćwiczenia i wyjaśnienia gramatyczne oraz większość prac pisemnych. Zadania angażujące w sposób aktywny uczniów, także te wymagające aktywności fizycznej, lepiej przeprowadzić po tych wymagających koncentracji. Tego rodzaju zadania pobudzają uczniów emocjonalnie i w związku z tym ponowne skupienie uwagi na zadaniach może być trudne. Zadaniem takimi będą wszelkie gry i zabawy, dyskusje czy burze mózgów.

Kolejnym ważnym aspektem zarządzania klasą jest dostosowanie odpowiedniego poziomu zadań do umiejętności i możliwości poszczególnych uczniów. Jest to szczególnie istotne w przypadku klas o dużym zróżnicowaniu poziomów zaawansowania językowego. Należy

dążyć, aby każdy uczeń, zarówno ten bardziej, jak i ten mniej zdolny, miał poczucie osiągnięcia choćby małego sukcesu w nauce języka. Przykładowo można zorganizować zadanie w taki sposób, aby polecenie wskazywało na minimalny poziom, na którym może być ono zaliczone. Na przykład:

- Przeczytajcie tekst. Odpowiedzcie na co najmniej 5 z 10 podanych pod nim pytań.
- Posłuchajcie nagrania. Wymieńcie przynajmniej 2 z 5 hobby, o których mówi Anna.
- Kto potrafi wymienić przynajmniej jedno danie lub produkt, które lubi?

Można także zaplanować dwa poziomy trudności w jednym zadaniu. Na przykład:

- Proszę wykonać ćwiczenie 1 i 2 w ciągu 10 minut. Kto skończy przed czasem proszony jest o zrobienie ćwiczenia 3.
- Proszę o przeczytanie tekstu i odpowiedź ustną na pytanie 1. Chętni mogą zapisać odpowiedź całym zdaniem w zeszycie.

W takim układzie zarówno mniej, jak i bardziej zdolni uczniowie mogą wykazać się umiejętnościami posługiwania się językiem. Mniej zdolnym uczniom do osiągnięcia celu wystarczy wykonanie mniejszej ilości łatwiejszych zadań, a bardziej zdolni uczniowie będą mogli wykonać więcej zadań, także tych zawierających bardziej wymagające treści. Przy czym, żaden z poziomów nie jest faworyzowany, jako że obie grupy uczniów mają potencjalnie równe możliwości wykonywania tych samych zadań. Należy przy tym zachęcać uczniów zdolniejszych, aby nie poprzestawali na podstawowym poziomie, ale starali się wykonać bardziej wymagające zadania.

Ważnym elementem organizacji pracy na zajęciach języka obcego jest zaplanowanie sytuacji, w których nauczyciel oraz uczniowie będą posługiwać się językiem docelowym. Jak najczęstsze osłuchiwanie się z językiem docelowym, mówienie, czytanie i pisanie są warunkiem przyswojenia danego języka obcego. W tym celu możemy wykorzystać typowe sytuacje komunikacyjne w klasie.

Po pierwsze nauczyciel powinien zwracać się do uczniów jak najczęściej w języku docelowym. W tym celu można wykorzystywać przekazywanie poleceń i informacji zwrotnej skierowanych do uczniów. W sytuacjach klasowych istnieje wiele pretekstów, aby wprowadzić zwyczaj posługiwania się językiem obcym. Świetną ku temu okazję tworzą sytuacje rutynowe. Należą do nich: powitania na początku lekcji, odczytywanie listy obecności, kiedy uczniowie mogą odpowiadać na pytania o obecność w języku obcym, czy pożegnania z klasą. Ponadto można wykorzystać inne konteksty, w których uczniowie będą posługiwać się językiem obcym, np.:

- składanie życzeń/śpiewanie zwyczajowej piosenki urodzinowej w języku obcym;
- sygnalizowanie w języku obcym niezrozumienia tekstu mówionego i pisanego;
- Prośba o wyjście do toalety.

Aby ułatwić uczniom posługiwanie się językiem obcym w wymienionych sytuacjach, warto zaplanować zestaw standardowych zwrotów i poleceń. Takie zwroty dotyczą poleceń wydawanych przez nauczyciela, ale także repertuaru zwrotów typowo stosowanych przez uczniów, np.:

- Jak się mówi po angielsku/niemiecku/francusku... „smacznego”?
- Co oznacza słowo „...”?

- Czy mogę wyjść?
- Jestem nieprzygotowany/a.
- Obecny/nieobecna.

Uczniowie mogą przygotować plakat lub tablicę z zestawem takich wyrażzeń (np. Rysunek 3.). Nauczyciel może z kolei wymagać stosowania ich podczas lekcji i udawać niezrozumienie, gdy uczeń stosuje ich polskie odpowiedniki.

Rysunek 3. Zwroty często używane w klasie.

Do nauczyciela należy też decyzja dotycząca wyboru języka (docelowego lub ojczystego), za pomocą którego będą prowadzone wybrane zadania. Dobrze jest przyjąć zasadę, mówiącą, że tam, gdzie jest to możliwe i praktyczne, a także kiedy uczniowie mają szansę zrozumieć język docelowy, należy używać tego języka. Kiedy jest to mało praktyczne i mało efektywne (np. podczas przekazywania polecenia do testu czy bardziej skomplikowanego polecenia do zadania), lepiej stosować język ojczysty.

Jeśli chodzi o utrzymanie dyscypliny w klasie, to generalną zasadą w tym zakresie jest zapobieganie problemom związanym z nieodpowiednim zachowaniem. Planowanie dostatecznej liczby zadań zróżnicowanych, unikanie monotonii, np. poprzez zmianę tempa lekcji czy sposobu interakcji (praca w parach, grupach, wykonywanie zadań indywidualnych), indywidualizacja procesu nauczania zaplanowana w taki sposób, aby poznać możliwie jak najwięcej zainteresowań uczniów, to strategie mogące potencjalnie zapobiec problemom z dyscypliną w klasie.

Warto jasno określić ramy zachowań w klasie. Można to zrobić za pomocą kontraktu klasowego, określającego pożądane zachowania uczniów oraz zachowania niedopuszczalne. Można również wykonać lub poprosić uczniów o wykonanie zestawu nakazów i zakazów odnoszących się do zachowań w czasie lekcji. Na przykład w taki sposób:

Rysunek 4. Przykładowe zasady zachowania w klasie w języku docelowym.

W przypadkach kiedy dane zachowanie, jak korzystanie z telefonu komórkowego w celach edukacyjnych, jest pożądane, nauczyciel może czasowo zawiesić obowiązywanie zakazu.

Jednak w sytuacjach, kiedy mamy do czynienia z problemami wychowawczymi, nie wolno ignorować nieodpowiedniego zachowania uczniów. Najlepszym wyjściem jest szybkie zareagowanie na powstający problem. Reakcje nauczyciela mogą być dwójakiego rodzaju: niewerbalne i werbalne. Niewerbalne reakcje nauczyciela, gesty, spojrzenie, ruch czy mowa ciała, sygnalizują uczniowi, że problem został zauważony i że nauczyciel spodziewa się korekty zachowania. Tego typu sygnały są wygodne i mało zaburzają strukturę lekcji. Przyłożenie palca do ust w geście uciszenia nie przeszkadza w prowadzeniu lekcji i nie zakłóca koncentracji uczniów.

Reakcje werbalne należy zastosować, kiedy reakcje niewerbalne nie odnoszą pożądanego efektu. Nauczyciel powinien stanowczo wypowiedzieć żądanie zakończenia niepożądanego zachowania. Stanowcze: „Przestań ... !” lub też obcojęzyczny odpowiednik tego wyrażenia najczęściej przynoszą oczekiwany skutek. W przypadku poważniejszego naruszenia dyscypliny należy zwrócić się o pomoc do innych osób, np. do dyrektora szkoły czy też rodziców ucznia.

3. Metody i techniki nauczania

Niniejszy rozdział skupia się na omówieniu metod i technik nauczania elementów systemów języka oraz sprawności językowych. W opisie pominięto metody historyczne, takie jak np.: podejście gramatyczno-tłumaczeniowe czy audiolingwalne, z których repertuaru pochodzą niektóre techniki wykorzystywane obecnie w nauczaniu wiedzy i sprawności, ale które nie są już stosowane w spójny sposób w nauczaniu języków obcych w naszym kraju. Obecnie kładziemy nacisk na te metody i techniki, które są szeroko stosowane w nauczaniu języków obcych. Należą do nich: podejście komunikacyjne, podejście zadaniowe czy podejście integrujące treści przedmiotowe z nauczaniem języka obcego (CLIL).

3.1. Metody nauczania

Metodę można zdefiniować jako zespół technik powiązanych ze sobą wspólną koncepcją przyswajania języka. Tradycyjne metody nauczania języków obcych zostały współcześnie zastąpione podejściem eklektycznym, które łączy ze sobą elementy różnych metod. Ze względu na cel kształcenia językowego, którym jest przede wszystkim nauka skutecznej komunikacji, podstawę działania pedagogicznego tworzy najczęściej podejście komunikacyjne.

Podejście komunikacyjne jest obecnie najczęściej stosowane w nauczaniu języków obcych. Zakłada ono, że nauka języka obcego to, przede wszystkim, nauka komunikacji, która odbywa się w różnych kontekstach społecznych. Zadaniem uczących się jest zatem opanowanie systemu języka, czyli słownictwa oraz gramatyki, a także doskonalenie wszystkich czterech sprawności językowych: słuchania, czytania, mówienia i pisanie oraz umiejętności poprawnej wymowy.

Jednak nauka języka to opanowywanie nie tylko leksykalnych i gramatycznych środków językowych, lecz także umiejętności ich stosowania w kontakcie z konkretnym rozmówcą, z uwzględnieniem odpowiedniego stylu (formalnego, neutralnego czy nieformalnego). Innymi słowy, nauka języka wymaga rozwinięcia kompetencji językowej, gramatycznej, socjolingwistycznej i strategicznej. W dzisiejszym świecie, pełnym kontaktów pomiędzy przedstawicielami różnych nacji i kultur, podejście komunikacyjne obejmuje również komunikacyjną kompetencję interkulturową, czyli umiejętność rozumienia i komunikowania się z ludźmi pochodzącymi z innych kręgów kulturowych, a także na ich tle rozumienie własnej kultury. Osoba sprawnie posługująca się językiem obcym posiada wiedzę i umiejętności językowe, a oprócz tego potrafi porozumieć się w sposób pokojowy z przedstawicielami różnych, nawet bardzo odległych, kręgów kulturowych.

Podejście komunikacyjne podkreśla rolę autentycznego użycia języka. Autentyczność ta jest pojmowana na kilka sposobów. Język autentyczny to język mówców natywnych, *native speakers*, ale to również język używany w naturalnych sytuacjach komunikacyjnych przez mówców nienatywnych. Pojęcie autentyczności dotyczy więc także języka używanego w klasie pod warunkiem, że jest on stosowany w naturalnej komunikacji. Przymiotnikiem „autentyczny” może być określony również język, który jest adekwatny do zainteresowań i kontekstu społecznego czy kulturowego, w którym funkcjonują uczniowie. W tym sensie autentyczne

zadania dla uczniów w szkole podstawowej to zadania komunikacyjne odpowiednio dobrane do ich wieku i fazy rozwoju.

W ramach podejścia komunikacyjnego znajomość gramatyki języka obcego jest o tyle ważna, o ile wspomaga ona skuteczną komunikację. Opanowanie deklaratywnego opisu struktur gramatycznych nie jest i nie może być dla uczniów i nauczyciela celem nauki. Stosowanie struktur gramatycznych jest postrzegane także jako skuteczny sposób ich nauczania. Poprzez próby stosowania danej struktury w mowie i piśmie uczący się rozwijają kompetencje językowe. Można powiedzieć, że drogą do postępów w nauce jest jak najczęstsze produktywne stosowanie języka w mowie i w piśmie.

Nauka komunikacji ma odbywać się przede wszystkim przez komunikację, a więc warunkiem skutecznej nauki są jak najczęstszy kontakt uczących się z tekstami pisanymi i słuchanymi oraz porozumiewanie się ustne i pisemne. Pomimo że świadomość słuszności tej zasady wydaje się dość powszechna wśród nauczycieli, nie zawsze jest ona stosowana w praktyce. Klasy szkolne są czasem zdominowane przez nauczyciela, który wypowiada się w języku obcym. Zamiast prawdziwej komunikacji zdarza się, że nauka języka polega na wykonywaniu mechanicznych, najczęściej pisemnych ćwiczeń. Zasada naturalnej i autentycznej komunikacji, przyświecająca podejściu komunikacyjnemu, czasami jest całkowicie lub w dużym stopniu pomijana na rzecz kontrolowanych dryli językowych. Z tego powodu dobrze jest, aby nauczyciel dokonał refleksji nad jakością i ilością komunikacji w języku obcym na lekcjach, odpowiadając sobie na następujące pytania:

- Jaki procent czasu lekcji zajmują wypowiedzi uczniów w języku obcym, a jaki wypowiedzi nauczyciela?
- Czy na lekcji tworzę sytuacje, w których uczniowie mogą wypowiadać się ustnie lub pisemnie w języku obcym?
- Jaki procent czasu lekcji poświęcony jest na autentyczną komunikację, a jaki na dryle językowe?

Nauczyciel powinien mieć świadomość następującej wiedzy:

- **przyswajanie języka obcego to skomplikowany proces, zależny od wielu czynników, przebiegający w różny sposób i w różnym tempie w przypadku każdego ucznia.** Nie zawsze lub nawet rzadko to, czego nauczamy, będzie natychmiast przyswajane przez uczniów;
- **nauka języka powinna odbywać się przede wszystkim w kontekście**, który pozwala uczniom zrozumieć całość sytuacji i sensu danego zdania czy dłuższej wypowiedzi. Oznacza to, że uczniowie powinni rozumieć, w jakich sytuacjach komunikacyjnych można wykorzystać wprowadzane słownictwo i struktury gramatyczne. Nie wystarcza zatem podanie uczniom pozbawionego szerszego kontekstu zdania lub zdań wraz ze stosownymi wyjaśnieniami;
- **dryle językowe i ćwiczenia językowe są pomocne, ale nie gwarantują natychmiastowego sukcesu.** Potrzeba czasu, kontaktu z językiem i podejmowania wielu prób stosowania języka w mowie i w piśmie, aby wiedza językowa została przyswojona;
- **droga do opanowania skutecznej komunikacji w języku obcym wiedzie poprzez ciągłe próby komunikowania.** Im więcej takich prób wykonuje uczeń, tym większa jest

szansa na opanowanie języka. Słuchanie, czytanie, mówienie i pisanie w języku docelowym to podstawowe warunki skutecznej nauki.

Specyficzną odmianą podejścia komunikacyjnego jest podejście zadaniowe w nauczaniu języków obcych. Celem kształcenia językowego w przypadku tego podejścia jest także nauka skutecznej komunikacji. W ramach tego podejścia naukę języka obcego postrzega się przez pryzmat skuteczności wykonywania zadań z jego użyciem. Przykładami takich zadań mogą być: zamówienie lodów w kawiarni w języku obcym, przywitanie się z kolegą, poinformowanie o swoim hobby, zrozumienie komunikatu na stacji kolejowej, przeczytanie i zrozumienie treści wiadomości tekstowej itd.

Zadania w nauce języka mogą cechować się zróżnicowaniem co do typu wykorzystywanych sprawności. A zatem, jak to się dzieje w toku naturalnej komunikacji, mogą one dotyczyć zarówno sprawności receptywnych, czyli słuchania i czytania, jak i sprawności produktywnych, czyli mówienia i pisanie.

Zadania mogą być bardziej lub mniej „sterowane” przez nauczyciela poprzez wybór struktur lub wyrażen, które będą w centrum uwagi. Na przykład zadanie polegające na uporządkowaniu zbioru przymiotników na grupy mające konotacje pozytywne i negatywne jest zadaniem ukierunkowanym na konkretne elementy leksykalne. Z drugiej strony zadanie, w którym uczniowie mają opisać wygląd swojego pokoju, jest zadaniem bardziej otwartym, jako że dobór środków językowych zależy tylko od ucznia.

W ramach tego podejścia najistotniejszą kwestią jest skuteczne wykonanie zadania za pomocą adekwatnych środków językowych. Wsparcie uczniów w osiągnięciu takich pragmatycznych celów jest najistotniejszym celem kształcenia językowego. W jednej z wersji podejścia zadaniowego (Willis 1996) mniej wagi przywiązuje się do wyboru środków językowych służących skutecznej komunikacji. Osoba posługująca się danym językiem powinna stawiać na pierwszym miejscu skuteczne wykonanie zadania, a dopiero na drugim miejscu oceniać poprawność wyboru środków językowych. Nie oznacza to jednak, że poprawność językowa czy bogactwo językowe nie są ważne. Nauka języka powinna zmierzać do poszerzenia repertuaru środków językowych, pozwalających na wykonywanie zadań komunikacyjnych. Na przykład uczeń może złożyć zamówienie w kawiarni w języku angielskim w następujący sposób: „*Lemon ice-cream*”, skutecznie wykonując wyznaczone zadanie komunikacyjne. Jednak w toku nauki jego repertuar środków językowych może powiększyć się tak, że w rezultacie zadanie zostanie wykonane za pomocą bardziej zaawansowanych środków językowych, np.: „*Can I have a lemon ice-cream, please?*”. Powyższy przykład ilustruje fakt, że komunikacja może być skuteczna nawet przy zastosowaniu prostych środków językowych. Aby móc jednak wyrazić pełniejszy zakres znaczeniowy i swobodniej posługiwać się językiem w różnych kontekstach społecznych, należy dążyć do opanowania jak najbogatszego repertuaru zasobów językowych. Podejście zadaniowe stawia sobie właśnie takie cele: zachęcać do wykorzystania całej dostępnej uczniowi wiedzy i umiejętności w celu wykonania zadania komunikacyjnego oraz rozwijać bogactwo językowe i doskonalić umiejętności.

Najważniejszą rolę nauczyciela w ramach podejścia zadaniowego są pomoc i przygotowanie uczniów do wykonywania zadań. Nauczyciel jest osobą, która projektuje zadania i wspomaga uczniów w ich wykonaniu. Przed i po wykonaniu zadania nauczyciel dostarcza środków językowych, które zapewnią odpowiednie ich wykorzystanie. W fazie zadania nauczyciel może

wspomagać uczniów, a następnie po jego wykonaniu przekazuje uczniom informację zwrotną na temat użytego języka. A zatem scenariusz lekcji z wykorzystaniem podejścia zadaniowego może wyglądać w następujący sposób.

<p>Temat: Kartka dla mamy z okazji Dnia Matki.</p> <p>Przygotowanie do zadania (czas: ok. 8 min)</p> <p>Nauczyciel pokazuje przykład kartki dla mamy z życzeniami w języku obcym i pyta, z jakiej okazji jest ta kartka. Następnie, wraz z uczniami, analizuje zastosowane w życzeniach słownictwo i struktury gramatyczne. Nauczyciel wyjaśnia ich znaczenie.</p> <p>Polecenie do wykonania zadania (czas: ok. 2 min)</p> <p>Nauczyciel informuje uczniów, że w czasie lekcji wykonają kartkę z życzeniami z okazji Dnia Matki.</p> <p>Zadanie (czas: ok. 20 min)</p> <p>Uczniowie wykonują kartkę z okazji Dnia Matki, dopisując odpowiednie życzenia i korzystając z przedstawionego na początku lekcji przykładu.</p> <p>Faza po zadaniu (czas: ok. 5 min)</p> <p>Nauczyciel podaje uczniom informację zwrotną, wskazuje błędy, chwali za dobrze wykonane zadanie.</p> <p>Faza ćwiczeń (czas: ok. 10 min)</p> <p>Słownictwo oraz struktury gramatyczne zastosowane w życzeniach są teraz ćwiczone w typowych ćwiczeniach leksykalno-gramatycznych, takich jak dryle językowe. Następnie uczniowie mogą przystąpić do ewentualnych korekt języka zastosowanego do wykonania kartki.</p>
--

Tabela 2. Scenariusz lekcji z wykorzystaniem podejścia zadaniowego.

Należy zdawać sobie sprawę, że powyższy scenariusz jest tylko jednym z możliwych rozwiązań w ramach podejścia zadaniowego. Najważniejsze w tym podejściu są zaplanowanie i wykonanie zadania, które będzie wykonane za pomocą języka docelowego.

Współcześnie język obcy nie jest tylko i wyłącznie językiem komunikacji. Coraz częściej język obcy pełni funkcję narzędzia służącego do zdobywania wiedzy. W taki sposób jest postrzegana rola języka obcego w podejściu integrującym nauczanie przedmiotu z nauczaniem języka (ang. *Content and Language Integrated Learning, CLIL*).

W ramach tego podejścia uczniowie uczą się języka obcego, ale tematyka zajęć dotyczy jednej lub najczęściej wielu dziedzin wiedzy czy przedmiotów szkolnych. Na przykład zgłębiając w języku angielskim, niemieckim czy francuskim cykl hydrologiczny (obieg wody w środowisku), uczniowie uczą się jednocześnie i języka, i rozumienia zjawisk dotyczących środowiska naturalnego. W ten sposób można nauczać leksyki, gramatyki, a także treści typowych dla zajęć z przyrody. Typowym przykładem zastosowania CLIL jest sytuacja, gdy na lekcji języka obcego nauczamy faktów dotyczących geografii krajów, w których ludzie posługują się danym językiem.

W podejściu CLIL akcent nauczania treści przedmiotowych i języka może być rozłożony na dwa sposoby. Po pierwsze priorytetem może być nauczanie przedmiotowe, a język może stanowić tylko dodatkowy element. Po drugie priorytetem może być nauczanie języka uzupełnione o treści przedmiotowe. Ponieważ niniejszy poradnik jest przeznaczony dla nauczycieli języków obcych, zostanie tutaj omówiony tylko ten drugi przypadek.

Na II etapie edukacyjnym można nauczać języka obcego w oparciu o treści przedmiotowe dotyczące takich obszarów wiedzy jak: przyroda, literatura czy wychowanie fizyczne i inne. Poniżej wymienione są pomysły łączenia treści przedmiotowych i nauczania języka obcego na lekcji w szkole podstawowej:

- **język obcy i przyroda:** lekcja na temat globalnego ocieplenia i zmian w klimacie na Ziemi, lekcja na temat naturalnego środowiska zamieszkania różnych gatunków zwierząt;
- **język obcy i muzyka:** lekcja na temat nazw gatunków muzyki klasycznej i rozrywkowej z ilustracją muzyczną;
- **język obcy i matematyka:** lekcja na temat najbogatszych ludzi na świecie;
- **język obcy i wychowanie fizyczne:** lekcja na temat zasad obowiązujących w różnych sportach narodowych.

Wiele metod i technik nauczania języków obcych jest narzucanych przez podręczniki. Jednak nauczyciel powinien wybrać te techniki i metody, które ocenia jako najbardziej efektywne i przydatne dla konkretnej grupy uczniów. Ogólnie można powiedzieć, że będą to metody lub ich elementy, które w najbardziej bezpośredni sposób mogą pomóc w realizacji celu zakładanego w podstawie programowej, a więc rozwijaniu umiejętności komunikacyjnych uczniów i rozwijaniu ich horyzontów ogólnoedukacyjnych oraz kulturowych.

Można uznać, że jednym z najważniejszych warunków skutecznego nauczania jest zaangażowanie uczniów, zarówno jeśli chodzi o sferę poznawczą, czyli wykorzystanie potencjału intelektualnego ucznia, jak i o zaangażowanie emocjonalne, czyli dobrowolne podjęcie przez ucznia wysiłku dotyczącego nauki języka obcego. Stąd też niezwykle istotną rolę odegrają tu techniki aktywizujące uczniów, o których będzie mowa w kolejnym podrozdziale.

3.2. Wybrane techniki nauczania

Przykładem takiej techniki jest technika projektowa, zwana także metodą projektową. Praca projektowa w nauczaniu języka obcego polega na realizacji konkretnego zadania, w czym jest podobna do podejścia zadaniowego, które jest poprzedzone przygotowaniem planu zadania, zebraniu i wykorzystaniu potrzebnej wiedzy, a zwieńczone finalną prezentacją wysiłku uczniów projekty mogą być wykonywane w grupach lub indywidualnie. Przykładem takiej pracy jest opracowanie trasy wirtualnej wycieczki po Berlinie/Londynie/Paryżu czy wykonanie broszury na temat rodzinnej miejscowości. Uczniowie powinni najpierw zaplanować, jak będzie wyglądać ostateczny produkt ich pracy, zebrać wiedzę na temat opisywanego miejsca, korzystając z różnych źródeł, przygotować zasoby językowe (np. poznać odpowiednie zwroty i słowa opisujące miejsce), a następnie wykonać broszurę, korzystając z wiedzy językowej, a także opracować graficznie zaplanowany projekt.

Powyższy przykład ilustruje także zalety pracy projektowej, do których należą:

- rozwijanie umiejętności językowych;
- rozwijanie umiejętności poznawczych;
- rozwijanie umiejętności społecznych;
- rozwijanie autonomii w uczeniu się.

Projekty są świetną okazją, aby uczniowie mogli stosować język docelowy we wszystkich sprawnościach. Przygotowując projekt, należy się do niego przygotować, czytając odpowiednie teksty, być może oglądając materiały wideo, opisując odpowiednie treści czy prezentując ustnie efekty swojej pracy. Przygotowanie do projektu obejmuje także nauczanie językowych środków leksykalnych i gramatycznych. Nauczyciel powinien pomóc uczniom opanować niezbędne do wykonania projektu zwroty czy struktury gramatyczne.

Prace projektowe wymagają także umiejętności planowania, podejmowania decyzji czy oceny. Wykonując projekt uczniowie, muszą zastanowić się, jak ostatecznie będzie wyglądał produkt ich pracy. Przed nimi staje także zadanie selekcji materiału oraz ewaluacja podjętych decyzji i wykonanego projektu.

Te umiejętności poznawcze łączą się z rozwojem autonomii ucznia, cechy tak niezbędnej w każdym aspekcie życia. Projekty dają uczniom okazję do pracy z różnymi pomocami, książkami czy źródłami internetowymi. Korzystając ze źródeł informacji, uczniowie kształcą umiejętności selekcjonowania wiadomości potrzebnych do wykonania projektu.

Projekty wykonywane zespołowo uczą również porozumienia w grupie i współpracy. Przystępując do pracy w grupie, uczniowie muszą dokonać podziału zadań, rozdzielić obowiązki, a także monitorować współpracę. Każda z osób uczestniczących w projekcie musi nauczyć się działać zespołowo w taki sposób, aby dążyć do wspólnie ustalonego celu. Cel taki łatwiej osiągnąć, jeśli członkowie zespołu będą działać wspólnie.

Praca projektowa może dotyczyć dwóch rodzajów aktywności. Z jednej strony możemy organizować projekty pełnowymiarowe, których poszczególne fazy realizacji trwają kilka lekcji, semestr lub nawet cały rok, a z drugiej można zaplanować zadania motywacyjne, czyli krótkie prace projektowe wykonywane w czasie trwania jednej lekcji lub zadawane jako krótka praca domowa. Poniżej znajdują się propozycje prac projektowych, które można wykorzystać na zajęciach z języka obcego.

Zadania motywacyjne/krótkie prace projektowe:

- **tablica informacyjna/plakat na wybrany temat:** uczniowie mogą wykorzystać tablicę korkową, tworząc zbiory informacji, np. na temat: ulubionego sportowca, aktora, ulubionego zwierzęcia itd.;
- **tablica wirtualna:** na prostej i darmowej stronie internetowej: <http://padlet.com/>;
- **nagranie audio lub krótki film na wybrany temat,** np. uczniowie mogą nagrać film telefonem komórkowym;
- **okładka książki,** np. o szkole. Uczniowie projektują okładkę, wykonują ją, dodają do niej tytuł w języku obcym;
- **fotoreportaż na temat okolicy lub szkoły.** Uczniowie wykonują serię zdjęć na wybrany temat i prezentują go, opisując zebrany materiał w języku obcym;
- **pory roku w mojej okolicy.** Uczniowie zbierają dane na temat pogody oraz dokumentują ją zdjęciami na koniec semestru lub roku, podsumowują projekt, wykonując prezentację multimedialną lub wystawę zdjęć i opracowań z opisami w języku obcym;
- **wycieczka szkolna.** Przed wyjazdem na wycieczkę uczniowie zbierają jak najwięcej informacji na temat miejsca wyjazdu i opisują je w języku obcym. W czasie wyjazdu dokumentują swój pobyt, a następnie wykonują broszurę w języku obcym lub stronę internetową, np. na stronie: <http://padlet.com/>, opisującą wyjazd;

- **Klasowa lista przebojów.** W ramach tego projektu uczniowie głosują, np. raz w tygodniu lub raz w miesiącu, na ulubione utwory muzyczne. Lista jest wywieszona na plakacie lub stronie internetowej. Piosenki muszą być w języku docelowym. Tekst piosenki z numerem jeden na liście jest analizowany i tłumaczony w klasie. Nauczyciel powinien skontrolować wybór piosenek do listy przebojów tak, aby treści piosenek były odpowiednie dla uczniów. Na koniec semestru uczniowie podsumowują listę w języku obcym za pomocą prezentacji, grając spikerów radiowych.

Z punktu widzenia praktyki szkolnej ważna jest kwestia organizacji projektów. Praca z projektami może odbywać się w następujących fazach:

- planowanie;
- przygotowanie pracy, zbieranie i przetwarzanie informacji;
- przygotowanie do prezentacji;
- prezentacja;
- ewaluacja.

Planując projekt, warto zacząć od celów językowych i edukacyjnych, a następnie zdecydować o produkcie końcowym. Na przykład jeśli chcemy, aby nasi uczniowie pracowali nad płynnością wypowiedzi ustnych, repertuarem zwrotów w języku obcym czy wymową, być może dobrym pomysłem na projekt jest zaplanowanie przedstawienia, które wymagać będzie zapamiętania kwestii, opanowania ich wymowy i komunikacji występujących w kontekście sytuacyjnym.

Zaplanowanie produktu finalnego na początkowym etapie trwania projektu pozwala przewidzieć trudności organizacyjne związane z projektem. Już na początku nauczyciel i uczniowie powinni zaplanować wiele kwestii, takich jak czas i miejsce prezentacji końcowej oraz odbiorców przedstawienia.

Kolejną fazą jest przygotowanie pracy projektowej. W tej fazie uczniowie mają za zadanie wykonać pracę badawczą związaną z tematem projektu. Może to być zebranie informacji na dany temat, przeprowadzenie wywiadów, zgłębienie tekstu. Zebrane materiały trzeba następnie opracować pod kątem celu pracy projektowej. W tej części projektu uczestnicy wykonują wszelakie prace niejęzykowe, takie jak elementy graficzne i plastyczne czy dekoracyjne.

Ponieważ ważnym elementem projektu jest jego prezentacja, uczniowie powinni mieć czas na jej przygotowanie. W przypadku przedstawienia mogą to być próby, w przypadku wystawy przygotowanie miejsca na wystawienie prac. Być może zaistnieje także potrzeba opracowania ogłoszenia na temat czasu i miejsca prezentacji projektu.

Zwieńczeniem pracy uczniów będzie prezentacja finalnego produktu projektu. Warto podkreślić, że sam produkt jest tylko jedną z faz projektu, a nie samym projektem. Wartością pracy projektowej jest przede wszystkim samo uczestnictwo w całym procesie.

Podsumowaniem pracy projektowej będzie jego ewaluacja. Oceniając projekt, należy wziąć pod uwagę nie tylko jego finalny produkt, lecz także wszystkie fazy procesu. To, ile uczeń skorzystał, pracując nad projektem, będzie zależało w dużej mierze od tego, ile wysiłku i zaangażowania włożył w jego realizację, w jaki sposób współpracował z innymi, jak zdobywał i analizował potrzebne informacje, w jaki sposób przyczynił się do przedstawienia rezultatów projektu.

A zatem, oceniając prace ucznia, dobrze wziąć pod uwagę następujące elementy:

- zaangażowanie w wykonywane zadania;
- częstotliwość użycia i jakość języka obcego podczas realizacji projektu;
- rozwój umiejętności gromadzenia i ewaluacji materiałów;
- sposób prezentacji;
- jakość produktu finalnego.

Ponieważ praca projektowa w nauczaniu języków obcych to przede wszystkim proces, podczas którego uczniowie rozwijają sprawności i wiedzę językową, a także doskonałą umiejętność uczenia się, warto skupić się na ocenie, czy i w jakim stopniu w trakcie trwania projektu uczeń dokonał postępu w tych dziedzinach. A więc ważna będzie nie tylko ocena aktualnej wiedzy, lecz także ewaluacja pracy ucznia w odniesieniu do wykorzystania jego możliwości i potencjału.

Technika dramowa to inny przykład strategii nauczania, która może zachęcić uczniów do aktywnej nauki. Drama to zadania, w ramach których uczniowie wcielają się w różne role, aktywnie używając języka docelowego. Technika dramowa nie musi oznaczać jedynie organizacji przedstawień teatralnych z udziałem widowni. Mogą to być dialogi lub krótkie scenki odgrywane podczas lekcji w celu przećwiczenia danego materiału językowego. Odgrywanie ról czy odgrywanie dialogów z podręcznika również mieszczą się w kategorii zadań dramowych.

Technika dramowa w nauczaniu języków obcych ma wiele zalet. Po pierwsze dla wielu uczniów jest to technika atrakcyjna, sprawiająca wiele przyjemności i radości. Może ona być atrakcyjna szczególnie dla osób z kinestetycznym stylem uczenia się, między innymi dla chłopców, z reguły preferujących bardziej aktywne formy uczenia się.

Po drugie zadania dramowe dają uczniom możliwość niejako stworzenia swojej drugiej tożsamości na czas wykonywania zadania. Ten fakt może wpływać na uczniów pozytywnie, budując ich poczucie pewności siebie. W sytuacji dramowej uczniowie stają się innymi postaciami, a przez to mogą oderwać się od swojej tożsamości – osób nieśmiałych czy niemających dość pewności, aby mówić w języku obcym.

Zadania dramowe, dzięki zazwyczaj grupowemu charakterowi, zbliżają do siebie klasę. Drama najczęściej wymaga wspólnego wysiłku i współpracy, dlatego też uczniowie mają możliwość poznać się nawzajem i stworzyć grupę, która lepiej się rozumie.

Podczas zadań dramowych uczniowie mają okazję do użycia języka, który jest „żywy”, niepozbawiony emocji, pełen osobistego charakteru postaci, którą odgrywają. Uczniowie mają w ten sposób okazję, aby lepiej, niż to dzieje się podczas innych zadań językowych, zrozumieć znaczenie wypowiedzianych kwestii.

Elementy językowe są także lepiej rozumiane i opanowane przez podanie ich w kontekście sytuacyjnym. Zadania dramowe zawsze są osadzone w konkretnej sytuacji, której rozumienie ułatwia uczniom posługiwanie się językiem obcym. Z tego powodu drama nadaje się świetnie do wprowadzania lub ćwiczenia nowego materiału językowego.

Poprzez zadania dramowe możemy wprowadzać treści międzyprzedmiotowe. Treści ćwiczeń mogą być oparte na tekstach z literatury dziecięcej. Scenki z dialogami można zaplanować wokół treści kulturowych. Mogą to być zadania nawiązujące do zwyczajów czy tradycji krajów, w których mówi się danym językiem, lub też sytuacje ilustrujące charakterystyczne konwencje kulturowe.

Zadania dramowe regulują tempo lekcji. Zazwyczaj drama to ćwiczenia dynamiczne, skupione na aktywności ucznia. Może więc stanowić dobre uzupełnienie zadań wymagających koncentracji czy skupienia uwagi na treściach przekazywanych przez nauczyciela, takich jak np. prezentacje nowego materiału językowego.

Organizując zadania dramowe, podobnie jak w przypadku prac projektowych, należy przygotować uczniów do ich wykonania. Przygotowania dotyczą m.in. środków językowych potrzebnych w dramie. Uczniowie muszą opanować słownictwo, wyrażenia i wymowę potrzebnych kwestii. Ważne jest także poprawne zrozumienie dialogów i tekstów oraz ich kontekstów kulturowych czy przedmiotowych.

Oceniając wykonanie tego rodzaju zadań, powinno się wziąć pod uwagę dwa elementy, proces przygotowania zadania oraz efekt finalny. Jeśli chodzi o proces, to ważne jest, aby uczniowie wykazali zaangażowanie w przygotowanie zadania, naukę słówek i wyrażen oraz wymowy. Efekt finalny może być różny, w zależności od możliwości i zdolności uczniów. Oceniając ucznia, nauczyciel powinien przekazać wyważoną informację zwrotną, zawierającą elementy pochwał, a także, jeśli jest taka potrzeba, informacje dotyczące tego, co należałoby poprawić, oraz sposobu, w jaki należy to zrobić. Ocena taka nie musi przybierać formy stopnia. Może być ograniczona do oceny przekazywanej ustnie.

Oto przykładowe zadania dramowe, które można wykorzystać na lekcjach w szkole podstawowej.

- **odgrywanie scenek lub dialogów z tekstów z podręcznika.** Rozumienie tekstów oraz materiału językowego można wspomóc poprzez ich „udramatyzowanie”. Uczniowie odgrywają dialogi z nagrań lub tekstów z podręcznika z podziałem na role. Na II etapie edukacyjnym mogą to być również proste inscenizacje znanych bajek;
- **ilustrowanie nagrania za pomocą gestów.** To zadanie polega na ilustrowaniu gestami tego, co jest opisywane w nagraniu. Zadanie wymaga rozwiniętej wyobraźni i sprawności kinestetycznej. Sprawdza także rozumienie ze słuchu;
- **odgrywanie postaci superbohaterów.** Uczniowie wybierają superbohaterów, których chcieliby opisać. Wymyślają, jakie specjalne zdolności oni posiadają. Przedstawiają się oraz swoje „super zdolności”, używając czasowników modalnych (potrafię, umiem itd.), i ilustrują umiejętności odpowiednimi ruchami i gestami. Zadanie rozwija wyobraźnię i umiejętności mówienia oraz wiedzę leksykalną i gramatyczną.

3.3. Zasady i techniki nauczania sprawności słuchania ze zrozumieniem

Można powiedzieć, że to od sprawności rozumienia ze słuchu rozpoczyna się proces nauki języka. Tak jest w przypadku przyswajania pierwszego języka, jak i w przypadku nauki drugiego. Słuchanie będzie również bardzo istotne w procesie nauczania języków obcych na II etapie edukacyjnym. Zwłaszcza w pierwszej fazie tego etapu, kiedy dłuższe fragmenty tekstu w formie pisanej będą wprowadzane stopniowo. Dlatego osłuchanie się z językiem obcym zarówno w formie przekazywanej przez nauczyciela, jak i w postaci nagrań, stanowi ważne źródło danych językowych dla uczniów.

Umiejętność słuchania, tak jak i czytania ze zrozumieniem, opiera się na mechanizmach percepcji i mechanizmach rozumienia. Za pomocą zmysłów umysł ludzki nie tylko odbiera to, co

istotne, lecz także aktywnie interpretuje informacje. W skrócie można powiedzieć, że ucząc się języka obcego i odbierając sygnały dźwiękowe i symbole graficzne, interpretujemy je poprzez filtr naszej wiedzy językowej oraz ogólnej. A zatem na rozumienie ma wpływ nasza wiedza językowa (znajomość słownictwa, gramatyki i wymowy), umiejętności (w procesie słuchania umiejętności rozróżniania dźwięków, wyrazów i zdań) oraz umiejętności interpretacji bodźców i umiejętności powiązania dostępnej nam wiedzy i doświadczenia z płynącymi do nas informacjami. Skuteczne rozumienie polega więc na skoordynowaniu tych dwóch mechanizmów.

Kluczowe dla rozumienia jest przede wszystkim opanowanie wiedzy językowej, czyli znajomość słownictwa i gramatyki. Zrozumienie kontekstu tekstu mówionego lub pisanego ułatwi jego interpretację, ale nie jest w stanie zapewnić swobody czytania czy słuchania. Dlatego też, rozwijając sprawność słuchania, należy przede wszystkim zapewnić odpowiedni poziom znajomości słownictwa, struktur gramatycznych oraz przygotować uczniów w zakresie percepcji fonetycznej.

W naturalnych sytuacjach komunikacyjnych umiejętność słuchania ze zrozumieniem służy zazwyczaj osiągnięciu pragmatycznych celów. Słuchamy, aby zrozumieć konkretną informację przekazywaną przez drugą osobę lub też zrozumieć ogólny sens wypowiedzi. Słuchamy prognozy pogody na następny dzień, aby zorientować się, czy będzie padać itd. Zatem za każdym razem wykonujemy jakieś konkretne, postawione przez siebie lub inne osoby, zadania związane ze zrozumieniem wypowiedzi ustnej. Taką też zasadą należy się kierować, organizując nauczanie sprawności rozumienia ze słuchu w szkole.

W trakcie wykonywania zadań związanych ze zrozumieniem uczniowie powinni także kształcić umiejętności wykorzystania strategii kompensacyjnych. Nie wszystkie słowa i zwroty w nagraniu muszą być całkowicie zrozumiałe, chociażby dlatego, że zazwyczaj dzieje się tak w komunikacji pozaklasowej w języku obcym. Dlatego zadania rozwijające sprawności receptywne muszą kształcić domysł i rozumienie z kontekstu.

Jednakże zbyt duża porcja niezrozumiałych elementów językowych w tekście będzie dla uczniów frustrująca. Należy zatem zadbać, aby wyjaśnić kluczowe elementy leksykalne i gramatyczne jeszcze przed przystąpieniem do zadań ze sprawnościami receptywnymi.

Słuchanie i czytanie to czynności mające zawsze swój określony cel. Czytamy lub słuchamy, aby zdobyć informację lub aby zrozumieć sens czyjejś wypowiedzi. Zatem, planując ćwiczenia doskonalące słuchanie lub czytanie ze zrozumieniem, zawsze myślimy o konkretnym zadaniu, które uczniowie muszą wykonać, słuchając lub czytając dany tekst. Może to być znalezienie w tekście lub wyłowienie z nagrania konkretnej informacji lub podsumowanie sensu wypowiedzi.

Następnie, poprzez sprawdzanie zadań pisemnych lub odpytywanie ustne, musimy sprawdzić, czy uczniowie wykonali zadanie. Sprawdzenie można wykonać grupowo lub indywidualnie. W przypadku słuchania nauczyciel może, w ramach ułatwienia zadania, odtwarzać nagranie fragmentami, wskazując na istotne z punktu widzenia zadania fragmenty nagrania.

Po wykonaniu głównego zadania należy zaplanować ćwiczenia, które łączą się z wysłuchanym nagraniem, bazują na poznanych zwrotach, słownictwie czy gramatyce, i które służą kształceniu sprawności produktywnych, czyli mówieniu lub pisanu.

Przy wyborze tekstów do słuchania czy czytania nie powinniśmy ograniczać się tylko do tekstów z podręcznika. Warto od czasu do czasu pozwolić uczniom dokonać wyboru materiałów dydaktycznych w ramach nakreślonych przez nauczyciela celów. Mogą to być materiały audio

z Internetu, piosenki, których uczniowie lubią słuchać. Warto wykorzystać entuzjazm uczniów. Uczniowie mogą słuchać i czytać indywidualnie lub samodzielnie, biorąc udział w projekcie. Jednym z przykładów może być wspomniane powyżej zaprojektowanie listy przebojów piosenek na określony temat. Z pomocą nauczyciela uczniowie muszą wybrać, wysłuchać i zrozumieć tekst piosenek, a następnie stworzyć z nich listę przebojów, na które głosować będzie cała klasa.

Także w sieci internetowej można znaleźć wiele zasobów nadających się do kształcenia sprawności słuchania. Jeśli chodzi o nauczanie języka niemieckiego, to przykładem jest strona *Musik und Lieder für den Deutschunterricht* (<http://bit.ly/GzSXJe>), gdzie można znaleźć propozycje piosenek nadających się do wykorzystania w trakcie nauki języka. Serwis zawiera także utwory, które będą odpowiednie do zaadaptowania w celu nauczania języka niemieckiego w szkole podstawowej.

Dla uczących się języka francuskiego ciekawe zasoby proponuje strona *Bonjourdefrance*. Strona zawiera m.in. piosenki w wersji karaoke (www.bonjourdefrance.com/n12/jeux/oiebfd8.html). Wymagana jest jednak selekcja materiałów przez nauczyciela.

Bardzo ciekawa i bogata jest oferta materiałów do słuchania dostępna na stronie: <http://www.audio-lingua.eu/>. Można na niej znaleźć wiele nagrań dla uczniów szkoły podstawowej, między innymi po angielsku, niemiecku czy francusku.

Jeśli chodzi o język angielski, to popularne serwisy medialne, takie jak YouTube, oferują bogactwo materiałów do słuchania. Przykładem takiego materiału, odpowiedniego dla uczniów ze szkoły podstawowej, jest historyjka *The Greatest Treasure: Learn English with Subtitles*. dostępna pod adresem: <http://www.youtube.com/watch?v=2iOIM9XdOYo>. Nagranie wideo jest wsparte podpisami oraz odpowiednim materiałem graficznym ilustrującym wątek historii.

Jeśli chodzi o język niemiecki, bardzo ciekawe materiały do słuchania znajdują się na stronie: <http://www.vorleser.net/kiju.php>, która oferuje nagrania do słuchania dla dzieci i młodzieży. Pliki można skopiować lub odsłuchiwać w trybie online. Nagrania są starannie opracowane i wzbogacone ścieżką melodyczną.

Oprócz tradycyjnych nagrań i tekstów proponowanych przez podręczniki na II etapie edukacyjnym warto wykorzystywać słuchanie i czytanie takich tekstów jak reklamy, które mają w sobie elementy obcojęzyczne (*Das Auto, Vorsprung durch Technik, I'm loving it, J'adore* itd.).

3.4. Zasady i techniki nauczania sprawności czytania ze zrozumieniem

Ponieważ czytanie jest sprawnością receptywną, to podobnie jak w przypadku sprawności słuchania jest ono oparte na podobnych mechanizmach. Najważniejszą różnicą jest zmiana modalności wykorzystanej w analizie bodźców językowych ze słuchowej na wzrokową. Mniej istotne są umiejętności fonetyczne, zamiast tego ważne są umiejętności rozpoznawania graficznych symboli językowych.

Czytanie w języku obcym ma wiele zalet. Czytając, uczniowie intensyfikują swój kontakt z językiem obcym, stykają się z nowymi wyrażeniami, wyrazami i strukturami gramatycznymi. Choć prawdopodobnie incydentalne kontakty z nowymi elementami leksykalnymi nie prowadzą bezpośrednio do ich zapamiętania, mogą jednak prowadzić do dalszego zgłębiania zasobów językowych. Czytając tekst, uczeń może pokusić się o sprawdzenie wyrażenia w słowniku czy też zapytać o nie nauczyciela.

Czytanie poszerza także horyzonty kulturowe uczniów. Nierzadko teksty zawierają fragmenty opisujące życie ludzi w innych krajach, ich kulturę i zwyczaje. Stykając się z takimi opisami, uczniowie mają szansę na lepsze zrozumienie innych ludzi i ich kultur.

Czytając tekst, stawiamy sobie cele związane z przekazywanymi informacjami. Czytamy książkę, aby zrozumieć jej sens lub dla przyjemności. Czytamy informację w gazecie, aby zapoznać się z komentarzami lub faktami. Czytamy wiadomości w formie elektronicznej, aby np. dowiedzieć się, o której mamy wyznaczone spotkanie. Zatem, organizując ćwiczenia rozwijające sprawność czytania, powinniśmy upewnić się, że zlecamy uczniom wykonanie konkretnego zadania komunikacyjnego, które możemy łatwo sprawdzić.

Zarówno w sytuacjach pozaszkolnych, jak i w klasie stosujemy dwie główne strategie czytania. Są to:

- **rozumienie globalne tekstu (ang. *skimming*)**. Ta strategia polega na przeczytaniu tekstu, aby wydobyć z niego ogólny sens;
- **zdobywanie informacji szczegółowej (ang. *scanning*)**. Ta strategia polega na wyszukiwaniu w tekście konkretnych informacji. Przykładem może być tutaj czytanie programu telewizyjnego w celu sprawdzenia godziny rozpoczęcia serialu.

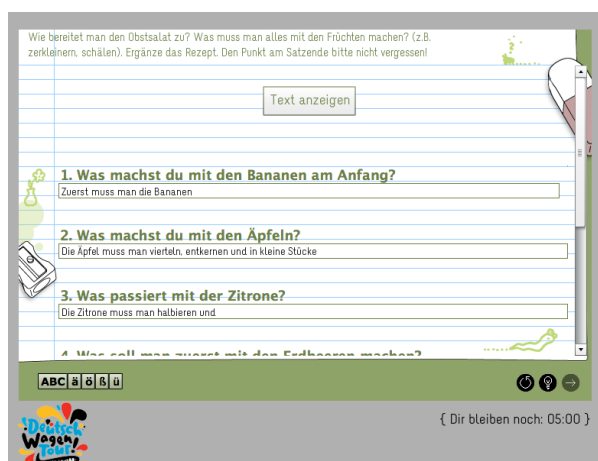
Techniki nauczania sprawności czytania obejmują trzy fazy: wprowadzenie do tematu i przygotowanie uczniów do czytania, wykonanie zadania w trakcie czytania oraz wykonanie ćwiczeń po przeczytaniu tekstu. W pierwszej fazie nauczyciel ułatwia zrozumienie tekstu poprzez wprowadzenie do tematu oraz przygotowanie uczniów pod względem językowym. Aktywacja wiedzy uczniów na dany temat może odbywać się na kilka sposobów. Nauczyciel przedstawia obrazek lub zdjęcie ilustrujące opisywane wydarzenie. Nauczyciel może też odegrać fragment nagrania lub dźwięk kojarzący się z tematem tekstu. W zależności od tematyki nauczyciel może także zainicjować dyskusję lub burzę mózgow na wybrany temat w celu aktywowania wiedzy uczniów dotyczącej omawianej tematyki.

Drugim elementem przygotowującym do czytania jest zaprezentowanie słownictwa, bez którego nie można zrozumieć sensu tekstu. Można ograniczyć się do zaprezentowania kluczowych wyrażen zapewniających rozumienie. Jak to już było wspomniane, uczniowie nie muszą rozumieć całości tekstu. Twierdzi się jednak, że znajomość ponad 90% słów w tekście zapewnia swobodne rozumienie tekstu. W przypadku większej ilości niezrozumiałego słownictwa rozumienie tekstu będzie znacznie utrudnione.

Druga faza polega na przekazaniu konkretnego polecenia związanego z czytaniem tekstu. Może to być zadanie wykorzystujące jedną z technik czytania. Można również poprosić uczniów o wykonanie dwóch różnego typu zadań. Na przykład nauczyciel prosi uczniów o przeczytanie tekstu i odpowiedź na pytanie dotyczące ogólnego sensu tekstu. Następnym zadaniem może być wyszukanie w tekście konkretnych szczegółów, np. związanych z opisywaną postacią lub sytuacją.

Zadania w tej fazie mogą przybrać formę pytań, tabel, zdań lub fragmentów tekstów do wypełnienia. Mogą to być także zadania wielokrotnego wyboru. Na II etapie edukacyjnym warto zastosować zadania z elementami graficznymi. O zrozumieniu tekstu przez uczniów świadczyć może odpowiednie pokolorowanie obrazka lub wskazanie obrazka prezentującego sytuację opisaną w tekście.

Obecnie czytanie bardzo często odbywa się na ekranie komputera. Ponieważ dzieci spędzają wiele czasu przed ekranem, można je zachęcić do czytania w języku obcym. Przykładem sytuacji, w której uczniowie mogą czytać, jednocześnie korzystając z jednej z ulubionych rozrywek, są gry komputerowe. Grając, dzieci muszą czytać czasem obszernie fragmenty tekstów, aby kontynuować grę. Przykładem dla języka niemieckiego są gry umieszczone na stronie internetowej Goethe Institut oraz projektu Deutsch Wagen Tour: <http://www.deutsch-wagen-tour.pl>.

Rysunek 5. Przepis na sałatkę owocową. Źródło: <http://www.deutsch-wagen-tour.pl>.

Wspomniana gra „Przepis na sałatkę owocową” (Rysunek 5.) wymaga przeczytania dużej ilości tekstu oraz uzupełnienia opisu procesu przygotowania sałatki. W ramach gry uczniowie mają możliwość skorzystania z podpowiedzi. Jest to zatem ciekawy przykład integracji sprawności. Uczący się języka angielskiego znajdą ciekawe gry wymagające sprawności czytania np. na stronie: <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>.

3.5. Zasady i techniki nauczania sprawności mówienia

Mówienie to dla wielu uczących się najbardziej istotna sprawność w codziennym użyciu języka. Na II etapie edukacyjnym, w ramach którego uczniowie kształcą przede wszystkim umiejętność komunikacji w sytuacjach codziennych, sprawność mówienia będzie bardzo ważna. Mówienie w języku obcym jest dla wielu uczących się szczególnym wyzwaniem. Nie tylko wymaga połączenia wiedzy językowej, umiejętności posługiwania się poprawną wymową, ale także zastosowania tej wiedzy i umiejętności w praktyce. Oprócz wiedzy i umiejętności mówienie wymaga także pewnego zautomatyzowania procedur pozwalających na swobodne posługiwanie się językiem. Z tym wiąże się konieczność ciągłego ćwiczenia i doskonalenia umiejętności mówienia. Dlatego rolą nauczyciela będzie zapewnienie uczniom jak najczęstszych okazji do wypowiedzania się w języku docelowym.

W przypadku rozwijania sprawności mówienia trzeba przede wszystkim podkreślić należące do nauczyciela zadanie zbudowania pozytywnej atmosfery i zaufania. Aby móc wypowiadać się w języku obcym, uczeń musi mieć poczucie wsparcia klasy i nauczyciela. Stwarzana na lekcjach atmosfera oraz przestrzeganie określonych przez nauczyciela zasad zachowania się na lekcjach powinny zapobiegać wystąpieniu sytuacji, w których błędy popełniane przez

uczniów staną się obiektem kpin czy złośliwych komentarzy ze strony kolegów. Dlatego nauczyciel musi reagować na każdego rodzaju sytuację, która może wywołać u uczniów negatywne uczucia związane z niedoskonałościami w posługiwaniu się językiem obcym. Z drugiej strony należy aktywnie wspierać i zachęcać uczniów do wypowiedzi poprzez częste pochwały czy system nagród. Jednym z narzędzi w osiągnięciu takiego celu może być zaprezentowanie przykładów wypowiedzi osób uczących się danego języka. Na przykład nauczyciel może odnaleźć nagrania, na których uczniowie wypowiadają się w języku obcym, którego się uczą. Tak jest na nagraniach dostępnych pod następującymi adresami:

<http://www.youtube.com/watch?v=vD4NDBceVD0;>

<http://www.youtube.com/watch?v=QOMImhuPkVI.>

Na tych nagraniach austriackie i francuskie dzieci wypowiadają się po angielsku. Pomimo rodzimego akcentu i innych niedoskonałości wypowiedzi są jak najbardziej zrozumiałe, charakteryzują się płynnością, przez co mogą stanowić model do naśladowania dla polskich uczniów.

Kolejnym z warunków nauczania sprawności mówienia jest odpowiednie przygotowanie zadań. Najpierw należy przygotować uczniów pod względem zasobów leksykalnych i gramatycznych. Najefektywniejszym sposobem będzie zaprezentowanie modelu wypowiedzi przez nauczyciela oraz zapisanie na tablicy gotowych zwrotów lub szablonów do wykorzystania w zadaniu. Podstawową rolą nauczyciela będzie ułatwianie kreowania wypowiedzi poprzez modelowanie, a także wspomaganie ucznia w trakcie wypowiedzi.

Wiemy, że najlepsze rezultaty, jeśli chodzi o poprawność i płynność wypowiedzi, przynoszą zadania, które dają uczniom możliwość przygotowania się. Nie chodzi tylko o efekt doraźny, ale także o długotrwały wpływ na rozwój wiedzy i umiejętności językowych. Dlatego warto również zaplanować takie zadania, jakie dają uczniom możliwość przygotowania się. Można to zrobić, dając uczniom czas na przygotowanie wypowiedzi w klasie lub prosząc ich o wykonanie odpowiedniej pracy w domu.

Projektując zadania komunikacyjne, powinniśmy pamiętać, żeby konstruować zadania tak, aby miały one pełną wartość komunikacyjną. Porozumiewamy się najczęściej w konkretnym celu, np. kiedy chcemy się czegoś dowiedzieć lub udzielić informacji, lub kiedy chcemy nawiązać lub podtrzymać kontakty z innymi ludźmi. Takie też cele powinny przyświecać zadaniom komunikacyjnym w klasie.

Zadania kształcące umiejętność wypowiedzi ustnej mogą być zbudowane z wykorzystaniem zasady luki informacyjnej. Oznacza to, że pomiędzy rozmówcami istnieje nierównowaga w zakresie informacji posiadanych przez obie strony. Na przykład jedna osoba zna datę rozpoczęcia seansu filmowego, a druga chce się tego dowiedzieć. Taka sytuacja kreuje naturalną potrzebę komunikacji. Na podobnej zasadzie oparta jest komunikacja dotycząca zasięgania opinii drugiej osoby. Chcąc dowiedzieć się, jakie jest zdanie naszego rozmówcy na dany temat, zadajemy odpowiednie pytanie.

W klasie należy także dążyć do zaprojektowania podobnych zadań. Na przykład luka informacyjna leży u podstaw zadania typu: „dowiedz się, jakie hobby mają twoje koleżanki z klasy”. Tę samą zasadę wykorzystują gry komunikacyjne, np. gra *20 pytań*, polegająca na zadawaniu maksymalnie 20 pytań, na które można odpowiedzieć jedynie *tak* lub *nie* w celu odgadnięcia nazwy rzeczy, zawodu czy miejsca, które zostało napisane na kartce przez nauczyciela odpowiadającego na pytania uczniów, lub innego ucznia.

Lukę opinii można wykorzystać, używając materiału graficznego. Nauczyciel przedstawia obrazek, np. taki jak przedstawiony poniżej (Rysunek 6.), prosi uczniów o jego opis (Jakie ubrania mają na sobie ci uczniowie?) oraz prosi o opinię uczniów na temat tego stroju (Czy podoba wam się taki strój? Czy chcielibyście nosić taki strój do szkoły?).

Rysunek 6. Uczniowie ze szkoły w Nepalu (źródło: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nepali-School-Uniform>, licencja Creative Commons).

Zapewnienie atrakcyjnego bodźca jest jednym z najskuteczniejszych sposobów na zachęcenie uczniów do wypowiedzi w języku obcym. Oprócz zdjęć, komiksów czy rysunków można zastosować także inne media, takie jak materiały wideo, strony internetowe czy ścieżki dźwiękowe.

Rysunek 7. Strona internetowa popularnego niemieckiego piłkarza Marca Reusa (www.marcoreus.de) (data dostępu: 2.11.2013 r.).

Warto zastosować obrazki i materiały dopasowane do wieku i zainteresowań uczniów. Być może chłopców, ale i dziewczynki, do wypowiedzi w języku obcym zachęcą witryny internetowe znanych sportowców. Dodatkową zaletą takich stron jest fakt, że oprócz stymulującego działania grafiki posiadają one także zawartość językową, którą można z powodzeniem

wykorzystać w nauczaniu wiedzy i sprawności językowych.

Innymi skutecznymi technikami w kształceniu umiejętności mówienia są:

- **odgrywanie ról.** Uczniowie wcielają się w wybraną osobę. Może to być rola bohatera z opowiadania z podręcznika czy też z bajki lub opowiadania;
- **symulacje.** Tutaj uczniowie także odgrywają role w pewnych sytuacjach, ale są to sytuacje, które z dużym prawdopodobieństwem mogą zdarzyć się osobom odgrywającym zadanie;
- **streszczenie tekstu.** To zadanie wymaga dłuższych wypowiedzi i dlatego będzie dość wymagające dla mniej zdolnych uczniów. Łatwiejszym wariantem tego zadania jest streszczenie tekstu przez całą grupę lub klasę. W takim przypadku jeden uczeń może wypowiedzieć tylko jedno zdanie streszczenia, które jest kontynuowane przez kolegę lub koleżankę.

Ważną kwestią jest także stosunek nauczyciela i uczniów do błędów popełnianych w czasie wypowiedzi ustnej. Generalną zasadą dotyczącą traktowania błędów w zadaniach komunikacyjnych jest niepoprawianie w czasie trwania wypowiedzi ustnej błędów, które nie zakłócają komunikacji. Wskazywanie na drobne błędy w czasie wypowiedzi może wywołać negatywny skutek w postaci dekoncentracji ucznia oraz zaburzenia płynności wypowiedzi. Drobne błędy możemy skorygować po zakończonej wypowiedzi ucznia.

Błędy globalne, zakłócające zrozumienie lub całkowicie uniemożliwiające komunikację, należy skorygować od razu. Najlepiej zrobić to poprzez ułatwienie uczniowi samodzielnego naprawienia błędu. Można np. podpowiadać uczniowi. Jeśli okaże się to nieskuteczne, podajemy poprawną formę i prosimy ucznia o użycie jej w wypowiedzi.

Należy przede wszystkim mieć na uwadze fakt, że błąd jest odzwierciedleniem stanu wiedzy i/lub umiejętności ucznia na danym etapie nauki. Błąd pokazuje, jak uczeń rozumie w danym momencie mechanizmy języka obcego. Dlatego jest też wskazówką dla nauczyciela, w jaki sposób pokierować nauczaniem, aby jak najefektywniej pomóc uczniom.

Biorąc pod uwagę cele edukacji językowej na II etapie edukacyjnym, ukierunkowane na rozwijanie płynności wypowiedzi, trzeba przyjąć wniosek, że jeśli nie są one na tyle poważne, aby zakłócić komunikację, nie warto ich poprawiać za wszelką cenę.

3.6. Zasady i techniki nauczania sprawności pisania

Umiejętność pisania jest coraz bardziej istotna w kształceniu umiejętności komunikacyjnych także w języku obcym. W przeciwieństwie do okresu sprzed rewolucji technologicznej i internetowej, gdy pisanie było umiejętnością w zasadzie ograniczoną do typowych sytuacji biznesowych i niektórych kontekstów osobistych, takich jak wypełnianie formularzy czy pisanie kartek okolicznościowych bądź listów, obecnie komunikacja tekstowa, dzięki rozwojowi technologii, staje się coraz powszechniejsza. Pisanie jest wykorzystywane nie tylko do celów profesjonalnych, lecz także bardzo często w codziennej komunikacji. Na porządku dziennym jest wysyłanie wiadomości tekstowych, listów elektronicznych czy wiadomości i wpisów na portalach społecznościowych. Ten trend dotyczy także dzieci w coraz młodszym wieku. Dlatego też umiejętności pisania, także w języku obcym, stają się niezbędne w codziennej komunikacji.

Sprawność pisania to w rzeczywistości dwie umiejętności: ortografia oraz umiejętność poprawnego pisania tekstów. Poprawna pisownia wymaga znajomości konwencji ortograficznych, opanowania systemu ortograficznego używanego w danym języku. Pisanie zaś to umiejętność komunikacji za pomocą słowa pisanego. Obejmuje ono stosowanie poprawnej pisowni, a także wiedzy językowej oraz opanowanie umiejętności budowania odpowiedniego dyskursu.

Na II etapie edukacyjnym kształci się sprawność pisania w zakresie krótkich tekstów lub też uzupełnienia fragmentów tekstów. Mogą to być podpisy pod rysunkami, listy elektroniczne czy też pocztówki albo wiadomości tekstowe i niedługie opisy osób, zwierząt, przedmiotów oraz miejsc.

Na tym etapie uczniowie potrzebują wsparcia ze strony nauczyciela, szczególnie biorąc pod uwagę zespół sprawności i wiedzy, którymi trzeba się wykazać, pisząc w języku obcym. Dlatego na początku II etapu edukacyjnego zadania pisemne powinny mieć formę kontrolowaną popartą dużą dozą modelowania. Najbardziej odpowiednie będą tu zadania typu uzupełnienie tekstu brakującymi fragmentami zdań.

Jeśli chodzi o konkretne umiejętności, związane ze sprawnością pisania, to podstawową z nich jest opanowanie konwencji ortograficznych charakterystycznych dla danego języka. W systemach zapisu wielu języków stosuje się znaki diakrytyczne, których nie ma w systemie zapisu języka polskiego. W innych językach, jak np. w angielskim, pisownia nie odzwierciedla obecnej fonetycznej formy słowa, a jest często tylko jej historycznym śladem. Stąd mogą wynikać kłopoty w opanowaniu poprawnej pisowni. Jednym ze sposobów radzenia sobie z takimi trudnościami jest zastosowanie gier wspomagających naukę pisowni. Gra ze strony: <http://gamestolearnenglish.com/spelling-bee/> jest dobrym przykładem takiego zadania. Gra polega na wpisaniu, w określonym czasie, za pomocą klawiatury ekranowej słów, które są wymawiane przez lektora. W ten sposób uczniowie łączą wymowę słowa z jego reprezentacją graficzną.

Nauczanie pisowni może mieć także formę rozsypanki wyrazowej, węża wyrazowego (ćwiczenia, w których słowa są połączone ze sobą i należy je zapisać oddzielnie, np.: ang. *earnoseeysmouthhair*, niem. *HALSNASENAUGENMUNDHAAR*, franc. *oreillenezeuxbouchecheveux*) czy zadania polegającego na podpisaniu obrazka za pomocą jednego wyrazu lub krótkiego zdania. Również dyktando jest zadaniem, które uczy pisowni, a jednocześnie weryfikuje dotychczasowe kompetencje ucznia w tym zakresie. Dyktando może mieć formę zadania wykonywanego nie tylko indywidualnie, lecz także grupowo. W takim przypadku uczniowie pomagają sobie wspólnie w poprawnym napisaniu dyktowanego tekstu. To rozwiązanie ma tę zaletę, że wspomaga szczególnie mniej zdolnych uczniów, którzy mogą uczyć się od tych zdolniejszych. Jego forma uczy także współpracy w osiągnięciu danego celu.

Jeśli chodzi o nauczanie sprawności pisania, to tak jak w przypadku innej sprawności produktywnej, czyli mówienia, wymaga ono najpierw przygotowania uczniów poprzez zapewnienie im odpowiednich środków językowych, które pozwolą na wykonanie zadań pisemnych. A zatem, zanim uczniowie przystąpią do wykonania zadań pisemnych, należy wykonać zadania przedkomunikacyjne polegające na wprowadzeniu czy przypomnieniu odpowiedniego słownictwa oraz struktur gramatycznych.

Ze względu na złożoność sprawności pisania należy w początkowym okresie maksymalnie ułatwić uczniom wykonanie zadań pisemnych. Strategia taka może przybrać formę

odwzorowywania tekstu napisanego przez nauczyciela na tablicy lub odpisania tekstu z podręcznika. Na przykład podpisując obrazek, uczniowie wykorzystują gotowe zdanie napisane przez nauczyciela na tablicy. Inną strategią jest zaprezentowanie modelu wykonania zadania poprzez pokazanie uczniom gotowego tekstu. Na przykład opisując własną osobę, uczniowie mogą najpierw zapoznać się z takim tekstem:

My name is Paul. I am eleven years old. I am English and I live in Liverpool. I enjoy playing football. My favourite team is Everton FC.

Zadanie dla uczniów może polegać na spersonalizowaniu podanego schematu:

My name is _____. I am _____ years old. I am _____ and I live in _____. I enjoy _____. My favourite _____ is _____.

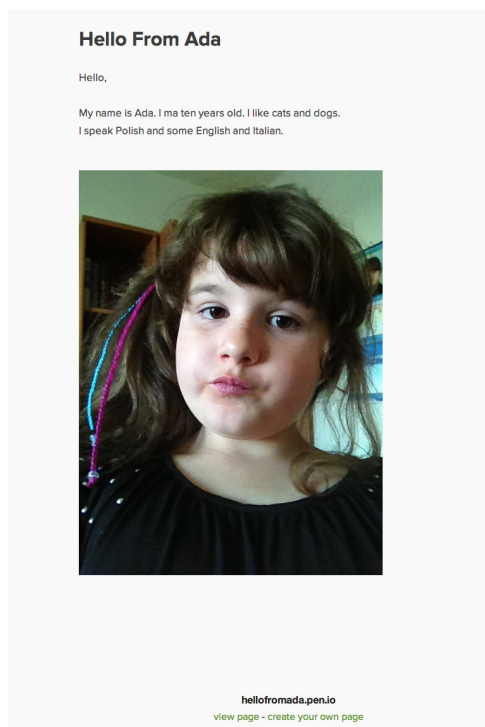
Kolejną propozycją jest technika *dictogloss*. Jest to połączenie dyktanda z odtwarzaniem tekstu. Uczniowie w grupach słuchają dyktowanego tekstu, a następnie zapisują tekst, współpracując w grupie. Celem tego zadania nie jest zapisanie oryginalnego tekstu słowo po słowie, ale zapisanie go w taki sposób, aby oddany był jego sens. Z tego powodu to zadanie nie jest typowym dyktandem, lecz bardziej zadaniem integrującym pisanie, słuchanie, rozumienie i stosowanie struktur leksykalno-gramatycznych.

Motywuującą strategią może być pisanie krótkich wiadomości tekstowych, np. wiadomości sms. Te wiadomości rządzą się pewnymi regułami, takimi jak ograniczenie wiadomości do 160 znaków czy stosowanie akronimów oraz emotikonów. Uczniowie z pewnością wysyłają wiele takich wiadomości ze swoich telefonów komórkowych, więc zastosowanie tego typu tekstów podczas nauki języka obcego może stać się dla nich atrakcyjnym zadaniem. Przykładem może tu być zadanie: „Napisz wiadomość sms do kolegi/koleżanki, że nie możesz dzisiaj go/jej odwiedzić, bo musisz odrobić pracę domową”.

Podobnie można wykorzystać konwencję wiadomości elektronicznej. Jedną z propozycji jest zlecenie uczniom napisania wiadomości elektronicznej do kolegi/koleżanki, w której uczniowie zapraszają na urodziny. Nauczyciel przygotowuje uczniów do wykonania tego zadania, pokazując modelową wiadomość, a także upewnia się, że uczniowie rozumieją podane zdania. Ponadto należy zwrócić uwagę uczniów na konwencje obowiązujące w przypadku pisanie mejli, takie jak odpowiednie przywitanie adresata oraz zakończenie wiadomości, a także sformułowanie jej tematu.

Innym przykładem zachęcenia uczniów do pisania jest stworzenie własnej strony internetowej. Bardzo prostą stroną (blogiem), niewymagającą logowania, jest serwis www.pen.io. Nie wymaga on także posiadania żadnych umiejętności w zakresie tworzenia stron internetowych. Po prostu wpisujemy nazwę strony i własne hasło, a następnie wpisujemy tekst tak jak na kartkę papieru, a do tego możemy dodać zdjęcia, rysunki lub tło. Tego rodzaju stronę wykonają bez trudu uczniowie szkoły podstawowej. Może ona posłużyć np. jako strona przedstawiająca w języku obcym ucznia lub całą klasę. Jest to również możliwość zaprezentowania siebie

w sieci, pokazania swoich umiejętności językowych rodzinie czy innym uczniom. Strona taka przyda się także w kontaktach międzynarodowych, np. przy projektach w ramach programu eTwinning.

Rysunek 8. Przykład strony utworzonej w serwisie pen.io (hellofromada.pen.io).

3.7. Nauczanie zintegrowanych sprawności

W toku nauczania w klasie szkolnej w różnych fazach lekcji kładziemy nacisk na poszczególne elementy systemu językowego lub na poszczególne sprawności. Jeśli jednak traktujemy naukę języka obcego jako naukę komunikacji, to musimy spojrzeć na wiedzę językową i sprawności w sposób holistyczny, czyli jako nierozłączne części jednej zasadniczej umiejętności komunikowania się. Konsekwencją takiego podejścia jest kształcenie sprawności językowych łącznie w toku naturalnych zadań komunikacyjnych.

Łączenie sprawności w nauczaniu języka obcego jest realizacją celu edukacyjnego polegającego na nauczaniu języka w takim kontekście, w jakim komunikacja odbywa się na co dzień. W codziennym życiu uczniowie czytają teksty użytkowe i dzielą się nimi z innymi ustnie, albo za pomocą komentarzy pisemnych. Tak dzieje się, kiedy dziecko otrzymuje wiadomość sms i opowiada o nim koleżdze lub koleżance, lub gdy na nią odpowiada. Tak dzieje się w przypadku obejrzenia filmu czy wysłuchania popularnej piosenki. Tak dzieje się też podczas rozmowy, kiedy słuchamy wypowiedzi innych i na nie odpowiadamy. Tak też powinno dziać się w klasie w toku nauki języka obcego.

W naturalny sposób można integrować sprawności receptywne i produktywne. Przykładem takiego działania jest zaplanowanie pisemnych lub ustnych wypowiedzi uczniów w następstwie przeczytania tekstu lub wysłuchania nagrania. Wykorzystując wcześniej zaprezentowane

słownictwo i struktury, uczniowie mogą formułować proste wypowiedzi na tematy poruszane w takich tekstach. Na przykład po tekście opisującym dzień w szkole uczniowie mogą opisać własny dzień. W ten sposób personalizujemy użycie języka, czyli odnosimy nauczany język do doświadczeń i kontekstu osobistego ucznia.

Nie zawsze uczniowie są dostatecznie zmotywowani do wykonywania typowych zadań szkolnych czy też nimi zainteresowani. Można takie zadania uatrakcyjnić na kilka sposobów. Jednym z nich jest umożliwienie wykonania takiego zadania w sposób preferowany przez ucznia. Na przykład uczniowie mogą wykonać zadanie ustnie lub pisemnie. Opisując własny dzień, mogą przygotować plakat lub opisać go na stronie internetowej, np. stronie *wiki* (np. *wikispaces.com*) czy blogu (np. *blogger.com*). Mogą również przygotować pokaz slajdów. Niektórzy będą woleli przygotować opis ustny, prezentowany osobiście, lub w formie nagrania audio lub wideo.

Inne przykłady integracji sprawności to:

- **dyktando.** To zadanie integruje umiejętności słuchania oraz pisowni;
- **wywiad.** We współpracy z nauczycielem uczniowie mogą przygotować wywiad, przybierając role np. znanego aktora lub sportowca, a następnie przeprowadzić go w języku obcym. W ten sposób integrowane są sprawności mówienia, słuchania oraz pisanie, jeśli wywiad jest uprzednio przygotowany na piśmie;
- **nagranie audio lub wideo.** Korzystając z możliwości telefonów komórkowych, uczniowie mogą nagrać krótki film wideo lub ścieżkę audio. Tematem takiego nagrania może być reportaż o szkole, miejscowości lub okolicy, lub też o ulubionych sposobach spędzania wolnego czasu. Takie zadanie może integrować sprawności mówienia, pisanie i słuchania.

3.8. Zasady i techniki nauczania słownictwa

Bez znajomości słownictwa trudno o skuteczną komunikację. W wielu przypadkach można się obyć bez znajomości struktur gramatycznych, lecz nie bez słownictwa. Dlatego posiadanie odpowiedniego zasobu słownictwa w języku obcym często decyduje o skuteczności komunikacji.

Nauka słownictwa to nie tylko nauka pojedynczych słówek. Wiemy, że użytkownicy języka najczęściej posługują się utartymi zwrotami, które posiadają ustaloną składnię i związki wyrazowe. Na przykład witamy się typowymi konwencjonalnymi zwrotami: „Cześć. Co słychać?”. Kupując coś w sklepie bądź zamawiając w kawiarni czy restauracji, rozpoczynamy rozmowę mówiąc: „Poproszę ...” i „Chciałbym/Chciałabym ...”.

Opanowanie całych zwrotów czy wyrażen ma wiele zalet. Po pierwsze, operując zwrotami, poprawiamy płynność wypowiedzi. Nie musimy dobierać poszczególnych słów, a stosujemy całe wyrażenie, niekiedy złożone. Po drugie, jeśli nie musimy skupiać się zbyt intensywnie na wyszukaniu w pamięci odpowiednich środków leksykalnych, to tym łatwiej będzie nam zwrócić uwagę na odpowiednią wymowę. Po trzecie, stosowanie zwrotów daje uczniom pewność, że dane wyrażenie jest gramatycznie poprawne. Często brak płynności w wypowiedzi ustnej jest spowodowany brakiem pewności co do poprawności danego zwrotu. Uczniowie czasami rezygnują z wypowiadania się w języku obcym, gdyż nie chcą ryzykować niezrozumienia lub wypowiedzi o innym znaczeniu, niż było to zamierzone. Stosowanie utartych zwrotów daje

większą pewność siebie w sytuacjach komunikacyjnych i w konsekwencji prowadzi do większej aktywności w użyciu języka.

Nauczając słownictwa, należy wziąć pod uwagę trzy fazy tego procesu: prezentację słownictwa, jego ćwiczenie oraz użycie w ćwiczeniach komunikacyjnych. Przy czym należy podkreślić, że skuteczne nauczanie słownictwa nie może być zadaniem jednorazowym. Ćwiczenie danego słownictwa, stosowanie go w zadaniach komunikacyjnych, a być może w niektórych przypadkach także jego ponowna prezentacja, to elementy procesu nauczania, które powinny występować cyklicznie. Wiemy, że aby opanować daną wiedzę językową, potrzeba co najmniej kilkukrotnego zetknięcia się z materiałem językowym. Zatem tylko raz wprowadzone i przećwiczone słownictwo prawdopodobnie nie będzie skutecznie zapamiętane i zrozumiane.

Pierwszym krokiem w procesie nauczania słownictwa jest jego prezentacja. Prezentacja słownictwa musi odbywać się w powiązaniu z wybranym kontekstem nauczania języka, a więc ta faza lekcji może odnosić się do przygotowania uczniów do rozumienia tekstu pisanego lub czytanego. Podstawowymi elementami, których należy nauczyć, są: znaczenie (denotacja), wymowa, forma graficzna, odpowiednik w języku polskim. Oprócz tego, w zależności od potrzeb, należy nauczyć wybranych zasad gramatycznych łączących się z użyciem danego słownictwa, takich jak forma liczby mnogiej oraz rodzaj i informacje dotyczące składni zdań, w których dane wyrażenie lub słowo może zostać zastosowane. Przykładowo, nauczając wyrażenia w języku angielskim: „*I'd like to...*” musimy wyjaśnić jego znaczenie, zaprezentować je na przykładzie zdania, zaprezentować jego wymowę, zapisać wyrażenie lub całe zdanie na tablicy, wskazać za pomocą przykładu, jaka forma czasownika występuje po partykule *to*, upewnić się, że uczniowie znają jego polski odpowiednik.

W prezentacji może nam pomóc wiele dobrze znanych technik. O wyborze techniki decyduje jej skuteczność. Uczniowie powinni aktywnie uczestniczyć w rozwijaniu rozumienia znaczenia i użycia prezentowanego słownictwa. Oznacza to, że najlepsze metody to te, które w prosty i skuteczny sposób zachęcają ucznia do mentalnego przetwarzania nauczanego materiału leksykalnego. Przy czym w trakcie prezentacji warto posługiwać się językiem docelowym, skłaniając uczniów do zapoznania się z kontekstem, w którym dane słowo czy wyrażenie jest używane w języku obcym. Poniżej wymieniono popularne środki prezentacji słownictwa:

- obrazek, zdjęcie lub rysunek;
- wideo;
- gest/ruch;
- przykład;
- objaśnienie w kontekście.

Można też posłużyć się tłumaczeniem na język ojczysty. W przypadku słownictwa, które trudno zaprezentować w inny sposób, najefektywniej będzie zaprezentować od razu polski odpowiednik. Tak może być w przypadku nazw własnych państw czy miast, których odpowiedniki obcojęzyczne znacznie różnią się od polskich nazw, np. po angielsku *Beijing*, po polsku *Pekin*, po niemiecku *Österreich*, po polsku *Austria*, po francusku *Pays-Bas*, po polsku *Holandia*. Tak będzie również w przypadku mało znanych uczniom nazw zwierząt, np. angielski *robin* to po polsku *rudzik*. Trzeba jednak przyznać, że przypadki takie na poziomie II etapu edukacyjnego będą stosunkowo rzadkie i że najczęściej, pod warunkiem zastosowania odpowiednich technik, nie będzie kłopotów z prezentacją słownictwa bez tłumaczenia.

Po fazie prezentacji uczniowie powinni mieć sposobność utrwalenia i opanowania wprowadzonego materiału we wszystkich jego aspektach. Należy zorganizować ćwiczenia mające na celu utrwalenie rozumienia znaczenia oraz form słownictwa. Ćwiczenie wprowadzonego słownictwa może być wprowadzeniem do zadania polegającego na czytaniu tekstu ze zrozumieniem bądź słuchaniu ze zrozumieniem. W takim przypadku, po przeczytaniu tekstu lub po wysłuchaniu nagrania, można skupić się m.in. na ćwiczeniach słownictwa wprowadzonego wcześniej. Najpierw będą to zadania bardziej kontrolowane, a następnie zadania mające charakter komunikacyjny.

W celu utrwalenia wymowy uczniowie powinni powtarzać słówka i wyrażenia po nauczycielu. Najpierw należy zrobić to wspólnie w grupie, a następnie zachęcić poszczególnych uczniów, aby wypowiadali wprowadzone słowa i wyrażenia. Formę graficzną można ćwiczyć, prosząc uczniów o zapisanie jej w zeszytach. Uczniowie mogą prowadzić w zeszytach własny słowniczek obrazkowy, w którym będą zapisywać ulubione słówka i ilustrować je graficznie za pomocą własnoręcznie wykonanych rysunków lub też zdjęć wyciętych z gazet czy czasopism.

Wspomagając utrwalanie słownictwa, nauczyciel może zaplanować wykonanie plakatu, na którym umieści „słowo/wyrażenie tygodnia”. Może to być wyrażenie ważne do zapamiętania. Uczniowie powinni się z nim zapoznać i umieć wykorzystać w komunikacji. Co tydzień nauczyciel, być może wspólnie z uczniami, będzie zmieniać „słowa/wyrażenia tygodnia”, poszerzając w ten sposób zasób słownictwa uczniów.

Po zadaniach kontrolowanych następują zadania komunikacyjne. Mogą one być związane z nauczaniem produktywnych sprawności językowych, a więc mówienia i pisania. Można tutaj wykorzystać ideę personalizacji nauczanego języka. Słownictwo wprowadzone w zadaniach komunikacyjnych w tej fazie lekcji posłuży do opisywania własnej osoby lub wyrażania własnych myśli, opinii i doświadczeń. Nauczyciel może poprosić uczniów o wykonanie zadania tematycznie związanego z lekcją i wykorzystującego wprowadzone słownictwo. Na przykład, czytając tekst o różnego rodzaju hobby, uczniowie mają opisać swoje hobby, używając przy tym słownictwa związanego z omawianym tematem.

Proponując personalizację nauczanego języka, możemy zachęcić uczniów, aby materiał leksykalny nawiązywał do opisywania świata, w którym sami funkcjonują. Na przykład w czasie lekcji, której celem jest nauczanie sposobów opisywania postaci, uczniowie mogą opisać swoich idoli ze świata popkultury czy sportu. Taki opis może przybrać różną formę: począwszy od krótkiego opisu w zeszycie poprzez miniprojekt/plakat opisujący wybraną postać wraz ze zdjęciami, prezentację ustną z wykorzystaniem programu PowerPoint, po blog lub stronę internetową. Można tutaj wykorzystać popularne wśród młodzieży strony, takie jak www.tumblr.com, które dostarczają treści do opisu zainteresowań.

Typowym zadaniem pozwalającym ćwiczyć komunikację ustną, które może być z powodzeniem stosowane w nauczaniu słownictwa, jest zadanie typu: „Znajdź kogoś, kto...”, w ramach którego uczniowie mają znaleźć w klasie osobę, która np. nosi określonego typu garderobę lub posiada określone cechy, np.: „Znajdź kogoś, kto nosi džinsy”.

3.9. Zasady i techniki nauczania gramatyki

We współczesnym podejściu do nauczania języków rola gramatyki jest postrzegana jako istotna, o ile poprawne stosowanie gramatyki pomaga w efektywnej komunikacji. Waga wiedzy

i umiejętności gramatycznych rośnie wraz z podnoszeniem poziomu językowego. Na niższych poziomach zaawansowania poprawne stosowanie gramatyki będzie mniej istotne niż na wyższych. Na II etapie edukacyjnym poprawność językowa, w dużym stopniu związana z poprawnością gramatyczną, nie jest priorytetem, ale poprawne posługiwanie się prostymi strukturami gramatycznymi na poziomie szkoły podstawowej, oprócz niewątpliwych zalet w postaci efektywniejszej komunikacji, tworzy dobrą podstawę do nauki języka obcego na dalszych etapach.

Pierwszym celem nauczania struktur gramatycznych będzie wyjaśnienie ich funkcji komunikacyjnych, czyli tego, do czego potrzebna jest umiejętność posługiwania się daną strukturą. Na przykład w języku angielskim, aby opisać plany możemy użyć czasu *Present Continuous*.

Powiązanie formy językowej z jej znaczeniem jest kluczowe w nauczaniu języka obcego, rozumianego jako nauczanie komunikacji. Cel ten osiągnąć możemy na kilka sposobów. Jednym z nich jest analizowanie całych fragmentów tekstów, zawierających daną strukturę, które wyrażają określoną myśl. Innym sposobem jest zaplanowanie zadania językowego w taki sposób, aby jednoznacznie wskazywało na wyrażanie określonej funkcji komunikacyjnej. Na przykład rozmowa w kawiarni czy w sklepie zwykle zawiera zamówienie w formie: „Poproszę...”. W języku angielskim istnieje analogiczna struktura (np. ang. „*Can I have...?*”).

Podsumowując, w nauczaniu gramatyki istotne jest, aby uczniowie mieli do dyspozycji wystarczający materiał językowy, aby mogli jak najlepiej powiązać formę z jej funkcją komunikacyjną. Nie tylko ilość w tym przypadku jest ważna, liczy się także częstotliwość kontaktu z materiałem językowym. Jak już wspomniano wcześniej, im częściej uczeń słucha języka obcego czy czyta w nim teksty, im więcej ma okazji do posługiwania się strukturami w mowie i w piśmie, tym większe są jego szanse na przyswojenie struktur gramatycznych.

Nauczanie gramatyki zwykle odbywa się w trzech fazach. Pierwszą z nich jest prezentacja struktury gramatycznej, drugą zadania kontrolowane, a trzecią zadania komunikacyjne. Prezentacja nowego materiału gramatycznego może odbywać się dedukcyjnie lub indukcyjnie. Nauczyciel może wprowadzić strukturę dedukcyjnie za pomocą przykładu, omawiając jej funkcję komunikacyjną oraz formę, a następnie bezpośrednio sformułować zasadę gramatyczną.

Prezentacja w sposób indukcyjny wymaga więcej zaangażowania uczniów. Nauczyciel przedstawia przykłady zdań, teksty zawierające daną strukturę, a uczniowie na ich podstawie mają za zadanie sformułować zasadę gramatyczną.

Oba sposoby prezentacji mają swoje zalety i wady. Metodę dedukcyjną warto stosować w przypadku bardziej skomplikowanych zasad gramatycznych, których znaczenie oraz funkcje komunikacyjne nie są łatwe do odczytania z kontekstu językowego. Przykładem takiej struktury może być czas *Present Perfect* w języku angielskim czy też zaimki określone i nieokreślone w praktycznie każdym języku obcym. Natomiast stosunkowo prostsze zasady gramatyczne, takie jak np. tworzenie regularnej liczby mnogiej rzeczowników w języku angielskim, nie wymagają wyjaśnienia w formie wyartykułowanej zasady gramatycznej. Metoda indukcyjna będzie w takich przypadkach najbardziej odpowiednia.

Trzeba zauważyć, że preferencje dotyczące prezentacji gramatyki mogą zależeć od stylu poznawczego ucznia czy typu dominującej u niego inteligencji. Uczniowie o stylu analitycznym, inteligencji matematyczno-logicznej, łatwiej poradzą sobie z analizowaniem tekstów i przykładów użycia danej struktury, a więc z prezentacją indukcyjną. Inni uczniowie będą prawdopodobnie potrzebować więcej pomocy ze strony nauczyciela, np. łatwiej będzie im zrozumieć sformułowaną przez nauczyciela zasadę ilustrowaną przykładami.

Pomocne w prezentacji gramatyki będą wszelakie materiały graficzne. Na przykład liczbę mnogą rzeczownika *dog, Hund* czy *chien* łatwo zilustrować, pokazując rysunek dwóch lub więcej psów i podpisując go formą liczby mnogiej. Podobnie można zilustrować relacje czasowe podczas prezentacji czasów gramatycznych. Wykresy osi czasu również sprawdzą się w nauce czasów.

Jednak nie wszyscy uczniowie na tym etapie mają dobrze rozwinięte myślenie abstrakcyjne, dlatego też najważniejszymi narzędziami w nauczaniu gramatyki będą: posługiwanie się jak największą ilością przykładów oraz zachęcanie uczniów do „eksperymentowania” ze stosowaniem struktur gramatycznych poprzez częste mówienie i pisanie w języku docelowym. Należy zdawać sobie sprawę, że prezentacje materiału gramatycznego mogą być bardzo pomocne w lepszym rozumieniu problemu użycia struktur gramatycznych, nic jednak nie zastąpi częstych kontaktów z językiem oraz jego aktywnego stosowania.

Aby ugruntować rozumienie znaczenia i funkcji komunikacyjnych wyrażanych przez struktury gramatyczne, należy zaplanować ćwiczenia kontrolowane. Są to ćwiczenia, które kładą nacisk na poprawne stosowanie formy i znaczenia danej struktury. Podręczniki do nauki języka zazwyczaj oferują dużo tego rodzaju ćwiczeń. Będą to zadania z lukami, w które należy wpisać odpowiednią formę gramatyczną. Mogą to być także zadania polegające na dopasowaniu dwóch części zdań w taki sposób, aby tworzyły logiczną i gramatycznie poprawną całość. Można również samodzielnie zaprojektować zadania gramatyczne. Poniżej przedstawiono przykłady takich ćwiczeń:

- **znajdź błąd w zdaniu.** Uczniowie mają za zadanie zidentyfikować błędy związane z nauczaną strukturą;
- **dokończ zdanie.** Uczniowie dopisują brakujące fragmenty zdań. Zdania powinny być sformułowane w taki sposób, aby uczeń uzupełnił część lub całość nauczonej struktury;
- **układanie zdań w tekście w odpowiedniej kolejności.** Uczniowie otrzymują zdania z tekstu w nieodpowiedniej kolejności. Ich zadaniem jest poukładać je tak, jak było to zrobione w oryginale. To ćwiczenie jest szczególnie przydatne w przypadku nauczania czasów gramatycznych;
- **zakreśl odpowiednią formę w zdaniu.** Uczniowie mają za zadanie wyszukać i zakreślić nauczaną formę gramatyczną w zdaniu. To ćwiczenie zwraca uwagę uczniów na formę, jak i na kontekst, w którym użyta jest nauczana struktura;
- **ułóż zdania z wybraną strukturą.** Uczniowie piszą lub ustnie układają zdania z nauczaną strukturą. To zadanie może mieć formę rywalizacji, w ramach której uczniowie muszą napisać jak największą ilość zdań z wybraną formą i w określonym czasie.

Ponieważ gramatyka powinna służyć przede wszystkim celowi skutecznego porozumiewania się, w procesie jej nauczania konieczne jest również zaplanowanie zadań komunikacyjnych, w których kontekście można wykorzystać nauczane struktury. Należy jednak pamiętać, że w czasie zadań czysto komunikacyjnych celem jest przede wszystkim skuteczne wykonanie zadania, a nie zastosowanie konkretnej struktury. Dlatego, projektując takie zadania, trzeba liczyć się z tym, że uczniowie mogą wykonać je bez użycia nauczonej struktury. Jeśli zadanie ma swój określony cel komunikacyjny, a uczeń go osiągnął pomimo „ominięcia” docelowej gramatyki, to należy uznać zadanie za wykonane. Mimo to, można starać się, po pierwsze: zaprojektować zadania w taki sposób, aby użycie docelowej struktury było wskazane z punktu

widzenia wykonania zadania, a po drugie: zachęcać uczniów do stosowania nauczonej gramatyki poprzez modelowanie wykonania zadania za pomocą przykładowych zdań.

Najlepiej, aby zadania komunikacyjne, mające na celu nauczanie struktur gramatycznych, były osadzone w konkretnym kontekście. Jednym ze sposobów tworzenia takiego kontekstu komunikacyjnego jest opracowanie ćwiczeń opartych na konkretnym wątku lub historyjce. Dobrze jest też odwołać się do zainteresowań uczniów i ich doświadczeń. I tak komunikacyjne ćwiczenia, w których możemy skupić się na formach czy formie gramatycznej, mogą mieć postać:

- **komiksu z dymkami słownymi.** Uczniowie wymyślają historyjkę, w której mogą być użyte docelowe struktury gramatyczne, i ilustrują ją rysunkami. Na przykład ucząc się czasu przeszłego, uczniowie układają historyjkę opisującą wydarzenia z przeszłości;
- **skeczu/scenki dramowej.** Uczniowie odgrywają sytuację z tekstu z podręcznika lub z innego źródła, wypowiadając zdania zawierające strukturę docelową;
- **nagrania wideo telefonem komórkowym.** Podobną scenkę jak powyżej uczniowie mogą przygotować w domu, nagrywając film telefonem komórkowym. Nagranie można zaprezentować w klasie. W ten sposób można zorganizować minifestiwal filmów uczniowskich nakręconych w języku obcym;
- **nagranie audycji.** Uczniowie nagrywają audycję dźwiękową zawierającą zdania ze strukturami docelowymi za pomocą telefonu komórkowego i prezentują ją w klasie. Na przykład może to być krótka rozmowa koleżanek na temat planów na weekend;
- **wykonanie plakatu.** Uczniowie wykonują plakat na wybrany temat z opisami zawierającymi nauczone struktury. Na przykład, ćwicząc tryb rozkazujący, uczniowie wykonują plakat opisujący zakazy i nakazy dotyczące zachowania w klasie;
- **napisanie ogłoszenia.** To zadanie można wykorzystać, ćwicząc zadawanie pytań w języku obcym. Ogłoszenie może zawierać pytania typu: „*Chcesz pomóc zwierzętom ze schroniska? Przyjdź na aukcję dekoracji świątecznych...*” Uczniowie wykonują plakat i odpowiednio go ilustrują;
- **wykonanie ćwiczeń online.** W Internecie można znaleźć wiele ciekawych źródeł i ćwiczeń wspomagających nauczanie gramatyki. Dobrym przykładem jest strona: <http://coerll.utexas.edu/gg/>, która oferuje atrakcyjne graficznie ćwiczenia gramatyki języka niemieckiego. Innym godnym polecenia zasobem jest strona: <http://www.classic-rocks.de/deutsche-grammatik/deklination-maskulinum.html>. Znajdują się na niej materiały wideo prezentujące rymowanki na tematy gramatyczne. Więcej ciekawych propozycji ćwiczeń znaleźć można np. na stronie projektu DeutschWagenTour (<http://www.deutsch-wagen-tour.pl/>). W nauczaniu języka angielskiego pomocne będą np. gry dostępne na stronie: <http://www.eslgamesplus.com/fun-games/>. Nauczyciele i uczniowie znajdą na niej przede wszystkim wiele gier i ćwiczeń ze znajomości słownictwa, przy okazji wymagających umiejętności czytania ze zrozumieniem. Nauczyciele języka francuskiego znajdą dodatkowe materiały np. na stronie: <http://www.maisondequartier.com/cours/cours.php?lang=en>.

W procesie nauczania gramatyki ważne miejsce zajmuje problematyka podejścia do błędów. We współczesnej glottodydaktyce przyjmuje się najczęściej, że błąd ilustruje hipotezę

ucznia, w jaki sposób dana struktura funkcjonuje w języku obcym. Często jest to hipoteza błędna i wymaga korekty. W procesie nauczania struktury gramatycznej informacja zwrotna w postaci poprawy błędu jest dla ucznia korzystna.

Poprawa błędów jest wskazana szczególnie na etapie ćwiczeń kontrolowanych, kiedy to zadaniem uczniów jest praca nad poprawnością. Na etapie ćwiczeń komunikacyjnych, tak jak w przypadku sprawności mówienia, zaleca się, aby wypowiedź była przede wszystkim zrozumiała. Dlatego też poprawa błędów powinna dotyczyć błędów globalnych, czyli uniemożliwiających poprawne zrozumienie wypowiedzi.

3.10. Nauczanie wymowy

Niezwykle ważną rolę w komunikacji ustnej, zarówno w zakresie rozumienia, jak i produkcji językowej, odgrywa wymowa. Aby zrozumieć komunikat, a także przekazać wiadomość ustnie, należy opanować w odpowiednim stopniu system fonetyczny danego języka. Dlatego wymowa, choć czasem jej nauczanie jest zaniedbywane w praktyce szkolnej, jest kluczowym elementem umiejętności posługiwania się językiem obcym.

Warto zadać sobie pytanie, jaka wymowa jest celem nauczania języków obcych na II etapie edukacyjnym. Najbardziej praktycznym i właściwym w tym kontekście podejściem jest przyjęcie poglądu mówiącego, że poprawna wymowa jest istotna z punktu widzenia zapewnienia sensu wypowiedzi. Natomiast natywna wymowa nie jest celem kształcenia językowego. Tylko niewielki procent uczących się jest w stanie opanować wymowę na poziomie mówców natywnych. Jest to tym trudniejsze, że ucząc się w polskiej szkole, uczniowie mają stosunkowo niewielki kontakt z językami obcymi, *de facto* ograniczony do 2-3 lekcji w tygodniu i niewielkiej ilości czasu spędzonej na nauce w domu. W takiej sytuacji trudno oczekiwać opanowania wymowy natywnej. Należy więc oczekiwać, że uczniowie będą posługiwać się wymową zapewniającą poprawne rozumienie.

Innym argumentem przemawiającym za przyjęciem takiego podejścia do nauczania wymowy jest fakt, że języki obce, a w największym stopniu język angielski, stały się przede wszystkim narzędziami komunikacji międzynarodowej, a nie tylko środkami do porozumienia z mówcami natywnymi i ich kulturą. W zglobalizowanym świecie kontakty językowe pomiędzy mówcami nienatywnymi, odbywające się za pośrednictwem języka obcego, są bardzo powszechne i stąd również wynika stosunek do nauczania wymowy języka, która za cel stawia sobie przede wszystkim zrozumienie.

Nauczanie wymowy ma dwa aspekty. Po pierwsze uczniowie powinni nauczyć się rozróżniać dźwięki i wyrazy oraz dłuższe fragmenty wypowiedzi, a po drugie poprawnie wymawiać segmenty fonetyczne i opanować podstawy intonacji. Rozróżnianie dźwięków jest podstawą nauki wymowy. Aby zrozumieć mówiony język obcy, a także imitować jego wymowę, należy najpierw mieć możliwość osłuchania się z jego brzmieniem. Stąd w nauce wymowy bardzo ważne jest zapewnienie częstego kontaktu z językiem mówionym.

Uczniowie powinni być przygotowywani, poprzez odpowiednie ćwiczenia, do rozróżniania dźwięków i dłuższych segmentów fonetycznych. Ten cel można osiągnąć poprzez zastosowanie odpowiednich ćwiczeń np.:

- **zdecyduj, jaki to dźwięk.** Nauczyciel odczytuje wyrazy zawierające pary kontrastywne dźwięków np. ang. *bit* i *beat*, a zadaniem uczniów jest powiedzieć lub zapisać, czy jest to długa (d), czy krótka (k) samogłoska. To zadanie można urozmaicić poprzez dodanie elementu ruchowego. Na przykład uczniowie mają wstać, kiedy samogłoska jest długa, a kiedy słyszą krótką zostają w pozycji siedzącej;
- **policz wyrazy.** Uczniowie słuchają serii odczytywanych przez nauczyciela wyrazów lub słuchają ich wymowy z nagrania;
- **sprawdź, jaki to dźwięk.** Uczniowie otrzymują listę wyrazów lub zdanie w języku obcym zawierające przykłady wymowy określonego dźwięku. Następnie mają za zadanie sprawdzić, jakie wyrazy zawierają określony dźwięk poprzez wpisanie ich w internetowe narzędzie Google Translate (<http://translate.google.pl/>) i odsłuchanie wymowy.

Wymawiania dźwięków, całych wyrazów czy zdań można nauczać poprzez ćwiczenia grupowe i indywidualne. Chóralne, grupowe ćwiczenia wymowy mają tę zaletę, że są mniej stresujące dla uczniów. W grupie łatwiej o śmiałość, ponieważ ewentualne niedoskonałości będą mniej słyszalne. Ponadto uczniowie mogą przysłuchiwać się wymowie innych uczniów i bez większego stresu dostosować się do wymowy tych, którzy lepiej sobie radzą z wymową języka obcego. Indywidualne sprawdzenie wymowy pozwala z kolei na odniesienie się do konkretnych umiejętności i problemów w wymowie ucznia.

W praktycznej pracy w szkole można wykorzystać wiele pomysłów na produktywne ćwiczenia wymowy. Oto kilka z nich:

- **głośne odczytywanie tekstu.** To proste ćwiczenie, pomimo że wymaga umiejętności czytania tekstu, skupia uwagę ucznia na prawidłowej wymowie. Można je zastosować w wariancie chóralnym, jak i indywidualnym;
- **rymowanki i łamańce językowe.** Tego rodzaju zadania z humorem prezentują fonetyczne cechy języka. Wiele rymowanek i łamańców można znaleźć na stronach internetowych, np. dla języka angielskiego, na stronie: <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/tongue-twisters>; dla języka niemieckiego np. na stronie: <http://www.jniemiecki.pl/nauka-online/130-lamance-jezykowe.html>, dla języka francuskiego np. na stronie: <http://www.uebersetzung.at/twister/fr.htm>;
- **karaoke.** Uczniowie, również w szkole podstawowej, mogą brać udział w śpiewaniu piosenek z podkładem muzycznym i z pomocą tekstu wyświetlanego na ekranie. Nagrania ze słowami piosenek zarówno typowo dziecięcych, jak i popularnych w mediach można znaleźć np. dla uczących się języka angielskiego na stronach Karaoke Channel: <http://www.youtube.com/playlist?list=PL34A2C96C550F3AF0>, <http://www.youtube.com/user/TheKARAOKEChannel>; dla uczących się języka francuskiego na stronie: <http://www.learnfrenchlab.com/french-song.html>; dla dzieci uczących się języka niemieckiego kilka piosenek w wersji karaoke można znaleźć np. na stronie: http://www.wersja-karaoke.pl/karaoke_free/karaoke_niemiecka.html;
- **głuchy telefon.** To zadanie wymaga zarówno dobrego słuchu, jak i umiejętności imitacji dźwięków. Uczniowie szeptem, na ucho, podają sobie zdanie lub słowo w języku obcym. Osoba ostatnia w kolejce musi wymówić usłyszane słowo lub zdanie na głos.

Nauczanie wymowy w szkole podstawowej to także uwrażliwienie na akcent wyrazowy i zdaniowy oraz na podstawowe kontury intonacyjne. Nieprawidłowe zaakcentowanie wyrazu w niektórych przypadkach może prowadzić do wypowiedzi niejasnej lub nawet niezrozumiałej. W zależności od intonacji dane zdanie może być oznajmujące lub też pytające.

Akcent i intonację można ćwiczyć, korzystając z wierszyków i tzw. *chants*, czyli z rytmicznych i najczęściej rymowanych tekstów. Chanty jazzowe w języku angielskim można znaleźć np. na stronach OneStopEnglish pod adresem: <http://www.onestopenglish.com/skills/listening/jazz-chants/mp3-files-and-recording-scripts/>. Rymowanki i wyliczanki w języku niemieckim można znaleźć m.in. na stronach: <http://po-niemiecku.blogspot.com/2012/10/rymowanki-po-niemiecku.html>. Proste rytmiczne piosenki w języku francuskim można znaleźć na kanale YouTube pod adresem: <http://www.youtube.com/watch?v=DhtFnP-YIX0&list=PL3775B9A05B55B07E>. Ponadto rytm wypowiedzi można ćwiczyć za pomocą wystukiwania akcentu zdaniowego. Uczniowie, wypowiadając za nauczycielem lub za nagraniem zdanie, uderzając dłonią lub ołówkiem w ławkę, podkreślają akcentowane elementy wypowiedzi.

Podsumowując, program nauczania wymowy na II etapie edukacyjnym nie stawia sobie za cel kształcenia wymowy natywnej czy nawet zbliżonej do natywnej. Bardziej praktycznym i osiągalnym celem jest nauczanie wymowy zrozumiałej dla rozmówcy. Aby to osiągnąć, należy zapewnić uczniom maksymalnie częsty kontakt z językiem mówionym w klasie oraz zachęcać ich do takich kontaktów poza klasą.

4. Pozaformalne i nieformalne sposoby kształcenia językowego

Nauczanie języków obcych nie może ograniczać się tylko do przestrzeni klasowej. Edukacja w klasie jest bardzo istotna dla rozwoju umiejętności i wiedzy językowej z uwagi na to, że dostarcza bardzo ważnego impulsu do nauki w postaci interakcji z językiem, materiałami, informacją zwrotną od nauczyciela i innych uczniów. Jednak skuteczne kształcenie językowe oznacza również naukę w sytuacjach pozaformalnych i nieformalnych.

Nauka poza klasą szkolną może odbywać się w dwóch kontekstach. Po pierwsze może być organizowana przez nauczycieli lub szkołę jako różnego rodzaju planowane aktywności, które odbywają się w bibliotece, na wycieczkach szkolnych lub podczas wizyt w instytucjach kultury. W takim przypadku mówimy o nauczaniu pozaformalnym.

Drugi kontekst nauki języka obcego poza klasą to wszelkiego rodzaju okazje do kontaktu z językiem docelowym, które nie są systematycznie planowane i organizowane przez szkołę i najczęściej odbywają się w czasie wolnym, np. podczas wakacji, podczas kontaktów z obcokrajowcami, w czasie oglądania telewizji, zakupów, korzystania z Internetu czy w trakcie grania w gry komputerowe. Tego rodzaju sytuacje stwarzają okazje do podtrzymania kontaktu z językiem, osłuchania się z nim, a także motywują uczniów do nauki w naturalnych kontekstach komunikacyjnych.

Niniejszy rozdział omawia korzyści płynące z wykorzystania różnych form nauczania pozaformalnego i nieformalnego, a także przedstawia przykłady zadań i projektów językowych do wykorzystania w obu wymienianych kontekstach.

4.1. Pozaformalne sposoby kształcenia językowego

Szkoła i nauczyciel mogą zaangażować się w wiele form nauczania języków obcych innych niż aktywności prowadzone w klasie szkolnej. Warto zaplanować naukę w takich kontekstach ze względu na zalety takiej formy nauki.

Po pierwsze, pomimo swoich zalet związanych głównie z zarządzaniem klasą i możliwością kontroli nad grupą kontekst klasowy charakteryzuje się jednak wieloma ograniczeniami. Są to np. ograniczenia wynikające z przestrzeni klasowej. Wielu ciekawych projektów czy zadań nie da się wykonać w klasie ze względu na brak miejsca oraz potrzebnego sprzętu i materiałów (np. sprzętu elektronicznego czy materiałów plastycznych). Inne ograniczenia dotyczą czasu lekcji, która trwa zwykle 45 minut i nie pozwala na wykonanie dłuższych zadań, zwłaszcza projektowych, wymagających jednorazowo więcej czasu. Ponadto nauka w klasie wiąże się z zachowaniem dość sztywnych ram dotyczących zachowań. Uczniowie są ograniczeni, jeśli chodzi o możliwości ruchowe czy możliwości swobodnej interakcji z innymi uczniami.

Dlatego organizacja zajęć poza klasą szkolną daje czasami nauczycielowi większą swobodę działania, umożliwia wyjście poza schematy nauczania, przeprowadzenie zadań w naturalnym kontekście komunikacyjnym, wiążących nauczanie języka obcego z innymi dziedzinami wiedzy. Na przykład zachęcanie uczniów do czytania w języku obcym może być łatwiejsze w bibliotece czy w pracowni komputerowej, gdzie jest dostęp do książek, czasopism czy stron internetowych. Ćwiczenie opisu danej miejscowości będzie łatwiejsze przy okazji wycieczki

szkolnej. Wiele zwrotów, wyrażeń czy struktur gramatycznych łatwiej nauczyć w kontekście sytuacji komunikacyjnych występujących w czasie przygotowywanego przedstawienia szkolnego niż w czasie tradycyjnej nauki podczas lekcji. Lekcję na temat kierunków geograficznych czy opisywania pogody w języku obcym można łatwiej wykonać w czasie lekcji w terenie. Nauczanie pozaformalne może więc przyjąć formę projektów, wydarzeń okolicznościowych, lekcji bibliotecznych, wycieczek szkolnych i innych rozwiązań.

Przykładem ciekawego projektu, zawierającego element pracy pozaformalnej, jest projekt *Lokalna Ekologia Dla Całej Europy* wykonany m.in. z udziałem Szkoły Podstawowej nr 2 w Ziębicach. W ramach projektu uczniowie zgłębiali różne aspekty zdrowego i ekologicznego trybu życia we współpracy z dziećmi z innych krajów. Elementem projektu była wycieczka rowerowa, która promowała aktywny tryb spędzania czasu. Przy tym uczniowie uczyli się słownictwa języka angielskiego oraz tworzyli prezentacje na tematy związane z projektem. Więcej informacji na temat projektu można znaleźć w broszurze informacyjnej pod adresem: http://issuu.com/frse/docs/frse_ell_raport_2013_www/1.

Wiele ciekawych projektów edukacyjnych, zachęcających uczniów do nauki także poza klasą, zawiera blog: <http://deutschfun-pielgrzymowice.blogspot.com/>. Blog jest poświęcony projektom w nauczaniu języka niemieckiego w gimnazjum, jednak przedstawione tu pomysły można z powodzeniem zastosować zarówno w nauczaniu przedmiotów w szkole podstawowej, jak i nauczaniu języków obcych. Przykładem jednego z opisanych tam projektów jest przygotowanie przez uczniów gry planszowej do nauki języka niemieckiego. W ramach tej inicjatywy uczniowie zaprojektowali i przygotowali planszę oraz materiały językowe.

Kolejną inspirującą i godną polecenia inicjatywą edukacyjną jest projekt pod nazwą *Lodówka*. Jego celem było podwyższanie świadomości ekologicznej uczniów, uczenie zasad zdrowego odżywiania się oraz zachęcanie do prowadzenia działalności charytatywnej. Pretekstem do wykonania projektu były opis i analiza zawartości lodówek znajdujących się w różnych częściach świata. Uczniowie wyciągali wnioski na temat wykorzystania żywności znajdującej się w lodówkach, posługując się przy tym językiem angielskim. Choć projekt został przeprowadzony w gimnazjum, może być inspiracją do przeprowadzenia podobnego projektu również w szkole podstawowej na lekcji języka obcego. Uczniowie mogą wykonywać zdjęcia, opisywać zawartość swoich bądź innych lodówek i rozmawiać na temat przechowywanej żywności. Informacje na temat projektu można uzyskać stronie internetowej: <http://www.lodowkabeztajemnic.com/>.

Jeśli, ze względu na różne warunki materialne panujące w rodzinach, dokumentowanie zawartości domowej lodówki może być krępujące dla dziecka, to alternatywnym rozwiązaniem jest znalezienie zdjęcia lodówki w Internecie, np. korzystając z komputerów w szkolnej bibliotece. W ten sposób cel projektu zostanie osiągnięty przy zachowaniu szacunku dla prywatności ucznia i jego rodziny.

Kolejny przykład udanego projektu językowego to *CLIMATES*. Projekt miał na celu rozwijanie umiejętności językowych uczniów w zakresie posługiwania się językiem angielskim, jak również rozwijanie kompetencji interkulturowej jego uczestników. W ramach tej inicjatywy edukacyjnej jednym z zadań było wykonanie *Podróżującej Walizeczki*. Walizeczka to właściwie zestaw materiałów określonych w języku angielskim i polskim mających prezentować elementy kultury i historii naszego kraju uczniom z innych krajów europejskich. W ramach projektu uczniowie przygotowywali gry, zabawy, układanki i prezentacje w języku obcym, które świadczą o naszej

rodzimej kulturze. Pomysły wykorzystane w projekcie łatwo wykorzystać w każdej grupie uczniów i do nauczania innych języków obcych. Więcej informacji na ten temat można znaleźć na stronie projektu: <http://share.dschola.it/dd4pinerolo/climate/default.aspx>.

Jeśli chodzi o sposoby realizacji projektów, istnieje kilka rozwiązań. Projekt można realizować częściowo na zajęciach w klasie, częściowo w trakcie roku szkolnego poza lekcjami. Projekty mogą trwać kilka tygodni, miesięcy, a nawet cały semestr czy rok szkolny. Na przykład projekt dotyczący opisywania okolicy można realizować podczas wycieczki szkolnej, kiedy uczniowie mogą zrobić zdjęcia, które posłużą do ilustracji projektu, czy zebrać notatki potrzebne do opisu okolicy.

Innym rozwiązaniem jest wygospodarowanie około 10-15 minut lekcji w każdym tygodniu na wykonywanie jakiejś części projektu. Na przykład projekt czytelniczy, polegający na przeczytaniu, streszczeniu i ocenie dwóch lub trzech uproszczonych książeczek, może z powodzeniem trwać przez cały semestr lub rok szkolny przy założeniu, że uczniowie na każdym lub co drugich zajęciach będą poświęcać kilka czy kilkanaście minut na czytanie wybranej książki w klasie lub w bibliotece.

Pozaformalna edukacja językowa często przybiera także formę wydarzeń organizowanych z różnych okazji. Zorganizowanie *Dnia Języków Obcych* w szkole jest bardzo ciekawą inicjatywą edukacyjną, która może zintegrować uczniów i nauczycieli różnych języków w szkole. Jedną z propozycji jest zaplanowanie na taki dzień różnego rodzaju aktywności promujących w nieszablonowy sposób naukę języków obcych. Uczniowie mogą uczyć się łamańców językowych, śpiewać piosenki w różnych wersjach językowych, uczyć się przysłów, zapoznawać się z przepisami kulinarnymi typowymi dla kultur różnych państw (zob. A. Paplińska: http://jows.pl/sites/default/files/Papli%C5%84ska_03.pdf).

Inne święta czy dni poświęcone danej tematyce to znakomita okazja do organizacji wydarzeń związanych z nauką i promocją języka. Święta Bożego Narodzenia, Wielkanoc, karnawał czy święta charakterystyczne dla kultury poszczególnych państw mogą stać się pretekstem do dodatkowej nauki języków obcych. Ciekawym przykładem takiego projektu jest projekt pod nazwą *Feste und Bräuche in Deutschland* skierowany do uczniów różnych typów szkół. Projekt skupiał się na przedstawieniu tradycji świątecznych i kultury landów w Niemczech. Prezentacje multimedialne, lekcje kulturowe oraz spotkania z ciekawymi ludźmi wypełniały program tej inicjatywy. Więcej informacji o projekcie można znaleźć na stronie: <http://www.zs33.bydgoszcz.pl/strona,167,642.html>.

Edukacja językowa, aby być skuteczną, musi brać pod uwagę zainteresowania uczniów i zbliżać się do świata, w którym żyją młodzi ludzie. Takie też założenia ma niezwykle ciekawy projekt językowy *Mistrzowie Dryblingu*. Projekt polega na połączeniu pasji do piłki nożnej i nauki języka niemieckiego. Uczniowie uczą się i dyskutują na tematy związane z piłką nożną, takie jak bezpieczeństwo na stadionach. Uczestnicy projektu mieli możliwość odwiedzenia klubu piłkarskiego Borussia Dortmund, gdzie zwiedzili stadion oraz trenowali pod okiem niemieckojęzycznego trenera. Informacje na temat tego projektu można znaleźć na stronie: <http://www.goethe.de/ins/pl/war/uun/med/pl9038077v.htm>.

Powyższy projekt stanowi znakomity przykład, jak można połączyć naukę języka obcego z zainteresowaniami uczniów. Ilustruje on także ideę nauczania języka obcego w naturalnym kontekście komunikacyjnym, w autentycznych sytuacjach wymagających posługiwania się językiem. Dzięki projektowi *Mistrzowie Dryblingu* uczniowie, którzy być może nie mieliby

motywacji do nauki języka niemieckiego, poznali możliwości jego praktycznego zastosowania w sytuacjach komunikacyjnych. Projekt ten pokazuje także, w jaki sposób pobudzić do nauki języka te osoby, które trudno zmotywować za pomocą tradycyjnych metod wykorzystywanych w klasie. W szczególności sposób będzie on adresowany do osób interesujących się sportami: do chłopców i dziewczynek zainteresowanych piłką nożną oraz innymi grami zespołowymi.

O ile w swojej oryginalnej formie projekt wymaga nakładów finansowych i organizacyjnych, jak np. wyjazdu do Niemiec, to jest on także możliwy do realizacji w mniejszej skali. We współpracy z nauczycielem wychowania fizycznego można zrealizować lekcje futbolu lub innej dyscypliny w języku obcym. Zamiast fizycznej wizyty na stadionie można dokonać wirtualnej wycieczki po jednym z wybranych słynnych stadionów. Stadion londyńskiego klubu Arsenal można zwiedzać internetowo na stronie: <http://www.arsenal.com/emirates-stadium> czy <http://www.youtube.com/watch?v=ymBUBGSjud0>.

Można zorganizować wiele innych zadań związanych z zawodami sportowymi i nauką języków. W czasie rozgrywek sportowych uczniowie mogą nakręcić zmagania kolegów czy koleżanek kamerą, a następnie opracować komentarz „na żywo” w języku obcym. Zadanie takie wymaga przygotowania językowego, ćwiczy znajomość słownictwa, gramatyki oraz doskonali sprawności pisania i mówienia. Taki miniprojekt wymaga także współpracy nauczycieli języków obcych i wychowania fizycznego.

Kolejnym pomysłem na zorganizowanie lekcji poza klasą szkolną są zajęcia w bibliotece szkolnej, bibliotece miejskiej lub gminnej. Celem takich lekcji jest zachęcenie uczniów do korzystania z zasobów bibliotecznych pomocnych w poznawaniu kultury i języków obcych. Rozbudzanie zainteresowania kulturą różnych krajów może być jednym z czynników pobudzających motywację do nauki języków obcych. W ramach takich lekcji nauczyciel wraz z bibliotekarzem mogą pokazać uczniom, jak korzystać z dostępnych w bibliotece słowników i zachęcić do wypożyczania książek w języku obcym dostosowanych do poziomu uczniów. Lekcja biblioteczna może mieć także formę prezentacji multimedialnych na temat wybranych krajów i ich kultury. Mogą to być także lekcje kulturoznawcze z wykorzystaniem szkolnego księgozbioru.

Wycieczki szkolne to również okazje do pozaformalnej nauki języka obcego. We współpracy z osobami prowadzącymi wycieczkę czy z wychowawcą klasy można zlecić uczniom zebranie materiałów do reportażu z wycieczki, takich jak zdjęcia, nagrania audio czy wideo. Zebrane materiały mogą posłużyć do wykonania plakatu w języku obcym lub broszurki opisującej wycieczkę.

Bardzo ważnym, inspirującym i motywującym działaniem będzie branie udziału w projektach we współpracy międzynarodowej w ramach programu *eTwinning*. Program pozwala znaleźć partnera lub partnerów do projektów językowych i międzykulturowych. Wirtualne wymiany w ramach współpracy partnerskiej dotyczą różnych przedmiotów szkolnych, jednak ze względu na swój międzynarodowy charakter uwzględniają użycie języka obcego. Informacje oraz publikacje na temat programu dostępne są pod adresem: <http://www.etwinning.pl/>.

Program *eTwinning* wygenerował liczne, bardzo ciekawe projekty. Wiele z nich opisano w publikacjach dostępnych na stronie programu. Jednym z przykładów udanych projektów dla uczniów ze szkół podstawowych jest projekt *The new adventures of the Twinnies around the world*. Projekt realizowany przez szkoły z kilku państw miał za zadanie przedstawić elementy kultury narodów. Wirtualne podróże po różnych krajach Europy za pośrednictwem postaci stworzonych na potrzeby komiksu, będącego częścią projektu, uczyły doceniać bogactwo

historyczne i kulturowe „odwiedzanych” krajów. Ponadto uczniowie odgrywali scenki oparte na przygodach bohaterów komiksu, wykonywali ilustracje oraz prezentacje nawiązujące do tematyki projektu. Opis inicjatywy można znaleźć pod adresem: <http://www.etwinning.pl/sites/etwinning.pl/files/eTwinning2012internet>.

4.2. Nieformalne sposoby kształcenia językowego

Nauka języka obcego jest skuteczna, jeśli uczniowie sami interesują się nauką języka obcego i korzystają z okazji doskonalenia umiejętności i wiedzy językowej. Takie okazje są obecne w codziennym życiu, szczególnie w kontakcie z mediami i kulturą masową, z którą uczniowie stykają się bardzo często.

Robiąc zakupy, oglądając telewizję, przeglądając strony internetowe, grając w gry komputerowe, uczniowie spotykają się z językami obcymi. Jeśli uczeń ma wsparcie w zakresie uczenia się języków obcych w rodzinie czy w najbliższym otoczeniu, będzie zauważać wokół siebie elementy języków obcych. Jednak szczególnie na obszarach defaworyzowanych rolę motywującą i wspomagającą powinien w większym stopniu odgrywać nauczyciel języka obcego. Dlatego ważne jest, aby na lekcjach poświęcić uczniom czas i zwrócić uwagę na sytuacje nieformalne, w których można uczyć się języka. Nauczyciel może przeprowadzić rozmowy z uczniami i wskazać elementy języka obcego występujące w otoczeniu dziecka. Może pokazać sposoby uczenia się języka z piosenek czy filmów. Nauczyciel może także pokazać uczniom, jak można samodzielnie posługiwać się słownikami dostępnymi w Internecie, tak aby sami mogli poradzić sobie z rozumieniem dostępnych treści.

W czasach dużej emigracji wielu uczniów ma krewnych czy znajomych, którzy czasowo bądź na stałe wyjechali do innego kraju. Wielu jest zatem rodzimych emigrantów w państwach anglojęzycznych, niemieckojęzycznych, a także, choć zapewne stosunkowo mniej, w krajach francuskojęzycznych. Dzieci odwiedzają bliskich w Wielkiej Brytanii, Niemczech czy Francji. Nauczyciel może zatem zachęcić uczniów do opowiedzenia o takich wizytach w celu pokazania, jak ważna jest znajomość języków obcych w dzisiejszej Europie i na świecie. Tego rodzaju doświadczenia nadają się do udokumentowania w Europejskim Portfolio Językowym, o którym będzie mowa w następnym rozdziale.

W przypadku uczniów z II etapu edukacyjnego, atrakcyjnym sposobem na naukę języka będą niewątpliwie gry edukacyjne. Badania pokazują, że gry pozwalają przyswoić przynajmniej niektóre elementy języka. Uczniowie poświęcający sporo czasu na gry online w języku angielskim mają szerszy zasób słownictwa niż osoby, które nie grają. Dotyczy to w szczególności chłopców, którzy zazwyczaj spędzają dużo czasu na graniu w gry komputerowe. Jeśli uczniowie chętnie spędzają czas wolny przy komputerze, warto, aby chociaż część tego czasu poświęcili na kontakt z językiem obcym.

W ramach zachęcania uczniów do kontaktu z językiem docelowym, w sytuacjach nieformalnych w domu czy w bibliotece, można zasugerować uczniom odwiedzanie stron, na których znajdują gry edukacyjne. Poniżej wymienione są przykładowe repozytoria gier komputerowych dostępnych na stronach związanych z edukacją językową:

- <http://www.anglomaniacy.pl/wordgames.htm>. Kolekcja gier do nauki języka angielskiego. Zawiera między innymi popularną grę Hangman;

- <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/kids-games>. Ta strona internetowa oferuje bardzo dobrze przemyślane i opracowane graficznie gry w języku angielskim;
- <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/lrn/spi/plindex.htm>. Ciekawy i tematycznie ułożony zbiór gier pomocnych w nauce języka niemieckiego;
- <http://blog.tyczkowski.com/2013/07/mobilne-aplikacje-do-nauki-jezyka-niemieckiego/>. Ta część bloga opisuje gry i inne aplikacje mobilne, które pomogą w nauce języka niemieckiego;
- <http://www.bonjourdefrance.com/index/jeuindexdeb.htm>. Ta strona oferuje ciekawą kolekcję gier dla uczących się języka francuskiego;
- <http://europensemble.crdp-nantes.eu/>. Strona zawiera grę językową w kilku językach europejskich, między innymi po angielsku, niemiecku i francusku.

Niezwykle istotne jest uzyskanie wsparcia rodziców lub opiekunów dziecka. To środowisko rodzinne kreuje wartości, którymi kieruje się dziecko. Dlatego należy, choć w wielu wypadkach nie będzie to łatwe, próbować dotrzeć do rodziców, nakłaniając ich do motywowania uczniów do nauki języków obcych.

Warto informować rodziców jak najczęściej o postępach ich dzieci, kładąc nacisk na pozytywną informację zwrotną. Dobrze jest, jeśli rodzice wiedzą o każdym postępie dziecka w nauce języka obcego. Kontakty takie można również podtrzymywać, organizując wydarzenia szkolne, takie jak przedstawienia teatralne czy wystawy przeznaczone dla rodziców. Warto także dokumentować dokonania uczniów za pomocą zdjęć czy nagrań wideo.

Dobrym pomysłem jest uzyskanie zgody od rodziców na wysyłanie wiadomości tekstowych zawierających zaproszenia związane z nauką języków, takich jak wystawy czy przedstawienia teatralne. Można poprosić wychowawcę o uzyskanie zgody rodziców na taki kontakt. Ze względu na powszechność i popularność telefonii mobilnej w naszym kraju można mieć pewność, że takie zaproszenia dotrą do rodziców.

We wspieraniu nauczycieli w ich wysiłkach na rzecz promowania nauki języków obcych pomogą także broszury edukacyjne dla rodziców. Na przykład broszura wydana przez Goethe Institut (http://www2.goethe.de/ins/pl/war/dlr/papuga/gi_papagei_broszura_pl.pdf) informuje o korzyściach płynących z nauki języka niemieckiego.

Podsumowując niniejszy rozdział, można powiedzieć, że oprócz tego, że nauka języków obcych powinna odbywać się w swojej tradycyjnej formie w klasie, konieczne jest zademonstrowanie, jak język funkcjonuje w naturalnych kontekstach komunikacyjnych. W tym celu trzeba wyjść poza klasę szkolną i stworzyć uczniom możliwości nieformalnej nauki języków obcych odpowiadającej zainteresowaniom uczniów oraz ich stylom uczenia się. Pozaformalne i nieformalne konteksty edukacyjne niewątpliwie kreują takie szanse.

5. Ocenianie

Integralną częścią procesu nauczania jest ocena wiedzy i umiejętności uczniów. Doświadczeni nauczyciele czynią to często. Ocena jest z jednej strony podstawą do kształtowania odpowiedniej orientacji ucznia w procesie nauki, z drugiej strony stanowi cenną informację dla nauczyciela na temat skuteczności i kierunku działań pedagogicznych. Można powiedzieć, że ocenianie ma przede wszystkim służyć wspieraniu wysiłków ucznia, a także pomóc nauczycielowi w ustaleniu, jakie postępy poczynił uczeń, aby jak najlepiej dostosować działania dydaktyczne. Regularna ocena działa motywująco zarówno na ucznia, jak i na nauczyciela. Sprawiedliwie oceniony uczeń wie, jakie są jego mocne i słabe strony, nauczyciel zaś lepiej zdaje sobie sprawę z efektów, jakie przynosi jego działanie.

W tym rozdziale będą używane następujące terminy: ewaluacja, ocena i test. Ponieważ nie są one tożsame, warto wyjaśnić po krótku różnice między nimi. Ewaluacja jest terminem najszerszym i oznacza spojrzenie na proces nauczania z wielu perspektyw i analizę różnych informacji na temat kształcenia. Ewaluacja może dotyczyć np. oceny całości kontekstu edukacyjnego, w którym znajduje się uczeń. A zatem, dokonując ewaluacji postępów ucznia w nauce, bierzemy pod uwagę wyniki sprawdzianów, wnioski z obserwacji jego pracy na lekcji, wnioski z oceny ciągłej itd. Ponadto ewaluacja obejmuje szerszy kontekst: może porównywać potencjał ucznia w zakresie nauki języka, zarówno ten intelektualny, jak i materialny, z jego rzeczywistymi wynikami. Uczeń zdolny, mający warunki do nauki może nie wykorzystywać w pełni swoich możliwości, co dla nauczyciela oznacza konieczność zmotywowania go do większej pracy. Z kolei uczeń mniej zdolny lub mający trudne uwarunkowania rodzinne, lecz wykorzystujący swoje aktualne możliwości, powinien być doceniony właśnie z uwagi na optymalne wykorzystanie swojego potencjału.

Ewaluacja może dotyczyć także oceny pracy nauczyciela. Bierze ona pod uwagę z jednej strony obiektywne wyniki pracy pedagoga, a z drugiej także kontekst nauczania. Nauczyciel pracujący ze zdolnymi dziećmi, które mają wsparcie otoczenia rodzinnego, z pewnością osiągnie lepsze rezultaty niż nauczyciel pracujący na obszarach defaworyzowanych. Ewaluacja pracy nauczyciela musi zatem obejmować szeroki kontekst, w którym się znajduje. Rzetelna ewaluacja powinna uwzględniać, czy w swojej pracy pedagogicznej nauczyciel optymalnie wykorzystał potencjał swój i uczniów, a także możliwości, jakie oferuje szkoła.

Ocenianie z kolei to dokonywanie przeglądu osiągnięć ucznia za pomocą różnych narzędzi. Jednym z takich narzędzi są testy. Testy to formalne sprawdziany wiedzy i umiejętności przeprowadzane w określonych warunkach w danym czasie. Testy powinny spełniać określone warunki, takie jak trafność, rzetelność i praktyczność. Najczęściej kończą się oceną dokonywaną za pomocą skali stopniowej lub punktowej. Ocenianie obejmuje jednak szerszy zakres narzędzi niż tylko testy. Oceniać możemy także za pomocą alternatywnych sposobów, takich jak ocena opisowa, ciągła, prace projektowe czy portfolio.

5.1. Funkcje oceny

W procesie oceniania można wyróżnić dwie główne funkcje. Z jednej strony ocenianie ma funkcję kształtującą (ang. *formative assessment*), która polega na wspieraniu wysiłków edukacyjnych ucznia. Ocena ma za zadanie wskazać, co uczeń już potrafi, z czym ma trudności i jednocześnie określić sposoby radzenia sobie z tymi trudnościami. Z drugiej strony ocenianie ma również funkcję globalną, podsumowującą osiągnięcia ucznia (ang. *summative assessment*), i dotyczy zebrania i podsumowania wiedzy językowej i umiejętności dziecka po przejściu danego etapu w nauce języka. Na II etapie edukacyjnym będą taką funkcję pełnić oceny semestralne i roczne, które wynikają z podsumowania pracy w semestrze lub w czasie całego roku szkolnego, a także planowany od 2015 roku sprawdzian dla szóstoklasistów z języka obcego.

Na szczególną uwagę zasługuje funkcja kształtująca. Na każdym etapie edukacyjnym ocena ma istotny wpływ na proces nauki języków, ale w przypadku uczniów w wieku szkoły podstawowej ten wpływ jest stosunkowo większy z uwagi na to, że ocena może kształtować motywację uczniów do nauki języków na dalszych etapach: gimnazjum, szkoły średniej czy w życiu dorosłym.

Podkreślanie motywacyjnej roli oceniania jest szczególnie istotne w kontekście niniejszego projektu, który ma na celu wspomaganie nauki języków obcych uczniów z obszarów defaworyzowanych. Ponieważ w przypadku tych uczniów najistotniejsze jest zachęcenie ich do nauki, cele motywacyjne związane z ocenianiem powinny być wyraźnie określone. Przede wszystkim warto wspierać uczniów poprzez pozytywną informację zwrotną. Zwracanie uwagi na choćby najmniejsze sukcesy ucznia, nagradzanie ich i ocenianie w dłuższej perspektywie zwiększą jego motywację. Z drugiej strony, na co zwracano już uwagę w tym przewodniku, nie warto zbyt często podkreślać niedoskonałości w posługiwaniu się językiem. Nauka języka obcego to długotrwały proces wymagający nieustannej pracy oraz uczenia się na zasadzie prób i błędów. Ponieważ na II etapie edukacyjnym uczniowie znajdują się w fazie intensywnego rozwoju, błędy w stosowaniu języka często będą korygowane w toku kształcenia. Nie oznacza to rezygnacji z poprawiania błędów. Taka taktyka mogłaby wywołać negatywne skutki, np. w postaci fosylizacji, czyli utrwalenia się niektórych błędnych zachowań językowych, m.in. dotyczących wymowy. Korekta błędów jest potrzebna, ale trzeba mieć na uwadze zapewnienie swobodnej, zrozumiałej, płynnej, choć niekoniecznie na tym etapie jeszcze w pełni poprawnej, komunikacji.

Konstruując narzędzia oceny, warto dopilnować, aby uczniowie mieli poczucie, że ich wysiłki zostały docenione i że zadania, które przed nimi postawił nauczyciel, nie są zadaniami przekraczającymi ich możliwości.

5.2. Testy: cechy dobrego testu i techniki testowania

Odpowiednia motywacja do nauki może być także kształtowana poprzez obiektywny sposób konstruowania i oceniania testów. Uczniowie, którzy mają poczucie, że testy w niesprawiedliwy sposób oceniają ich wiedzę i umiejętności, zapewne stracą co najmniej część motywacji do nauki. A zatem testy powinny spełniać podstawowe kryteria dokonania właściwej oceny, takie jak trafność i rzetelność oraz praktyczność.

Planowany sprawdzian musi odzwierciedlać, czego rzeczywiście uczyliśmy. W podstawie programowej dla II etapu edukacyjnego podkreśla się rozwój sprawności językowych, wiedzy językowej, umiejętności komunikowania się w języku obcym w mowie i piśmie, a także rozwój umiejętności międzykulturowych i wiedzy związanej z aspektami kultury państw danego obszaru językowego. W konsekwencji sprawdziany muszą w odpowiednich proporcjach weryfikować stan wiedzy ucznia, nie pomijając żadnego z nauczanych elementów. Jeśli zatem uczyliśmy komunikacji w języku obcym, to zadania testowe powinny dać szansę uczniom na pokazanie ich umiejętności komunikacyjnych. Jeśli uczyliśmy wymowy oraz elementów wiedzy kulturowej, te zagadnienia także powinny znaleźć odzwierciedlenie w postaci odpowiednich zadań sprawdzających.

Trafny test sprawdza zatem dokładnie tę wiedzę lub umiejętności, na których sprawdzeniu nam zależy. Kryterium trafności jest naruszone, jeśli np. chcąc sprawdzić umiejętność opisywania członków rodziny, zamiast sprawności komunikacyjnej w tym zakresie test będzie głównie oceniać umiejętności posługiwania się strukturami gramatycznymi czy ortografią. Nietrafny test skupia się tylko na sprawdzeniu słownictwa z jednostki podręcznika i pomija sprawdzenie pozostałych umiejętności ucznia. Zbyt trudne i skomplikowane polecenia mogą być przyczyną nieodpowiedniego wykonania zadania. Na przykład polecenie sformułowane w zbyt skomplikowany sposób w języku obcym uniemożliwi uczniowi prawidłowe wykonanie.

W celu skonstruowania trafnego testu należy upewnić się, czy:

- zadania testowe odpowiadają nauczanej wiedzy i umiejętnościom;
- każdy zakres wiedzy i umiejętności jest proporcjonalnie reprezentowany przez zadania testowe;
- polecenia do zadań testowych są sformułowane w sposób umożliwiający swobodne zrozumienie uczniów.

Rzetelność jest drugim kryterium odnoszącym się do poprawnie zaprojektowanego testu. Rzetelny test pokazuje wyniki jak najbardziej zbliżone do rzeczywistego obrazu umiejętności i wiedzy uczniów. Rzetelność oznacza zatem konieczność eliminowania błędów zaburzających ten obraz.

Rzetelny test między innymi pokazuje różnice w wiedzy i umiejętnościach zdolnych i mniej uzdolnionych uczniów. Test, na którym obie grupy uczniów wypadają równie dobrze lub równie słabo, nie jest testem rzetelnym. Podobnie jest z testem, w którym zadania wykonane przez poszczególnych uczniów nie są jednolicie oceniane przez nauczyciela lub nauczycieli. Na przykład gdy za błędy ortograficzne w pracy pisemnej jeden uczeń ma odjęte punkty, a inny nie. Niejasne polecenia również mogą spowodować niezawinione przez uczniów błędy lub brak odpowiedzi. Równie negatywne konsekwencje rodzi nierozsądne wyznaczenie czasu na wykonanie zadań testowych.

W celu zapewnienia rzetelności należy upewnić się, czy:

- test składa się z odpowiedniej liczby zadań odpowiadających temu, co chcemy sprawdzać;
- uczniowie mają na jego napisanie wystarczająco czasu;
- polecenia są jasne i jednoznaczne;

- skala trudności zadań jest zróżnicowana w taki sposób, aby dać możliwość wykazania się zarówno słabszym, jak i zdolniejszym uczniom;
- w przypadku przygotowania dwóch wersji testu są one na jednakowym poziomie;
- system oceniania testu jest sprawiedliwy i przejrzysty. Najlepiej, jeśli za wykonanie każdej jednostki zadaniowej w teście przyznawany jest 1 punkt, a za brak wykonania 0 punktów. W przypadku oceniania bardziej złożonych zadań można przyznawać osobną punktację za poszczególne umiejętności. Na przykład w zadaniach pisemnych można przyznać osobno punkty za osiągnięcie celu komunikacyjnego, a osobno punkty za poprawną ortografię.

Kolejnym ważnym dla nauczyciela kryterium oceny testu jest praktyczność. Każdy test powinien być ułożony w taki sposób, aby jego zaprojektowanie i przeprowadzenie były w miarę łatwe. Na przykład test, w trakcie którego sprawdzamy wymowę wszystkich głosek w kontekście, musi trwać określony czas. Aby mógł być rzetelnie oceniony, należałoby go nagrać i następnie drobiazgowo analizować. Poświęcenie zbyt dużo czasu na sprawdzenie umiejętności jednego ucznia nie wydaje się praktyczne, zwłaszcza jeśli na cały kurs mamy do dyspozycji tylko 2-3 godziny lekcyjne tygodniowo. Zamiast tego możemy zdecydować się na ocenę umiejętności wymowy, np. podczas zadań wykonywanych w parach lub w grupach. Praktyczność testu jest zatem wypadkową nakładu pracy, czasu i oceną efektywności wysiłku włożonego w przygotowanie i przeprowadzenie testu.

Po określeniu celów testu oraz wyborze materiału kolejnym krokiem jest wybór technik testowania. W zależności od tego, czy planujemy test ustny czy pisemny, jakie umiejętności, czy rodzaj wiedzy językowej chcemy sprawdzić, mamy do wyboru różne typy zadań testowych.

Testując wiedzę językową, a więc głównie znajomość słownictwa i struktur gramatycznych, musimy zdecydować, czy zadanie ma testować znajomość receptywną, rozumienie leksyki i struktur czy też umiejętności produktywnego stosowania wiedzy językowej. Techniki testowania słownictwa to między innymi:

- klasyfikacja/grupowanie wyrazów: np. ang. *furniture – chair, sofa, bed*;
- znajdowanie niepasującego wyrazu: np. ang. *happy, sad, cheerful, angry, hungry*;
- test wielokrotnego wyboru;
- łączenie słów w związki wyrazowe, np.:

a piece	of cake
a glass	of crisps
a packet	of water.

Poniżej zaprezentowane są wybrane techniki testowania produktywnej znajomości słownictwa:

- **technika dodawania synonimu lub antonimu**, np. *happy – joyful lub ugly – beautiful*;
- **tłumaczenie**, np. niem. *bequem – wygodny*;

- **technika wypełniania luki**, np. ang. „*Mark bought himself a new mobile phone*”;
- **technika podpisu**;

Der Storch

- **zastępowanie słowa symbolem/obrazkiem** „*This is a ? mark. (question)*”;
- **Opis**;

Na przykład: „*In the picture there are some fruit, flowers and a knife*”.

Każda z wymienionych technik ma swoje zalety i wady. Część z nich jest dość łatwa w przygotowaniu, jak np. technika tłumaczenia, ale za to sprawdza tylko jeden aspekt wiedzy słownikowej. Inne są pracochłonne w przygotowaniu, jak np. test wielokrotnego wyboru, ale za to, jeśli jest dobrze skonstruowany z jedną poprawną opcją, jest łatwy w sprawdzaniu. Podobnie rzecz ma się z opisem obrazka. Łatwo przygotować takie zadania, wybierając odpowiedni obrazek, ale nie można być pewnym, czy uczniowie opiszą go zgodnie z naszymi oczekiwaniami.

Jeśli chodzi o testowanie receptywnej znajomości języka w aspekcie rozumienia działania struktur gramatycznych, to tak jak w przypadku testowania słownictwa dostępne są podobne techniki: test wielokrotnego wyboru, wybór podpisu pod obrazkiem, który najlepiej opisuje, co się na nim znajduje. Techniki testowania produktywnej znajomości gramatyki obejmują uzupełnianie dialogu czy wypełnianie luk odpowiednią formą gramatyczną. Ciekawą techniką jest także technika identyfikacji i poprawy błędów w zdaniu, np. „*Kate are watching a film with his friends tonight* (poprawnie: *is watching*)”. Można również zastosować rozsypankę wyrazową, z której uczniowie mają za zadanie ułożyć zdanie: np. *hamster has a guinea pig got and a Bill* (odp. *Bill has got a guinea pig and a hamster*).

Jeśli chodzi o sprawności receptywne czytania oraz rozumienia ze słuchu, możemy wykorzystać następujące techniki:

- **wskazanie właściwego obrazka.** Po wysłuchaniu nagrania lub przeczytaniu tekstu uczniowie mają za zadanie wskazać jeden z podanych obrazków, będący opisem przedstawionej sytuacji;
- **wskazanie właściwego opisu.** Zadanie podobne jak w przypadku zastosowania obrazka. Zastosowanie tej techniki do sprawdzania rozumienia ze słuchu integruje sprawności słuchania i czytania;
- **zaznacz, co usłyszałeś.** Uczniowie wybierają z listy odpowiednie słowa lub zdania;
- **technika wielokrotnego wyboru;**
- **pytania do tekstu.** Uczniowie odpowiadają ustnie lub pisemnie na zadane pytania. Pytania mogą dotyczyć rozumienia dosłownej treści nagrania czy tekstu lub umiejętności wnioskowania na podstawie nagrania lub tekstu;

Oceniając sprawność mówienia na II etapie edukacyjnym, oceniamy umiejętność wypowiadania się na wybrane tematy, prowadzenia, podtrzymywania i kończenia rozmowy w sytuacjach dialogowych, czy umiejętność dokonywania ustnego opisu sytuacji, miejsca czy osób. Dodatkowo, zadania sprawdzające sprawność mówienia stanowią dobrą okazję również do oceny umiejętności wymowy zarówno poszczególnych dźwięków, jak i elementów suprasegmentalnych, takich jak akcent zdaniowy czy intonacja.

Sprawność mówienia możemy skutecznie oceniać za pomocą technik wykorzystujących materiały graficzne lub technikę odgrywania ról. Materiały graficzne, wspomagające ocenianie sprawności mówienia, mogą być wykorzystane przy:

- **opisie rysunku.** Nauczyciel przedstawia uczniowi wybrany obrazek lub zdjęcie i prosi o kilka zdań opisu obrazka;
- **opisie sytuacji na podstawie komiksu.** Nauczyciel przedstawia sekwencję zdarzeń x komiksu i prosi ucznia o opowiedzenie zilustrowanej sytuacji.

Jeśli chodzi o technikę odgrywania roli, to w jej ramach nauczyciel przyjmuje określoną postać, np. osoby odwiedzającej daną miejscowość, i pyta o miejsca warte odwiedzenia w danej okolicy. Zadaniem ucznia jest wymienić takie miejsca.

Ponieważ sprawność pisania jest rozwijana w stosunkowo mniejszym stopniu niż pozostałe sprawności, testowanie tej sprawności będzie ograniczone na testach do takich technik, jak podpisywanie obrazków, uzupełnianie zdań czy uzupełnianie dialogów. Można także zastosować technikę krótkiego opisu, np.: „*Opisz swój pokój. Jakie jest twoje hobby?*”. Tę sprawność można oceniać także za pomocą technik alternatywnych, np. techniki projektowej, o czym będzie mowa w następnym podrozdziale.

5.3. Alternatywne formy oceniania

W celu dokonania pełniejszej diagnozy, a także motywowania ucznia do pracy poprzez pozytywną informację zwrotną, należy korzystać z innych form oceniania. Na przykład oceny postępów ucznia można dokonywać w sposób ciągły, odnotowując jego zaangażowanie w pracy na lekcji (np. za pomocą plusów czy gwiazdek), dając pozytywną informację zwrotną w każdym przypadku, gdy uczeń zasługuje na pochwałę.

Alternatywne formy oceniania obejmują narzędzia oceny inne niż testy. Do takich należą m.in. ocenianie opisowe, ocenianie poprzez projekty czy wykorzystanie portfolio językowego. Tego rodzaju narzędzia mają wiele zalet i stanowią bardzo dobre uzupełnienie tradycyjnych technik oceniania poprzez testy.

Ocenianie opisowe musi być oparte na zbieraniu informacji, ciągłych obserwacjach ucznia w czasie trwania semestru lub roku szkolnego. Rolą nauczyciela jest gromadzenie danych, takich jak wyniki formalnych sprawdzianów, również nieformalnych obserwacji z pracy na lekcji. Na tej podstawie nauczyciel może sformułować opis umiejętności ucznia i ocenić jego pracę. Ocena taka może dotyczyć poszczególnych dziedzin wiedzy językowej, sprawności, jak również stopnia zaangażowania w naukę języka obcego, czy gotowości do współpracy z innymi. Poniżej przedstawiono przykład karty oceny ucznia udostępnionej nauczycielom w zasobach portalu: www.scholaris.pl.

Opracowała: Elżbieta Kordylewska
Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Wierzbocicach

Karta obserwacji umiejętności ucznia z języka niemieckiego
w roku szkolnym

Nazwisko i imię ucznia

Klasa nr w dzienniku

Umiejętność	wrzesień	październik	listopad	grudzień	styczeń	Ocena śródroczna
Mówienie						
Pisanie						
Czytanie						
Słuchanie						
Gramatyka						
Słownictwo						
Testy						
Aktywność						
Prace domowe						
Projekt						

Krótki opis umiejętności: doskonale – 6, bardzo dobrze – 5, wystarczająco – 4, daje radę – 3, próbuje – 2, nie potrafi – 1.

Tabela 3. Karta obserwacji umiejętności ucznia z języka niemieckiego. Źródło: <http://www.scholaris.pl/frontend/4,107082.html> (data dostępu: 2.10.2013 r.).

Oceniać można także podczas prac projektowych wykonywanych przez uczniów. Ocena taka powinna odnosić się zarówno do aktywności podczas pracy projektowej, jak i do jakości

finalnego produktu. Oceniając pracę projektową, możemy odnieść się do jakości strony językowej, czyli np. poprawności i bogactwa językowego wykorzystanego w projekcie, do umiejętności zastosowania języka w sprawnościach receptywnych czy produktywnych, jak i do stopnia zaangażowania w pracę nad projektem. W ocenie pracy nad projektem językowym można zastosować kryteria zawarte w poniższej tabeli (Tabela 4.).

Ocena języka użytego w pracy nad projektem	Ocena poziomu aktywności i zaangażowania	Ocena umiejętności współpracy w grupie	Umiejętności wykorzystania pomocy naukowych	Ocena wykonania produktu finalnego
Potrafi opisać pogodę za pomocą odpowiedniego słownictwa ... Swobodnie posługuje się czasem terazniejszym prostym.	Chętnie wykonywał mapę pogodową ...	Potrafi dzielić się materiałami.	Korzysta z zasobów internetowych przy przygotowaniu mapy pogody.	Starannie wykonał kalendarz pogodowy oraz opisał z niewielkimi błędami. Potrafi opowiedzieć o charakterystycznych cechach pór roku.

Imię ucznia: Kamil Kowalski. Nazwa projektu: Our town's weather calendar (Kalendarz pogodowy naszego miasta).

Tabela 4. Przykładowe narzędzie oceny pracy ucznia w trakcie projektu.

Warto także oceniać postępy uczniów na przestrzeni czasu za pomocą oceny portfolio ucznia. W skład takiego portfolio mogą wchodzić wszelkie wykonane prace, testy, mniejsze i większe prace projektowe czy inne prace pisemne lub wykonane za pomocą technologii komputerowych. Idea portfolio bazuje na refleksji nad procesem nauki języka obcego, pozwala na ocenę własnych dokonań oraz daje możliwość przeglądu sytuacji i kontekstów, w których można uczyć się języków. Portfolio dostarcza pełniejszych, bardziej szczegółowych niż ocena bieżąca czy okresowa, danych na temat przebiegu procesu uczenia się.

Dobrym narzędziem refleksji, podsumowania własnych umiejętności i dokonań na polu nauki języka oraz samooceny, jest Europejskie Portfolio Językowe (EPJ)³. Daje uczniom możliwość oceny własnych działań edukacyjnych, a także wskazuje możliwości nauki w sytuacjach nieformalnych i pozaformalnych. Portfolio promuje także ideę wielojęzyczności. W swoich poszczególnych częściach daje ono możliwość dokumentacji zarówno spotkań z innymi językami, jak i kulturami.

Europejskie Portfolio Językowe składa się z trzech części: Biografii Językowej, Dossier oraz Paszportu Językowego ucznia. Biografia Językowa opisuje, kiedy i w jaki sposób uczeń uczy się lub uczył języków obcych, zwracając uwagę i uświadamiając uczniom strategię językowe. W biografii uczeń opisuje swoje kontakty z innymi językami oraz wizyty realne w innych krajach i wirtualne. Dokument podsumowuje, co dziecko już potrafi zrozumieć, powiedzieć czy napisać w językach obcych, oraz pomaga planować cele kształcenia.

³ Europejskie Portfolio Językowe jest dostępne bezpłatnie w formie elektronicznej na stronie: http://www.ore.edu.pl/strona-ore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=60:europaie-portfolio-jzykowe&Itemid=1063.

Dossier jest przeznaczone do kolekcjonowania prac związanych z nauką języków obcych, a także dyplomów i zaświadczeń. Dziecko samo decyduje, jakie materiały powinny znaleźć się w Dossier. Może także swobodnie usuwać ze swojej „teczki” te materiały, które chciałoby zastąpić innymi, bardziej aktualnymi. Najważniejsze z dyplomów, zaświadczeń i dokonań uczeń może wpisać do swojego Paszportu Językowego.

Paszport Językowy zawiera podsumowanie wszystkich lub najważniejszych osiągnięć ucznia z zakresu nauki różnych języków. Paszport jest miejscem, gdzie można rejestrować także zaświadczenia, dyplomy, które uczeń otrzymał w związku z nauką języków obcych. Ponadto uczniowie rejestrują w nim wszelkie międzykulturowe wydarzenia, których doświadczyli w procesie nauki języków obcych. W paszporcie uczniowie mogą dokonać samooceny własnych umiejętności językowych za pomocą skali biegłości językowej sformułowanej przez Europejski System Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ).

Korzystanie z Europejskiego Portfolio Językowego, jeśli ma rzeczywiście wspierać autonomię ucznia, umiejętności uczenia się, samooceny oraz motywować do nauki języków obcych, powinno być wsparte poprzez systematyczne i planowe działanie nauczyciela. Decydując się na korzystanie z tego narzędzia, nauczyciel musi zaplanować czas, najlepiej podczas lekcji w klasie, ewentualnie w ramach pracy domowej, i dopilnować, aby uczniowie dokumentowali proces nauki w portfolio. Ponieważ w tym wieku uczniowie nie są jeszcze w pełni autonomiczni w swoich działaniach edukacyjnych, nauczyciel powinien zachęcać ich do pracy z EPJ. W praktyce może zaplanować, że np. raz w miesiącu uczniowie podczas lekcji zastanowią się wspólnie z nauczycielem, w jaki sposób uczyli się języków obcych, jakie mają na tym polu dokonania, w jaki sposób chcieliby kontynuować naukę, a następnie zapiszą te wnioski w portfolio, dokumentując naukę pracami, zdjęciami i innymi materiałami, które można zachować w Dossier. Podobnie można zaplanować pracę z portfolio zaraz przed wakacjami czy feriami oraz na pierwszych lekcjach w każdym semestrze. Wyjazdy wakacyjne czy odwiedziny u rodziny, często za granicą, są doskonałymi okazjami do refleksji na temat nauki języków. Informacje na ich temat można umieścić w portfolio.

Należy jednak pamiętać, że idea portfolio zakłada dobrowolność pracy, a także autonomię dziecka w dokumentowaniu i ocenianiu własnych dokonań. Rolą nauczyciela jest wspierać dziecko w tych działaniach, podpowiadać, w jaki sposób z nim pracować, przypominać o dokonaniach. Ocenianie portfolio przez nauczyciela jest jednak sprzeczne z jego myślą przewodnią, która podkreśla rolę refleksji ucznia oraz jego samodzielności w nauce.

W wyższych klasach szkoły podstawowej możliwości intelektualne uczniów pozwalają na dokonywanie samooceny własnych dokonań w dość szerokim zakresie. Samoocena to, obok rozwijania własnego repertuaru efektywnych strategii uczenia się, składnik autonomii w nauce języków obcych. Samoocena pozwala realistycznie spojrzeć na własne osiągnięcia w zakresie nauki języków oraz zdać sobie sprawę z własnych preferencji co do strategii uczenia się.

Na II etapie edukacyjnym uczniowie powinni być więc zachęceni do oceny własnych umiejętności i wiedzy nie tylko za pomocą Europejskiego Portfolio Językowego. Istnieją także inne techniki zachęcające uczniów do samooceny. Wiele podręczników uwzględnia samoocenę przy podsumowaniu jednostek tematycznych. Można także zachęcić uczniów do dokonania

własnej oceny wykonanych zadań podczas lekcji za pomocą krótkich zadań ewaluacyjnych na zakończenie lekcji. Na przykład:

Podobało mi się Nie podobało mi się Dziś nauczyłam/nauczyłem się

Pomocne będą także arkusze do samooceny wypełniane okresowo na zakończenie danej jednostki w podręczniku, semestru czy roku szkolnego. Poniżej przykład (Tabela 5.).

Znam/wiem	Bardzo dobrze	Średnio	Słabo
Nazwy zwierząt domowych	✓		
Nazwy organizacji zajmujących się ochroną praw zwierząt	✓		
Jak używać czasowników <i>have got</i> i <i>can</i>		✓	
Potrafię			
Rozmawiać o zwierzętach i opisywać, jakie cechy posiadają		✓	
Powiedzieć jakie zwierzęta domowe posiadam ja sam i moim znajomi	✓		

Tab. 5. Przykładowy arkusz samooceny do wypełnienia przez ucznia po wykonaniu zadań z rozdziału podręcznika.

5.4. Ewaluacja procesu nauczania i refleksja nauczycielska

Podejmując pracę pedagogiczną, musimy wiedzieć, czy przynosi ona pożądane efekty. Efektywne nauczanie odbywa się wtedy, gdy wiemy, jakie skutki przyniosły nasze działania, aby kontynuować te czynności, które zaowocowały pozytywnie, lub skorygować czy dokonać zmiany tych, które okazały się błędne. Aby ocenić efekty naszych działań pedagogicznych, należy dokonać ewaluacji procesu nauczania.

Ewaluacja może składać się z następujących elementów: oceny umiejętności językowych uczniów i ich zaangażowania, refleksji na temat metod i technik nauczania, organizacji pracy nauczyciela, efektywności i przydatności wykorzystanych środków dydaktycznych w kontekście dostępnych warunków pracy.

Sposoby oceny umiejętności językowych uczniów i ich zaangażowania zostały opisane w poprzednim podrozdziale. Ocena musi być przeprowadzana regularnie, aby zapewnić

dopływ dostatecznej ilości informacji potrzebnych do wyciągnięcia wniosków na koniec semestru czy na koniec roku szkolnego. Ocena osiągnięć uczniów jest bardzo istotnym elementem ewaluacji pracy nauczyciela, choć nie może się odbywać w oderwaniu od innych elementów, takich jak ocena kontekstu edukacyjnego.

Refleksja jest niezbędną częścią warsztatu pracy nauczyciela. Każdy nauczyciel powinien dokonywać ewaluacji własnych dokonań pedagogicznych, aby móc efektywnie uczyć. Refleksja warunkuje stały rozwój zawodowy, co prowadzi z kolei do podniesienia jakości pracy. Wraz ze zmianami w świecie zmieniają się cele edukacji językowej, zmieniają się technologie edukacyjne, zmieniają się oczekiwania uczniów oraz systemu edukacyjnego. Stąd między innymi potrzeba ciągłej refleksji nad sposobami i warunkami nauczania.

Do refleksji skłaniać może wiele czynników wpływających na ewaluację pracy nauczyciela. Będzie to na pewno wspomniana już ocena umiejętności językowych uczniów, ale także kontakty z innymi nauczycielami, śledzenie publikacji pedagogicznych czy udział w różnych formach doskonalenia zawodowego. Podpatrzone lub zasłyszane pomysły czy rozwiązania pedagogiczne stają się często źródłem cennej refleksji, owocującej wzbogaceniem repertuaru działań edukacyjnych.

Doskonalenie własnego warsztatu pracy może odbywać się w ramach formalnych lub nieformalnych działań. Formalne formy doskonalenia zawodowego obejmują szkolenia wewnętrzne, szkolne i zewnętrzne, takie jak szkolenia organizowane przez lokalne ośrodki doskonalenia nauczycieli oraz Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Warto czytać literaturę pedagogiczną, która zawiera propozycje praktycznych rozwiązań dotyczących nauczania języków oraz opisy dobrych praktyk w tym zakresie. Bardzo ciekawym źródłem takiej wiedzy jest czasopismo *Języki Obce w Szkole* od pewnego czasu dostępne bezpłatnie w Internecie pod adresem: www.jows.pl. Scenariusze lekcji oraz ciekawe materiały można znaleźć na stronie portalu edukacyjnego www.scholaris.pl.

Doświadczenie nauczyciela w dużym stopniu wzbogacą kontakty i wyjazdy szkoleniowe w ramach programów europejskich. Na temat oferty wyjazdów szkoleniowych, projektów współpracy europejskiej można dowiedzieć się np. na stronach projektu e-Twinning (<http://www.etwinning.net/pl/pub/index.htm>) oraz programu Comenius (<http://www.comenius.org/pl/>).

Doświadczenie i wiedzę pedagogiczną można zdobyć także w nieformalny sposób, np. poprzez kontakty osobiste z metodykami i innymi nauczycielami oraz poprzez samodzielne wyszukiwanie porad i materiałów w bibliotekach i Internecie. Warto brać udział w szkoleniach metodycznych dla nauczycieli języków obcych, ponieważ oprócz korzyści z uczestnictwa w części oficjalnej szkolenia często mamy okazję nawiązać nieformalne kontakty z innymi pedagogami, które mogą zaowocować wymianą pomysłów i doświadczeń. Tak może dziać się również w ramach kontaktów i współpracy pomiędzy nauczycielami pracującymi w obrębie jednej szkoły czy gminy. Wspólne rozmowy o inicjatywach pedagogicznych prowadzą do wzbogacenia wiedzy metodycznej i praktycznych rozwiązań możliwych do zastosowania w toku nauczania.

Materiały i porady metodyczne można uzyskać także w Internecie. W sieci znajdziemy wiele ciekawych stron wpierających nauczanie języków. Między innymi dla germanistów: <https://www.deutsch-portal.com/index.php>, udostępniono porady i materiały do nauczania języka niemieckiego, stron: Goethe Institut (<http://www.goethe.de/ins/de/spr/plindex.htm>), czy projektu Deutsch-Wagen-Tour (<http://www.deutsch-wagen-tour.pl/>).

Nauczycielom języka francuskiego można polecić szereg zasobów dostępnych w sieci. Nikiel (2013) poleca strony internetowe, na których można znaleźć ciekawe materiały pomocne w nauczaniu tego języka, np. kolekcję scenariuszy i innych materiałów na stronie <http://www.edufle.net/>. Podobne i ciekawe materiały oferuje strona <http://fr.islcollective.com/>. Z kolei strona-blog <http://francebienvenue1.wordpress.com/> zawiera kolekcję żywego, autentycznego języka wraz ze zdjęciami i materiałami wideo.

Nauczyciele języka angielskiego mają do dyspozycji liczne strony internetowe proponujące materiały do nauki oraz porady metodyczne. Przykładami takich serwisów są strony LearnEnglishKids (<http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>) czy TeachingEnglish (<http://www.teachingenglish.org.uk/>). Jednym z popularniejszych serwisów dla nauczycieli języka angielskiego jest strona OneStopEnglish (<http://www.onestopenglish.com/>). Znajdziemy tam materiały dla różnych grup wiekowych na wszystkich poziomach zaawansowania.

Refleksji nad własną pracą pedagogiczną można dokonać, zadając sobie pytania z listy najważniejszych zagadnień dotyczących ewaluacji pracy nauczycieli języków obcych:

	Często	Czasami	Rzadko
Czy posługuję się językiem docelowym w czasie lekcji?			
Czy zachęcam uczniów do posługiwania się językiem docelowym podczas lekcji?			
Czy staram się dostosować materiały i zadania do zainteresowań uczniów?			
Czy staram się przygotować zadania w taki sposób, aby dać szansę na wykazanie się zarówno uczniom słabszym, jak i zdolniejszym?			
Czy motywuję uczniów do nauki, informując ich o korzyściach płynących z nauki języków obcych?			
Czy motywuję uczniów za pomocą ciekawych materiałów opisujących kulturę krajów danego obszaru językowego?			
Czy jestem dostępna/dostępny dla uczniów także poza lekcjami?			
Czy motywuję uczniów za pomocą częstych pochwał, nagród lub innych form przekazywania pozytywnej informacji zwrotnej?			
Czy wykorzystuję projekty lub zadania dramatyczne, dając szansę uczniom na wykorzystanie ich zdolności i talentów?			
Czy oprócz zajęć lekcyjnych organizuję formy nauczania pozaformalnego (konkursy, wycieczki itd.)?			

Czy zachęcam uczniów do nauki nieformalnej (za pomocą gier, szukania możliwości kontaktu z językiem)?			
Czy umożliwiam uczniom kontakt z rówieśnikami z innych krajów, np. w ramach uczestnictwa w programach <i>eTwinning</i> ?			
Czy współpracuję z rodzicami, regularnie informując ich o postępach uczniów?			
Czy współpracuję z innymi nauczycielami i pracownikami szkoły, czy promuję nauczanie języków obcych?			
Czy regularnie oceniam uczniów?			
Czy stosuję różne formy oceniania tradycyjnego i alternatywnego (np. ocenę opisową)?			
Czy zachęcam uczniów do samooceny?			
Czy uczestniczę w szkoleniach pedagogicznych?			
Czy czytam literaturę dla nauczycieli (np. <i>Języki Obce w Szkole</i>)?			
Czy szukam materiałów dydaktycznych i przykładów dobrych praktyk w Internecie (np. na portalu <i>scholaris.pl</i> lub innych)?			
Czy dokonuję refleksji dotyczącej mojego nauczania?			

Tabela 6. Lista pytań kontrolnych ułatwiających refleksję nauczycielską.

Zagadnienia poruszone w niniejszym pakiecie metodycznym można najkrócej podsumować życzeniem skierowanym do wszystkich nauczycieli języków obcych. Życzymy jak najwięcej plusów w kolumnie „często”!

Bibliografia

- Angielski- czyja szansa?** 2010. EFRWP: Warszawa:
http://efrwp.pl/theme/site/userfiles/files/rap_angielski.pdf.PDF.
- Bandura A.** 1977. *Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change*. W: „*Psychological Review*”, 84(2), s.191-215.
- Bariera rośnie – język angielski w gimnazjach wiejskich** 2011. EFRWP: Warszawa: EFRWP.
http://efrwp.pl/theme/site/userfiles/files/raport%2001_02_12%20C.PDF.
- Carr J. i Pauwels A.** 2006. *Boys and Foreign Language Learning. Real Boys Don't Do Languages*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.
- Council conclusions on language competences to enhance mobility** 2011: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/126373.pdf.
- Dörnyei Z.** 2001. *Motivational Strategies in the Language Classroom*. CUP: Cambridge.
- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie** 2013. Wydawnictwo CODN: Warszawa.
- Dryjańska A.** 2013. *Leuk-Le-Lievre czyli francuskojęzyczna tradycja w Senegalu*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 1: <http://jows.pl/sites/default/files/Dryjańska.pdf>.
- Fontana D.** 1998. *Psychologia dla nauczycieli*. Zysk i Spółka: Poznań.
- Hedge T.** 2000. *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oxford University Press: Oxford.
- Janowska I.** 2012. *Motywacyjna rola zadań w nauczaniu i uczeniu się języka obcego*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 3: <http://www.jows.pl/sites/default/files/janowska.pdf>.
- Janaszek M. i Pfeiffer K.** 2012. *Jak uczyć języków z pasją? O projektach ELL słów kilka*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 3: http://jows.pl/sites/default/files/Janaszek_03.pdf.
- Karpeta-Peć B.** 2010. *Otwarty, aktywny, samodzielny. Alternatywne formy pracy. Przewodnik dla nauczycieli języków obcych*. Fraszka Edukacyjna: Warszawa.
- Kolber M.** 2012. *Metoda projektu, czy tylko ornament dydaktyczny?* W: „*Języki Obce w Szkole*”, 4: http://jows.pl/sites/default/files/Kolber_PDF.pdf.
- Komorowska H.** 2001. *Metodyka Nauczania Języków Obcych*. Fraszka Edukacyjna: Warszawa.
- Komorowska H.** 2005. *Sprawdzanie umiejętności w nauce języka obcego. Kontrola – ocena – testowanie*. Fraszka Edukacyjna: Warszawa.
- Komorowska H.** (red.) 2009. *Skuteczna nauka języka obcego. Struktura i przebieg zajęć językowych*. Wydawnictwo CODN: Warszawa.
- Komorowska H.** (red.) 2011. *Nauka języka obcego w perspektywie ucznia*. Oficyna Wydawnicza Łośgraf: Warszawa.
- Kotuła K.** 2012. *Gra komputerowa na lekcji języka obcego*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 3: http://jows.pl/sites/default/files/Kotuła_03.pdf.
- Kruszewski K.** (red.) 2005. *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*. PWN: Warszawa.

Lewis M. (red.) 1997. *Implementing the Lexical Approach*. Language Teaching Publications: Hove.

Matczak A. 2003. *Zarys psychologii rozwoju. Podręcznik dla nauczycieli*. Wydawnictwo Akademickie Żak: Warszawa.

Mackiewicz M., **Malinowska** M. i **Szymczak** D. 2013. *Miasto moje, a w nim... kompetencje transwersalne*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 1: <http://jows.pl/sites/default/files/Mackiewicz.pdf>.

Meehisto P., **Marsh** D., **Frigols** M. J. 2008. *Uncovering CLIL. Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Macmillan: Oxford.

Mezglewska B. 2003. *Projekt na lekcji języka niemieckiego*. W: „*Języki obce w szkole*”, 1, s.119-123.

Mietzel G. 2002. *Psychologia kształcenia. Praktyczny poradnik dla pedagogów i nauczycieli*. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne: Gdańsk.

Nikiel A. 2013. *Z francuskim za pan brat*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 1: <http://www.jows.pl/sites/default/files/Nikiel.pdf>.

Pamuła-Behrens M. 2013. *Europejskie portfolio językowe krok po kroku*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 3: <http://www.jows.pl/sites/default/files/pamuła.pdf>.

Paplińska A. 2012. *Dzień Języków Obcych – Zabawa, nauki i motywacja do pracy*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 3: http://jows.pl/sites/default/files/Paplińska_03.pdf.

Piegiż W. 2013. *Kaligram jako narzędzie rozwijania kompetencji leksykalnej na lekcji języka obcego*. W: „*Języki Obce w Szkole*”, 2: <http://jows.pl/sites/default/files/Piegiżik.pdf>.

Podstawa Programowa. Tom 3. Języki obce w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum 2012: http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2061%3Atom-3-zyki-obce-w-szkole-podstawowej-gimnazjum-i-liceum&catid=230%3Aksztacenie-i-kadra-ksztacenie-ogolne-podstawa-programowa&Itemid=290.

Siek-Piskozub T. 2001. *Uczyć się bawiąc. Strategia ludyczna na lekcji języka obcego*. Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa.

Szałek M. 2004. *Jak motywować uczniów do nauki języka obcego*. Waga: Poznań.

Torończak E. 2011. *Metoda projektu edukacyjnego w procesie kształcenia*. W: Szpotowicz M. (red.). *Europejski wymiar edukacji: program Comenius w Polsce*. FRSE: Warszawa.

Ur P. 1996. *A Course in Language Teaching*. Cambridge University Press: Cambridge.

Vasta R., **Haith** M. M., **Miller** M. A. 1995. *Psychologia dziecka*. WSiP: Warszawa.

Willis J. 1996. *A Framework for Task-based Learning*. Longman: Harlow.

Zawadzka E. 2004. *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*. Impuls: Kraków.

Zasoby internetowe:

Europejskie Portfolio Językowe http://www.ore.edu.pl/strona-ore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=60:europskie-portfolio-jzykowe&Itemid=1063

Gra językowa w wielu językach <http://europensemble.crdp-nantes.eu/>

Jak się uczyć języków http://ec.europa.eu/languages/documents/publications/learn_pl.pdf

Karta obserwacji umiejętności ucznia z języka niemieckiego: <http://www.scholaris.pl/frontend,4,107082.html>

Papuga pleciuga: czy warto uczyć języków obcych http://www2.goethe.de/ins/pl/war/dlr/papuga/gi_papagei_broszura_pl.pdf

Projekt Climates <http://share.dschola.it/dd4pinerolo/climate/default.aspx>

Projekt e-Twinning <http://www.etwinning.pl/>

Projekt Feste und Bräuche in Deutschland <http://www.zs33.bydgoszcz.pl/strona,167,642.html>

Projekt Mistrzowie Dryblingu <http://www.goethe.de/ins/pl/war/uun/med/pl9038077v.htm>

Projekt Lodówka <http://www.lodowkabeztajemnic.com/>

Projekt Lokalna Ekologia dla Całej Europy http://issuu.com/frse/docs/frse_ell_raport_2013_www/1, s. 26-27

Projekt The New Adventures of the Twinnies Around the World <http://www.etwinning.pl/sites/etwinning.pl/files/eTwinning2012internet>.

Narzędzia internetowe:

<http://padlet.com/>

<http://pen.io/>

<http://www.toondoo.com>

<http://translate.google.pl/>.

Zasoby pomocne w nauczaniu języka angielskiego:

Czasopismo English Teaching Professional <http://www.etprofessional.com/>

Czasopismo The Teacher <http://www.teacher.pl/online/>

ESL Games <http://www.eslgamesplus.com/fun-games/>

Games to learn English <http://gamestolearnenglish.com/spelling-bee/>

Get out of the classroom 1 <http://www.onestopenglish.com/skills/speaking/teaching-ideas/get-out-of-the-classroom-1/146307.article>

Gry w języku angielskim <http://www.anglomaniacy.pl/wordgames.htm>

Gry British Council <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/kids-games>

Jazz chants in English <http://www.onestopenglish.com/skills/listening/jazz-chants/mp3-files-and-recording-scripts/>

My Secret Team <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/short-stories/my-secret-team>

Karaoke Channel <http://www.youtube.com/user/TheKARAOKEChannel>

Łamańce językowe <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/tongue-twisters>

OneStopEnglish <http://www.onestopenglish.com/>

Wirtualny tour po Emirates Stadium <http://www.arsenal.com/emirates-stadium> czy <http://www.youtube.com/watch?v=ymBUBGSjud0>

YouTube British Council <http://www.youtube.com/watch?v=Db9vLf1MuPg&feature=c4-overview&list=UU-qWJlvaPME3MWvrY-yjXeA>.

Zasoby pomocne w nauczaniu języka francuskiego:

<http://fr.islcollective.com/>

<http://francebienvenue1.wordpress.com/>

Gry w języku francuskim <http://primarygamesarena.com/French>

Bonjour de France <http://www.bonjourdefrance.com/n12/jeux/oiebdf8.html>

Łamańce językowe <http://www.uebersetzung.at/twister/fr.htm>

Maison de Quartier <http://www.maisondequartier.com/cours/cours.php?lang=en>

Mówimy po Francusku <http://www.mowimypofrancusku.pl>

Ortholud http://www.ortholud.com/exercices_de_grammaire.html

Piosenki dla dzieci po francusku z wersjami karaoke <http://www.learnfrenchlab.com/french-song.html>

Scenariusze lekcji języka francuskiego <http://www.edufle.net/>.

Zasoby pomocne w nauczaniu języka niemieckiego:

Blog Deutsch Fun <http://deutschfun-pielgrzymowice.blogspot.com/>

Blog o Języku Niemieckim <http://blog.tyczkowski.com/>

Czasopismo Fremdsprache Deutsch: wersja elektroniczna na stronie: <http://www.fremdsprachedeutschdigital.de/inhalt.html>

Czasopismo Język Niemiecki. Nauczaj lepiej!: wersja elektroniczna na stronie: <http://www.edupress.pl/wydawane/jezyk-niemiecki/>

Gry w nauczaniu języka niemieckiego <http://www.deutsch-wagen-tour.pl>

Grimm Grammar <http://coerll.utexas.edu/gg/>

Grüße aus Detschland <http://www.goethe.de/lrn/prj/gad/deindex.htm>

Gry językowe <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/lrn/spi/plindex.htm> czycueli

Musik und Lieder für den Deutschunterricht <http://bit.ly/GzSXJe>

Łamańce językowe <http://www.jniemiecki.pl/nauka-online/130-lamance-jezykowe.html>

Nagrania tekstów w języku niemieckim <http://www.vorleser.net/>

Piosenki w wersji karaoke http://www.wersja-karaoke.pl/karaoke_free/karaoke_niemiecka.html

Plakaty do nauki dla szkoły podstawowej (klasy I-V) <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/lhr/mat/pl6785678.htm>

Program Deutsch Wagen Tour <http://www.deutsch-wagen-tour.pl>

Rymowanki <http://po-niemiecku.blogspot.com/2012/10/rymowanki-po-niemiecku.html>

Rymowanki gramatyczne po niemiecku <http://www.classic-rocks.de/deutsche-grammatik/declination-maskulinum.html>

Rymowanki i wyliczanki <http://www.edukacja.edux.pl/p-2908-rymowanki-wyliczanki-zabawy-w-nauczaniu.php>

Scenariusze lekcji języka niemieckiego <http://www.der-tag.pnwm.org/c87,scenariusze>.

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

